

Miikaeli Kylä-Laaso

SIVUUTETTU SUKUPUOLI

Sukupuolten tasa-arvon legitimizeetti kilpailukykysoimusta
koskevissa eduskuntakeskusteluissa

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Maaliskuu 2019

TIIVISTELMÄ

Miikaeli Kylä-Laaso: Sivuutettu sukupuoli. Sukupuolten tasa-arvon legitimizeetti kilpailukykysojopimusta koskevissa eduskuntakeskusteluissa.

Pro gradu –tutkielma, 82 s.

Tampereen yliopisto

Yhteiskuntatutkimuksen tutkinto-ohjelma

Maaliskuu 2019

Tässä tutkielmassa olen analysoinut sukupuolten tasa-arvon legitimizeettiä suomen korporatistisessa järjestelmässä kilpailukykysojopimuksen kontekstissa. Vuonna 2015 valitulle hallitukselle Suomen palkkakilpailukykyyn parantaminen työn kustannuksia laskemalla muodosti yhden keskeisen tavoitteen. Kilpailukykyyn parantamiseen hallitus pyrki joko yhteistyössä työmarkkinajärjestöjen kanssa kilpailukykysojopimuksen kautta tai itsenäisesti lainsäädännön avulla. Hallitus otti siten poikkeuksellisen aktiivisen roolin korporatistisessa eli kolmikantaisessa päätöksenteossa, mutta sukupuolten tasa-arvon huomioiminen jäi tässä prosessissa sivuun. Kilpailukykyyn ja sukupuolten tasa-arvon suhde onkin jännitteinen, sillä naisenemmistöinen julkinen sektori nähdään usein esteenä kilpailukykyyn edistämislle. Lisäksi korporatistisessa päätöksenteossa sukupuoli ei tyypillisesti ole tullut vakavasti huomioiduksi. Kilpailukykysojopimuksen tapauksessa sukupuolten tasa-arvosta tuli kuitenkin keskeinen kiistan aihe. Siksi olen kysynyt, millaiseksi sukupuolten tasa-arvon poliittinen legitimizeetti muodotui hallituksen kilpailukykysojopimukseen liittyvissä selonteissa. Lisäksi olen kysynyt, miten nämä selonteot sukupuolten tasa-arvosta kytkeytyvät korporatistiseen eli kolmikantaiseen päätöksentekoon ja sen muutoksiin. Analyysimetodinä tutkielmassani toimii kriittinen diskurssianalyysi, ja aineistona olen hyödyntänyt kilpailukykysojopimusta koskevia eduskuntakeskusteluja.

Tutkimukseni perusteella sukupuolten tasa-arvon legitimizeetti oli hallituksen puheenvuoroissaan antamissa selonteissa useimmiten marginalisoidussa ja epälegitiimissä asemassa. Sukupuolten tasa-arvosta puhumista välteltiin keskittymällä tärkeämmäksi jäsennettyihin teemoihin, kuten kilpailukykyyn parantamiseen. Naisenemmistöisen julkisen sektorin vaatimusten legitimizeettiä haastettiin kääntämällä julkinen sektori yhdeksi kilpailukykyyn ongelmien syyksi. Kun vaatimukset sukupuolten tasa-arvon huomioimisesta saivat legitimizeetin, niitä käytettiin ensisijaisesti osana korporatistisen järjestelmän valtakamppailua. Aktiivisesta roolistaan huolimatta hallitus asemoi itseään selonteissaan jatkuvasti olosuhteiden uhriksi. Työmarkkinajärjestöjen haluttomuus sopia johti hallituksen mukaan siihen, että keinot kilpailukykyyn parantamiseen olivat rajatut eikä sukupuolten tasa-arvoa voisi siten parhaalla mahdollisella tavalla huomioida. Korporatistiselle järjestelmälle tyypillinen vaikeus sukupuolten tasa-arvon edistämislssä ja vastuunpakoilu eivät siis kadonneet huolimatta siitä, että hallituksella oli kilpailukykysojopimuksessa tyypillistä aktiivisempi rooli. Sukupuolten tasa-arvo poliitisoitui kilpailukykysojopimusta koskevissa keskusteluissa usein, eikä sitä voitu siten täysin sivuuttaa hallituksen toimesta, mutta se jäi silti suurilta osin marginaaliin ja epälegitiimiin asemaan hallituksen selonteissa. Tutkielmani pohjalta voidaankin todeta, että vaikka korporatistinen järjestelmä vaikuttaa olevan murroksessa, ja valtio voi olla ottamassa vahvemman roolin työmarkkinoilla, nämä muutokset voivat jopa heikentää sukupuolten tasa-arvon legitimizeettiä politiikassa.

Avainsanat: Sukupuolten tasa-arvo, korporatismi, kolmikanta, työmarkkinajärjestöt, legitimizeetti, kilpailukykysojopimus, politiikka, kriittinen diskurssianalyysi

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Contents

1 Johdanto	4
1.1 Tutkimusasetelma	7
1.2 Tutkielman rakenne.....	8
2 Sukupuolten tasa-arvon legitimizeetti poliittisessa keskustelussa.....	10
2.1 Kriittinen diskurssianalyysi menetelmänä	11
3 Kilpailukyvyyn ja uusliberalismin diskurssit.....	14
3.1 Sukupuolten tasa-arvon legitimizeetti hyvinvointi- ja kilpailuvaltiossa	16
4 Tulopolitiikka ja korporatistinen järjestelmä murroksessa	21
4.1 Sukupuolten tasa-arvo korporatistisessa järjestelmässä.....	23
5 Talouskuripolitiikka kilpailukykydiskurssin muutoksessa	26
5.1 Kilpailukykyneuvottelut ja sopimuksen sukupuolistavat vaikutukset.....	28
6 Eduskuntakeskustelut aineistona.....	31
7 Sukupuolten tasa-arvo korporatistisen kamppailun pyörteissä.....	33
7.1 Julkinen sektori syyllisen penkillä	34
7.2 Hallitus vastentahtoisena leikkaajana ja tasa-arvotoimijana.....	40
7.3 Sukupuolten tasa-arvon legitimointi lainsäädännön kautta	53
7.4 Pakkolaesta sopimiseen: sopimus vailla vastuuta?	58
8 Sukupuolten tasa-arvo legitiimiyden reunamailla.....	67
8.1 Yhteenveto	68
8.2 Päättävä tulopolitiikka ja politisoitunut sukupuolten tasa-arvo	71
9 Lähteet.....	73

1 Johdanto

2008 alkaneen talouskriisin ja sitä seuranneen talouskuripolitiikan on sanottu syventäneen sukupuolten eriarvoisuutta ja siirtäneen sukupuolten tasa-arvon marginaaliin, niin kansallisella tasolla kuin Euroopan unionissa (Elomäki, Kantola, Koivunen & Ylöstalo 2016; Villa & Smith 2013). Talouskuripolitiikan tavoitteena on ollut muun muassa julkisen sektorin kulutuksen ja työn kustannusten alentaminen (Karamessini 2013, 3–4). Talouskuri vaikuttaa sukupuolistavasti yhtäältä naisenemmistöisiin julkisen sektorin aloihin, kuten terveys- ja hoiva-alalle, ja toisaalta julkisen sektorin tarjoamiin palveluihin, jotka mahdollistavat naisten työssäkäynnin. Naiset ovat tätä kautta päätyneet talouskriisin maksajiksi. (Kantola & Lombardo 2017a; Rubery 2013, 25.)

Myös Suomessa vuoden 2015 eduskuntavaaleja hallitsivat uhkakuvat Suomen talouden velkaantumisesta ja kriisiytymisestä talouskriisin esille tuomien rakenteellisten ongelmien vuoksi (Adkins, Kortesoja, Mannevuola & Ylöstalo 2017, 1). Vaalien alla valtiovarainministeriö toikin esille merkittävän tarpeen rakenteellisille uudistuksille ja julkisen sektorin leikkauksille. Vaalien myötä syntynyt oikeistokonservatiivinen keskustan, kokoomuksen ja perussuomalaisten hallitus ryhtyi toteuttamaan sukupuolisokeaa talouskuripolitiikkaa. (Elomäki ym. 2016, 377–378; Elomäki & Kantola 2017, 231.)

Tässä tutkielmassa keskityn siihen, miten hallitus on perustellut sukupuolistavaa politiikkaansa eduskunnassa keskeisen poliittisen tavoitteensa eli kilpailukyky sopimuksen tapauksessa. Kilpailukyky sopimus oli hallituksen poliittinen projekti, jolla se pyrki laskemaan työn hintaa yritysten kilpailukykyyn ja työllisyyden parantamiseksi ja sitä kautta julkisen velan vähentämiseksi (Adkins ym. 2017; Valtioneuvoston kanslia 2015). Sopimus vaati työmarkkinajärjestöjen suostumuksen, mutta työntekijöille huomattavan epäedullinen ja hallituksen sanelema sopimus hallituksen ei ollut ammattiyhdistysliikkeen mieleen. Siten sopimuksen solmiminen tapahtui monien vaikeuksien kautta. (Hirvola 2017.)

Kilpailukyky sopimuksen alustavan epäonnistumisen vuoksi hallitus ryhtyi ajamaan vaihtoehtoisia pakkolakeina tunnettua kilpailukyky pakettia, jossa se toteuttaisi tavoitteensa lainsäädännöllä työmarkkinajärjestöjen sopimusten ohi ja leikkaamalla merkittävästi lisää julkisesta taloudesta (Adkins ym. 2017, 5). Lainsäädännön käyttäminen työmarkkinajärjestöjen ohittamiseksi vuorostaan on poikkeuksellista (Kyntäjä 1993, 30–32). Hallitus otti työmarkkinakentällä harvinaisen aktiivisen roolin, mutta tämä johti konfliktiin ay-liikkeen ja hallituksen välillä. Tässä konfliktissa sukupuolten tasa-arvo nousi keskeiseen rooliin argumenttina hallituksen politiikkaa ja kilpailukyky sopimusta vastaan. (Elomäki ym. 2016, 378; Elomäki & Kantola 2017, 267.)

Hallitus vastasi kritiikkiin muun muassa toteuttamalla tasa-arvo-ohjelman, joka tosin jäi lähinnä muodollisuudeksi – suppeaksi ohjelmaksi vailla uusia tavoitteita. Sukupuolten tasa-arvon sivuuttamisen osasyynä voikin yhtäältä nähdä oikeistokonservatiivisen hallituspohjan, mutta myös hallitusohjelman luonteen. Valtionhallinnossa oli jo aiemmin ryhdytty suunnittelemaan strategista hallitusohjelmaa, johon tuli kirjata vain tärkeimmät tavoitteet, joita muiden tavoitteiden vuorostaan tulisi tukea. Tasa-arvo ei istunut osaksi talouskasvua korostavaa strategista ohjelmaa. (Elomäki ym. 2016; Ylöstalo & Elomäki 2017.)

Sukupuolten tasa-arvon alisteisuus kilpailukyvyille ja taloudelle omaa pitkät juuret: monien analyysien mukaan viimeistään 1990-luvulla tapahtui muutos hyvinvointivaltiossa, jonka myötä kilpailukyvyn tavoittelu on saanut keskeisen aseman ohi hyvinvointivaltion periaatteiden (A. Kantola & Kananen 2013, 811–812). Muutosta on jäsennetty esimerkiksi uusliberaalin hallinnan, taloudellistumisen ja globalisaation kautta (Elomäki ym. 2016; Kettunen 2011; Ylöstalo & Elomäki 2017). Poliittikka taloudellistuu ja teknistyy, kuten myös sukupuolten tasa-arvo (Ylöstalo & Elomäki 2017, 83).

Hyvinvointivaltion sijaan tutkimuksissa puhutaan esimerkiksi kilpailuvaltiosta, jonka ensisijainen tavoite on kilpailukykyä edistävän ympäristön luominen (A. Kantola & Kananen 2013; Kettunen 2011, 17). Hyvinvointivaltion instituutiot välttämättä ole sinänsä kadonneet mihinkään kilpailuvaltion myötä, mutta niitä on muovattu kilpailukyvyn tuottamisen nimissä (Kettunen 2011, 32). Voidaankin ajatella, että on siirrytty kilpailukykyä ja markkinoiden tehokkuutta korostavaan uusliberaaliin regimiin eli hallintatapaan (Dean 2014, 155). T Kilpailukyvyn ja sukupuolten tasa-arvon välille on syntynyt tätä kautta jännitteinen suhde.

Vaikka sukupuolten tasa-arvo on ollut hallitukselle hankala aihe, niin sukupuolten tasa-arvon edistäminen työmarkkinoilla ei ole ollut aiemminkaan itsestään selvä tai suoraviivainen kysymys. Suomessa tärkeässä roolissa on työelämää koskevassa päätöksenteossa ollut korporatistinen kolmikan-
tainen sopiminen, jossa politiikkaa muotoilevat valtion lisäksi myös työmarkkinajärjestöt (Kauppinen 2005, 16; Rommetvedt 2017, 172-173). Tavanomaista korporatistiselle järjestelmälle on tasa-arvoon liittyvän päätöksenteon ohittaminen ja sivuuttaminen, jossa tyypillisesti sukupuolten väliseen tasa-arvoon liittyviä ongelmia marginalisoidaan ja niiden legitimiys kyseenalaistetaan (Koskinen Sandberg 2016, 33; Saari 2016).

Eduskunnassa käytyjen keskustelujen voi nähdä koskevan kahta teemaa: ensinnäkin työmarkkinajärjestöjen ja hallituksen välisiä suhteita, toiseksi näiden tekemän politiikan vaikutuksia. Nämä teemat ovat keskusteluissa vahvasti kietoutuneet yhteen. Ensimmäisellä teemalla tarkoitan eri toimijoihin

liitettyjä vastuita ja oikeuksia, jotka ovat olennaisia, sillä kilpailukyky sopimusta työstettäessä eri toimijoiden vastuu ja roolit korporatistisessa järjestelmässä olivat uudenlaisen muotoilun kohteena hallituksen ottaessa neuvotteluissa tyypillistä aktiivisemmän roolin. Tämän myötä myös kysymys siitä, kuka kantoi vastuun kilpailukyky sopimuksen tuloksista ja vaikutuksista oli keskeisessä asemassa. Tämän vuoksi olenkin kiinnostunut siitä, miten tasa-arvosta ja sukupuolesta puhutaan kilpailukyky sopimukseen liittyvissä eduskuntakeskusteluissa, ja myös siitä, miten nämä keskustelut ovat kietoutuneet korporatistisen järjestelmän toimintaan.

Poikkeuksellista tässä mielessä on sukupuolten tasa-arvon saama poliittinen huomio, mitä on osoitettu paljon myös ammattiyhdistysliikkeen osalta (Elomäki ym. 2016). Samalla se on silti edelleen peittynyt monien muiden kysymysten ja ristiriitojen alle, ja sen asema kilpailukyky sopimusta koskevassa keskustelussa on vaihdellut. Ristiriidat hallituksen ja työntekijä- ja työnantajajärjestöjen tekemisiä ja rooleja koskien ovat hallinneet keskustelua, eikä sukupuolten tasa-arvo ole tällöin välttämättä ollut keskeisessä roolissa.

Kilpailukyky sopimusta koskevassa tähänastisessa tutkimuksessa on keskitytty esimerkiksi korporatistisen järjestelmän valtakamppailuihin, politiikan taloudellistumiseen ja uusliberalisoitumiseen ja laajempiin kilpailukyky politiikan muutoksiin (vrt. Adkins ym. 2017; Hirvola 2017; Jokinen 2017; Kaitila 2019). Sukupuolinäkökulmasta aihetta on sivuttu hallituksen talouskuripolitiikkaa ja hallinnan muutoksia koskevissa tutkimuksissa (vrt. Elomäki ym. 2016; Elomäki & Kantola 2017 & 2018; Ylöstalo & Elomäki 2017). Tutkimus on siten keskittynyt melko pitkälti suomalaiseen kontekstiin. Talouskuripolitiikkaa ja uusliberalismia, jotka puitteistavat kilpailukyky sopimusta, on kuitenkin tutkittu laajalti (vrt. Blyth 2013; Brown 2015; Karamessini 2013; Kantola & Lombardo 2017a; Miller & Rose 2010).

Laajempaa tutkimusta kilpailukyky sopimuksesta sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta ei ole kuitenkaan tehty, vaikka korporatistinen järjestelmä itsessään onkin ollut tutkimuksen kohteena (vrt. Koskinen Sandberg 2016; Saari 2016). Se on kuitenkin tuore ja merkittävä tapaus suomalaisessa tulopolitiikassa, jossa suunta on ollut pois keskitetystä kolmikantaisesta sopimisesta. Kun hallitusten rooli voi jatkossa potentiaalisesti kasvaa työmarkkinoiden säätelyssä yhä suuremmaksi, on tärkeää luoda katsaus siihen, miltä sukupuolten tasa-arvon rooli korporatistisessa tulopolitiikassa tässä vaiheessa näyttää. Tämän vuoksi keskitynkin tutkielmassani ensisijaisesti hallituksen rooliin kilpailukyky sopimuksessa.

1.1 Tutkimusasetelma

Analyysissani keskityn sukupuolten tasa-arvoa koskeviin legitimaatiokamppailuihin kilpailukykyso-
pimusta ja pakkolakeja käsittelevissä eduskuntakeskusteluissa. Näen tutkijoiden, opposition ja ay-
liikkeen pyrkimyksen tuoda sukupuolinäkökulma keskusteluun taloudesta ja kilpailukykyvystä legiti-
maatiokamppailuna. Vaikka sukupuolten tasa-arvo on melko yleisesti hyväksytty tavoite, sitä käy-
tännössä usein haastetaan ja sen poliittinen legitimiys jää kyseenalaiseksi (Nousiainen, Holli, Kan-
tola, Saari & Hart 2013, 42). Tämä näkyy esimerkiksi sukupuolten tasa-arvon puuttumisessa hallitus-
ohjelmasta ja sen alisteisessa asemassa kilpailukykyvylle.

Legitimaatiokamppailuja jäsenmän diskurssianalyttisesten käsitteiden, kuten selonteiden ja ase-
moinnin kautta. Selonteilla tarkoitetaan niitä tapoja, joilla todellisuutta tuotetaan ja tehdään ymmär-
rettäväksi. Selonteissa kiinnostavia ovat erityisesti niissä tapahtuvat asemoinnit, joissa määritellään
esimerkiksi eri toimijoiden välisiä suhteita, oikeuksia ja velvollisuuksia, ja selonteiden yhteiskun-
nalliset vaikutukset. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 85–86; 233–235.) Tätä kautta voidaan hah-
mottaa esimerkiksi sitä, mitä intressit, asemat ja teot jäsennetään legitimeiksi.

Tutkin myös sitä, miten legitimaatiokamppailuja käydään suhteessa kilpailukykyso-
pimuksen aktiivi-
siin toimijoihin, eli hallitukseen ja työmarkkinajärjestöihin. Miten eri toimijoiden toiminnan mahdol-
lisuuksia rakennetaan, ja kuka on vastuussa tehdystä politiikasta? Tämä kysymys on erityisen kiin-
nostava hallituksen ottaman poikkeuksellisen aktiivisen roolin vuoksi. Talouskuripolitiikkaa ja suku-
puolten tasa-arvoa ei ole vielä kilpailukykyso-
pimuksen kontekstissa juuri tutkittu, ja aiheen politisoi-
tuminen tuo ilmiöön liittyvät jännitteet erityisen hyvin esille.

Tältä pohjalta tutkielmassani esitän seuraavat tutkimuskysymykset:

- 1) Miten sukupuolten tasa-arvoa koskevien vaatimusten legitimiyttä asemoidaan hallituksen toi-
mesta kilpailukykyso-
pimusta ja pakkolakeja koskevissa eduskuntakeskusteluissa?
- 2) Millaisia selontekoja hallitus antaa toiminnastaan sukupuolten tasa-arvon saralla, ja miten
nämä selonteot kytkeytyvät korporatistisen järjestelmän toimijoiden muuttuviin suhteisiin?

Näiden tutkimuskysymysten avulla pyrin hahmottelemaan tarkemmin sukupuolten tasa-arvon legiti-
miteettiä suomalaisessa korporatismissa ja politiikassa. Keskittymällä kilpailukykyso-
pimukseen ja
erityisesti valtion rooliin on mahdollista hahmottaa, mitä muutokset valtion hallinnassa ja korporatis-
tisen järjestelmän valtiosuhteissa tarkoittavat sukupuolten tasa-arvon legitimitetin kannalta. Mikä on
muuttunut, ja mikä mahdollisesti pysynyt ennallaan?

1.2 Tutkielman rakenne

Luvussa 2 tarkoitukseni on hahmotella tarkemmin tutkielmani teoreettista ja metodologista viitekehystä. Näistä kumpikin nojaa keskeisesti ranskalaisen filosofin Michel Foucault'n ajatteluun ja sen jatkokehittelyihin koskien tietoa ja valtaa. Keskeisimpiä tässä suomalaisten tutkijoiden sukupuolten tasa-arvon legitimizeettia koskevat teoretisoinnit, joiden kautta on mahdollista käsitteellistää sukupuolten tasa-arvoon liittyviä hierarkioita ja hiljaisuuksia. Kolmannessa luvussa käsittelen tarkemmin analyysimenetelmääni eli diskurssianalyysia, ja analyysin välineitä suhteessa aineistona käyttämiini eduskuntakeskusteluihin.

Seuraavaksi luvussa 3 käsittelen uusliberalismia ja kilpailukyky puhetta ja näiden suhdetta hyvinvointivaltioon ja sukupuolten tasa-arvoon. Luvussa 4 keskityn vuorostaan korporatistiseen järjestelmään, sen murrokseen ja sukupuolten tasa-arvon vaikeaan asemaan korporatistisessa sopimisessa. Tätä kautta pyrin taustoittamaan pakkolakien ja kilpailukyky sopimuksen ongelmallista suhdetta sukupuolten tasa-arvoon. Luvussa 5 tarkastelen yleisesti kilpailukyky sopimusta analyysini viitekehystenä, minkä jälkeen luvussa 6 esittelen aineistoni. Analyysiluvussa 7 ja sen alaluvuissa yhtäältä syvennän pakkolakeja ja kilpailukyky sopimusta koskevia neuvotteluja ja aiheisiin liittyvien eduskuntakeskustelujen kautta.

Ensimmäisessä alaluvussa 7.1 käsittelen yleisellä tasolla hallituksen kilpailukyky puhetta ja sen suhdetta sukupuolten tasa-arvoon, ja erityisesti naisenemmistöiseen julkiseen sektoriin, pakkolakien kontekstissa. Analysoin sitä, miten sukupuolten tasa-arvosta vaietaan ja samalla implisiittisesti asemoidaan julkista sektoria ongelmakohdaksi, mikä tekee toisaalta sen intresseistä epälegitiimejä. Luvussa 7.2 käsittelen pakkolakien sukupuolistavien vaikutusten politisoitumisen seurauksia. Tutkin miten sukupuolten tasa-arvo sai legitiimimmän, mutta rajatun aseman, ja miten sitä käytettiin välineenä korporatistisen järjestelmän valtakamppailuissa.

Luvussa 7.3 tarkastelen vaatimuksia sukupuolivaikutusten arvioinneista pakkolakien valmistelussa. Sukupuolten tasa-arvo toisaalta sai tätä kautta jälleen legitimaation, mutta toisaalta sen suhde kilpailukykyyn ja laajemmalti hallituksen politiikkaan jäi keskustelujen ulkopuolelle, mitä kautta ilmiö sai teknisemmän luonteen. Viimeisessä analyysiluvussa 7.4 käsittelen kilpailukyky sopimuksen hyväksymistä ja sen jälkikäsitteilyä. Käytännössä sukupuolten tasa-arvo kaikkoo agendalta saavutetun konsensuksen myötä, eikä sopimuksen sukupuolistaville vaikutuksille löydy vastuunkantajaa – vain kolmikannan keskinäistä syytelyä. Tämän jälkeen luvussa 8 teen yhteenvetoa analyysini tuloksista ja pohdin myös sukupuolten tasa-arvon ja korporatistisen järjestelmän suhteita ja tulevaisuutta.

2 Sukupuolten tasa-arvon legitimizeetti poliittisessa keskustelussa

Tutkielmani paikantuu ensisijaisesti Foucault’laiseen dekonstruktiiviseen viitekehykseen, jossa kiinnostuksen kohteena on tiedon ja vallan suhde: dekonstruktiolla tarkoitetaan erilaisten valta-asetelmien tiedollisen pohjan kriittinen tarkastelu (Husa 1995, 45). Poliitikassa esimerkiksi talouskasvua tai kilpailukykyä koskevan puheen ja tiedontuotannon avulla on mahdollista marginalisoida muita teemoja, kuten sukupuolten tasa-arvoa (Kantola & Lombardo 2017b, 62). Puheella voidaan tätä kautta jäsentää olevan yhteiskunnallisia vaikutuksia, joita voi kutsua ideologisiksi seurauksiksi (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 94-95). Siten dekonstruktiivinen viitekehys on oivallinen tapa lähestyä sukupuolten tasa-arvoa koskevia legitimizeettikeskusteluja, sillä sukupuolten tasa-arvon legitimizeetti vaikuttaa luonnollisesti sen poliittiseen merkitykseen.

Hallinnan tutkijat Peter Miller ja Nikolas Rose esittävät Foucault’n ajatteluun nojaten, että kaikki hallinta riippuu representaatioista. Representaatio tekee asiat hallittavaksi, kun kieltä työestetään niin, että sen voi väittää tavoittavan todellisuuden laidan. Tieto on toisin sanoen hallinnan ytimessä. (Miller & Rose 2010, 44, 50–51.) Sipilän hallituksen tasa-arvonäkemyks tuottaa näkemystä sukupuolten tasa-arvosta jo saavutettuna tai epäolennaisena, sillä hallitusohjelman perusteella sukupuolten tasa-arvo ei vaadi hallinnoimista. Pohjalla on epäilemättä näkemys jo saavutetusta sukupuolten tasa-arvosta, mikä ilmenee myös hallitusohjelmassa, jonka mukaan naisten ja miesten välillä vallitsee Suomessa tasa-arvo (Valtioneuvoston kanslia 2015, 8). Vaihtoehtoisesti voidaan nähdä, että sukupuolten tasa-arvon eteen tehdään jo tarpeeksi työtä, ja tilanne muuttuu sitä kautta melkeinpä itsestään parempaan suuntaan (Nousiainen ym. 2013, 49).

Tasa-arvon asemaa poliittisessa keskustelussa on hahmotettu muun muassa epälegitiimiyden ja a-legitiimiyden käsitteen kautta. Tällöin pyritään tuomaan esille binäärisesti vastakkaisten legitiimiyden ja illegitiimiyden välimaasto. Epälegitiimiydellä tarkoitetaan sellaista tilannetta, jossa ongelmat kyllä tunnustetaan, mutta silti toimenpiteet niiden eteen eivät saavuta legitiimiä tilaa. Tasa-arvoa puhetta haastetaan jatkuvasti, ja puhe sukupuolten tasa-arvosta onkin jossain määrin eräänlaisessa epäilyksen tilassa. A-legitiimiys taas tarkoittaa tilannetta, jossa kysymys on vasta muotoutumassa, eikä sitä siten voida hahmottaa vielä edes legitiiminä tai epälegitiiminä. (Nousiainen ym. 2013, 42.)

Sukupuolten tasa-arvon legitimizeetti riippuu myös kontekstista (Nousiainen ym. 2013, 42.) Yleisesti ottaen tasa-arvopuhe on keskittynyt yhä enemmän erilaisiin hallinnollisiin välineisiin, ja strategisen valtion toimintamallissa sukupuolten tasa-arvo melko selkeästi rajataan talouspolitiikan ulkopuolelle (Elomäki et al. 2016). Tällöin ei pureuduta niinkään eriarvoisuuden rakenteisiin, vaan korostetaan esimerkiksi yksilön oikeuksia (Kantola, Nousiainen & Saari 2012, 10–11). Resurssien jakautumista

koskevalla puheella vuorostaan on entistä vähemmän tilaa, kun sukupuolten tasa-arvoa on alettu jäsentää teknisenä ja hallinnollisena kysymyksenä. Yleisemmin ottaen sukupuolten tasa-arvon asema vaikuttaa epäselvältä, ja sen sisällöstä voidaankin tehdä minkälaisia tulkintoja vain. Nämä tulkinnat voivat olla jopa tasa-arvon kannalta haitallisia. (Nousiainen ym. 2013, 50, 55; Lombardo, Meier & Verloo 2009, 2.) Sukupuolten tasa-arvoa koskevassa keskustelussa käsitteen määrittely on keskeistä, ja sitä voidaankin käyttää monin eri tavoin eri tarkoituksiin.

Eräs tapa asettaa tasa-arvo epälegitiimiin asemaan on tasa-arvosta vaikeneminen, kuten hallitus esimerkiksi hallitusohjelmassaan teki. Annamari Tuori on lähestynyt hiljaisuutta kahden eri ulottuvuuden kautta. Ensinnä on kirjaimellinen hiljaisuus, puheen puute. Tämän vastinparina on metaforinen tai diskursiivinen hiljaisuus, jossa kiinnitetään huomio siihen, mitä ei sanota. Puhe sisältää jälkiä asioista, joita ei oteta tai haluta ottaa huomioon, ja puheella voidaan siten sivuuttaa ja sulkea pois erilaisia teemoja. (Tuori 2014, 145–146.) Huomion kiinnittäminen siihen, mitä ei sanota, on siten tärkeää.

Yllä kuvatut tavat puhua sukupuolten tasa-arvosta – tai olla puhumatta siitä – ovat olennaisia niiden prosessien kannalta, joissa sukupuolten tasa-arvon legitiimiydestä kamppaillaan. Vaikka sukupuolten tasa-arvo jäsenettäisiin legitiimiksi yhdessä kontekstissa, se voidaan olla jähmetetty ja kavennettu niin, että sillä ei olekaan relevanssia muualla. Suurempia rakenteellisia kysymyksiä on tasa-arvopolitiikassa usein välteltykin, ja sen kytkökset esimerkiksi yhteiskuntaluokkaan – joka itsessäänkin on osoittautunut vaikeaksi kysymykseksi – ovat jääneet täten vähemmälle huomiolle (Kantola, Nousiainen & Saari 2012, 18). Nancy Fraser on huomauttanut, että eri ryhmien tunnustaminen on vaatimus myös heidän sosiaalisten ja taloudellisten oikeuksiensa tunnustamiselle. Hiljaisuus sukupuolten tasa-arvon suhteen tuottaa tilanteen, jossa politiikan sukupuolittuneita vaikutuksia ei tarvitse huomioida, ja siten kysymys politiikan oikeudenmukaisuudesta häivytetään. (Fraser 1997.)

2.1 Kriittinen diskurssianalyysi menetelmänä

Poliittisella puheella pyritään vakuuttamaan ihmisiä, oikeuttamaan ja legitimoimaan politiikkaa ja haastamaan sitä (Korvela 2017). Tällöin puheen ja kielen tutkiminen on tutkielmani kannalta hyvin ilmeinen tutkimuskohde, minkä vuoksi analyysissäni hyödynnän kriittistä, poststrukturalistista diskurssianalyysia. Yleisimmin diskursseilla tarkoitetaan erilaisia merkitysjärjestelmiä, eli tapoja jäsentää maailmaa ja niihin liittyviä käytäntöjä. (Jokinen, Juhila & Suoninen. 2016, 25-28; Husa 1995, 42.) Diskurssianalyysia on hyvin monenlaista: joissakin näkökulmissa puheen katsotaan vain heijastelevan todellisuutta, mutta toisissa taas nähdään sen nimenomaan tuottavan tämän todellisuuden (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 372–373).

Tutkielmani kannalta keskeisimmät näkökulmat ovat jälkitrukturalismi ja kriittinen realismi. Post-strukturalistisessa näkökulmassa korostetaan kielen kietoutumista kaikkeen toimintaan ja materiaan, kun taas esimerkiksi joissakin kriittistä realismia edustavissa näkökulmissa diskursseiksi lasketaan vain puhe ja teksti, ja ajatellaan että on olemassa myös ei-diskursiivinen todellisuus, jonka kanssa diskurssit ovat vuorovaikutuksessa. Analyysin kannalta ero ei ole välttämättä tosin erityisen merkittävä, ja eri suuntaukset ovatkin omaksuneet paljon toisiltaan. (Fairclough 2013, 181; Parker 1992.) Oman positioni voitaneen jäsentää helposti kumpaankin suuntaukseen kuuluvaksi analyysini pohjalta, mutta selkeimmin se asemoituu jälkitrukturalistiseen traditioon käyttämieni teorioiden ja keskustelujen pohjalta.

Jälkitrukturalistisen diskurssianalyysin ytimessä on foucault’laisittain tiedon ja vallan suhde, eli se, miten tietoa tuotetaan, ja miten tiedon kautta syntyy mahdollisuuksia ja rajoituksia toiminnalle (Husa 1995; Parker 1992). Poliittisissa kamppailuissa ja vastakkainasetteluissa tuotetaan merkityksiä ja sitä kautta tietoa ja käsitystä poliittisesta todellisuudesta, minkä avulla voidaan vuorostaan hallita sitä, mikä politiikassa on legitiimiä ja mikä ei (Häikiö & Leino 2014, 13 – 15; Mikola & Häikiö 2014, 62–63). Jälkitrukturalistista näkökulmaa on hyödynnetty sukupuolentutkimuksessa juuri esimerkiksi sukupuolten tasa-arvoon liittyvien hegemonisten diskurssien ja diskursiivisten hiljaisuuksien tutkimisessa (Kantola & Lombardo 2017b, 61). Konkreettisesti tarkastelun kohteeksi otetaan siis diskurssien sisältö, siihen kuuluvat toimijoiden väliset suhteet ja subjektipositiot (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 85; Fairclough & Wodak 1997).

Eduskuntakeskustelujen tapauksessa kiinnostavia ovat edustajien antamat selonteot. Selonteoilla tarkoitetaan sitä, miten asioista tuotetaan yhteisymmärrystä (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 233). Selontekovelvollisuus tälle läheisenä käsitteenä kuvastaa sitä, miten jotkut toimijat voidaan asemoida vastuullisiksi toiminnastaan erityisesti, mikäli he ovat rikkoneet joitakin heihin kohdistuvia odotuksia tai normeja (Jokinen, Juhila & Suoninen 2012, 133). Eduskuntakeskustelujen dynamiikkaan kuuluu vahvasti hallituksen asettaminen selontekovelvolliseksi tekemisistään, ja sukupuolten tasa-arvon sivuuttamista koskeva kritiikki asemoi hallitusta selontekovelvolliseksi. Selontekojen kautta hallitus voi käsitellä politiikkansa legitimizeettiä ja pyrkiä luomaan toiminnastaan hyväksyttävää (Häikiö & Leino 2014, 14). Tältä kannalta olennainen on myös subjektiposition käsite, jolla tarkoitetaan eri toimijoille diskurssissa tuotettua asemaa ja siihen kuuluvia oikeuksia, velvollisuuksia ja rajoitteita (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 85–87).

Poliittinen puhe ei ole sukupuolesta vapaata, vaikka talouspuheessa usein taloudelliset intressit kehystetäänkin sukupuolineutraaleiksi (Guerrina, 2017, 97). Siten on tärkeää kysyä, minkälaisia kategorioita eduskuntakeskusteluissa käytetään tai sivuutetaan. Identiteettikategorioiden avulla tuotetaan

järjestystä ja voidaan hyödyntää erilaisia kulttuurisia oletuksia ja arvotuksia ja tuottaa toimijoille erilaisia oikeuksia ja velvollisuuksia (Jokinen, Juhila & Suoninen 2012, 93, 134). Sukupuolineutraalius – tai sukupuolisokeus – hallitsee usein keskustelua niin, että mikäli sukupuolesta ei puhuta tai politiikan tarkoitus ei ole vaikuttaa tasa-arvoon, sukupuoli nähdään jokseenkin epäolennaisena kysymyksenä. Tämä voi kuitenkin peittää politiikan sukupuolittuneita vaikutuksia (Tuori 2014, 146). Palatakseeni aiemmin käsittelemääni diskursiivisten hiljaisuuksien käsitteeseen, onkin tärkeää kysyä, milloin sukupuolesta puhutaan ja miten, ja milloin ei. Puhe on aina puhetta jostain, ja siten yhdestä asiasta puhuminen voi sulkea joitakin teemoja keskustelun ulkopuolelle (Billig 2006).

Selonteilla, asemoinneilla ja kategorisoinneilla on siten keskeinen vaikutus siihen, miten sukupuolten tasa-arvon legitimitettä ja eri ryhmien intressejä ja oikeuksia jäsennetään. Tällä ymmärryksellä vuorostaan voi olla konkreettisia vaikutuksia politiikkaan ja poliittiseen vastuunkantoon, jotka ovat tutkielmani kannalta tärkeitä tutkimuksen aiheita. Erityisesti diskursiivisten hiljaisuuksien kautta tuotetut implisiittiset asemoinnit ovat tärkeitä, sillä hallitukselle tyypilliseksi on osoittautunut sukupuolten tasa-arvosta vaikeneminen tai sen rajaaminen esimerkiksi talouspolitiikan ulkopuolelle.

3 Kilpailukyvyyn ja uusliberalismin diskurssit

Tässä luvussa tarkoitukseni on luoda katsaus uusliberalismiin ja kilpailukykypuheeseen. Uusliberalismi ja kilpailukyvyyn tavoittelu on tutkimuksessa nähty hegemonisena ideologiana, joka ohjaa valtion politiikkaa ja hallintaa, ja joka teki läpimurtonsa Suomessa 80-luvun puolella ja vakiinnutti asemansa viimeistään 90-luvun laman myötä (A. Kantola & Kananen 2013, 821; Julkunen 2017, 134). Uusliberalismi ja kilpailukykypuhe näkyvät myös nykyhallituksen politiikassa, minkä vuoksi tässä luvussa käsittelen niitä hyvin yleisellä tasolla. Käsittelen myös sukupuolten tasa-arvon asemaa ja legitimizeettiä näissä diskursseissa. Tästä seuraavassa luvussa pyrin vuorostaan hahmottamaan niiden kautta tarkemmin valtiota, politiikkaa ja sukupuolten tasa-arvoa koskevia muutoksia.

Uusliberalismilla tarkoitan taloutta ja markkinoiden tehokkuutta ja vapautta korostavaa ideologiaa, joka kytkeytyy tätä edistäviin poliittisiin toimenpiteisiin ja hallinnan muotoon. Valtion rooli uusliberaalissa ajattelussa nähdään useimmiten pienenä, sillä sen väliintulojen ajatellaan haittaavan markkinoiden toimintaa. (Steger & Roy 2010.) Uusliberalismin vaikutusten on esitetty näkyvän lähes kaikilla elämän osa-alueilla, puhuttiin sitten työstä, politiikasta tai kasvatuksesta. Siten kenties mielekkäimmin sitä voi jäsentää diskurssina tai hallinnan regiiminä. (Brown 2015, 30; Miller & Rose 2010, 49; Dean 2014, 155.) Kilpailukykypuheella on yhtäläisyyksiä uusliberalismin kanssa, ja se kytkeytyykin monin tavoin uusliberalismiin. Kilpailukykypuheessa tosin usein korostetaan valtion aktiivista roolia, mikä vaikuttaa ristiriitaiselta suhteessa uusliberaaliin markkina-ajatteluun (Adkins ym. 2017). Tämä ristiriita vaatiikin uusliberalismin käsitteen tarkempaa pohdintaa.

Uusliberalismin käsite ei ole erityisen yksiselitteinen, varsinkaan sikäli, kun sen nähdään vaikuttavan lähes kaikkialla ihmisten elämässä. Uusliberalismia on kritisoitu liiankin suuresta monimerkityksellisyydestä, sillä se voi tarkoittaa monia eri asioita, jotka voivat olla vieläpä keskenään hyvinkin ristiriitaisia. Uusliberalismista on jopa ehdotettu luovuttavan analyyttisenä kategoriana. (Venugopal 2015, 166.) Kritiikki ei ole aivan vailla perää, mutta toisaalta ei ole syytä olettaa, että uusliberalismi olisi välttämättä erityisen koherentti ideologia (Dean 2014, 151). Uusliberalismia on mahdollista hahmottaa diskursiivisena ilmiönä, joka rakentuu tilanteisesti, ja jonka elementtejä voi näkyä ilman, että kaikki yksiselitteisesti palautuisi uusliberalismiin. Sen sijaan uusliberalismi vuorovaikuttaa muiden muiden diskurssien kanssa ja siksi voi ilmetä monin eri tavoin (Springer 2012, 134, 138).

Kilpailukykypuheella on yhtäläisyyksiä uusliberaaliin diskurssin kanssa. Uusliberalismi nähdään tapana tuottaa talouskasvua, mikä vuorostaan kilpailukykydiskurssissa rakentuu valtioiden ensisijaiseksi tavoitteeksi (Kettunen 2011, 16; Pihlanto 2014). Kuten yllä esitin, keskeisin ristiriita uusli-

beralismin ja kilpailukykydiskurssin välillä ilmenee valtion roolissa. Kilpailukykydiskurssissa valtiosta rakennetaan vahva markkinatoimija, jonka tarkoituksena on kilpailukyvyn ja markkinoiden tehokkuuden edistäminen. Tältä pohjalta on hahmotettu tapahtuneen myös siirtymän hyvinvointivaltiosta kilpailuvaltioon. (A. Kantola & Kananen 2013, 822). Globalisaation myötä esitetään valtioiden toimintavallan muuttuneen alisteiseksi markkinoille, minkä myötä niille jää kaksi tehtävää: yhtäältä reaktiivinen talouden vaatimuksiin sopeutuminen, ja toisaalta aktiivinen talouden kasvua luovan ympäristön rakentaminen (Kettunen 2011, 32). Valtion tarkoitus onkin ennen kaikkea tehdä itsestään houkutteleva globaaleilla markkinoilla toimiville yrityksille (Kallioinen, Keskinen, Lähteenmäki, Paavonen & Teräs 2010, 70).

Valtion roolin heikentämisen lisäksi kilpailukyvyn tavoittelussa voi kuitenkin olla muitakin vastauksia. Pohjoismainen hyvinvointivaltio on nähty jopa hyvin toimivana kilpailukyvyn tavoittelussa sen tuottaman inhimillisen pääoman vuoksi (Sipilä, Anttonen & Kröger 2009, 182, 190). Hyvinvointivaltio ei sinänsä olekaan kadonnut kilpailukyvyn tavoittelun myötä, mutta sen hallinta on muuttunut kilpailukykyä korostavaksi ja sille alisteiseksi, kun ihmisten hyvinvoinnista huolehtimisesta tulee ensisijaisesti inhimillisen pääoman ja siten kilpailukyvyn parantamisen väline (Brown 2015; Kettunen 2011). Käytännössä hyvinvointivaltioon onkin kytkeytynyt yhä enemmän uusliberaaleja elementtejä. Radikaalin valtion muutoksen sijaan kyseessä voidaan hahmottaa olevan regiimin eli hallintavan muutos, mitä kilpailuvaltioonkin käsite kuvaa (Dean 2014, 155).

Uusliberalismi omaakin erilaisia variaatioita, joilla voidaan pyrkiä samoihin lopputuloksiin. Eräänä uusliberalismin muotona pidetään ordoliberalismia, jossa keskitytään nimenomaan vahvaan valtion rooliin. Ordoliberalismissa valtio toimii markkinoiden toimijuuden ja tehokkuuden takaajana, eikä suinkaan vain vetäydy markkinoilta jättäen ne oman onnensa nojaan. Sen sijaan se suojelee markkinoita poliittisen konfliktin ja kansan vaikutukselta ja pyrkii aktiivisesti varmistamaan markkinoiden kilpailukyvyn ja tehokkaan toiminnan. (Bonefeld 2012; Ryner 2015). Käytännössä tämä tapahtuu esimerkiksi politiikan ja hallinnan teknistymisen kautta: ne siirtyvät ensisijaisesti neutraalina nähdyn totuustiedon piiriin, mikä epäpolitisoi poliittisia kysymyksiä (Miller & Rose 2010, 55–56).

Uusliberalismin ja kilpailukykypuheen suhde sukupuolten tasa-arvoon ei ole vailla ongelmia. Kilpailukyky ja talouskasvu voivat tuottaa hyvää myös naisille, ja sukupuolten tasa-arvo voidaan nähdä kilpailukyvyn lähteenä, kuten esimerkiksi Euroopan unionissa on esitetty 2000-luvulla. Ongelmalista on sukupuolten tasa-arvon jääminen välineelliseen asemaan. Tällöin sukupuolten tasa-arvoa koskevia tavoitteita joita ei nähdä talouskasvua tuottavina ei välttämättä huomioida, tai ne rajataan talouspolitiikan ulkopuolelle. Taloutta koskevassa tiedossa sukupuolten tasa-arvo voi jäädäkin margi-

naaliin. (Elomäki 2015; Ylöstalo & Elomäki 2017.) Toisaalta talouskasvu itsessään voi jakautua epätasaisesti, ja joskus sitä parantamaan pyrkivistä politiikoista voi olla jopa haittaa sukupuolten tasa-arvolle (Berik, van der Meulen Rodgers, Seguino 2009, 5).

Uusliberaalissa diskurssissa korostuvat lisäksi yksilön oikeudet, minkä myötä taloudellisten resursien jakautumista koskeva näkökulma on muuttunut vähemmän keskeiseksi. Syynä eriarvoisuuteen nähdään lähinnä yksilön omat valinnat esimerkiksi työmarkkinoilla (Kantola, Nousiainen & Saari 2012, 10–11; Koskinen Sandberg & Saari 2018; Nousiainen ym. 2013, 49–50). Kriittisimmissä näkökulmissa uusliberalismin nähdään vaativan ihmisiltä nimenomaan tämän kaltaisen politiikan hyväksyntää ja jopa uhrautuvaisuutta sen eteen. Hyvään kansalaisuuteen kuuluu talouden realiteettien ymmärtäminen ja sitä kautta jaettu uhraus esimerkiksi leikkauspolitiikan muodossa, mikäli talous sitä vaatii. (Brown 2015, 219.) Sukupuolten tasa-arvon legitimiys uusliberalismissa ja kilpailukykyheessä jää siten epälegitiimiin tai jopa a-legitiimiin asemaan, kun sitä ei välttämättä jäsennetä osaksi esimerkiksi talouspoliittista päätöksentekoa.

Kilpailukyvyn tavoittelu ja uusliberalismi eivät lyhyesti sanottuna ole aivan samoja asioita, mutta ne vuorovaikuttavat keskenään ja vaikuttavat tällä hetkellä hegemonisilta ideoilta. Kilpailukykyä voidaan edistää monenlaisin tavoin, mutta tällä hetkellä vaikuttaa siltä, että erityisesti ordoliberali hallinta, jossa valtio toimii aktiivisesti markkinoiden tehokkuuden edistäjänä ja takaajana on keskeisessä roolissa. Tämä markkinoiden toimintaa depolitisoiva lähtökohta heikentää myös sukupuolten tasa-arvon edistämisen mahdollisuuksia työmarkkinoilla.

3.1 Sukupuolten tasa-arvon legitimizeetti hyvinvointi- ja kilpailuvaltiossa

Suomalaisen yhteiskunnan tasa-arvoisuus nähdään usein itsestään selvyyttenä, jo saavutettuna ja kiinteänä osana suomalaista kulttuuria (Holli 2012, 93). Vaikka ongelmakohtia onkin olemassa, korostuu pohjoismaisessa diskurssissa silti tasa-arvon edistyksen väijäämättömyys ajan kuluessa (Skjeie & Teigen 2005, 187). Sukupuolten tasa-arvon edistäminen Suomessa onkin sisällytetty monin tavoin osaksi eri instituutioita, kuten valtiota, hallintoa ja lakeja. Tämä tasa-arvon institutionalisointi epäilemättä vahvistaa näkemystä siitä, että sukupuolten tasa-arvon tila on Suomessa hyvä. (Julkunen 2010, 22.) Hyvinvointivaltion politiikan ytimenä on ollut sosiaalisten erojen pienentäminen, mikä on koskenut myös sukupuolten välistä eriarvoisuutta (Kantola, Nousiainen & Saari 2012, 14). Tässä mielessä sukupuolten tasa-arvon legitimizeetti vaikuttaa ensisilmäyksellä olevan hyvissä kantimissa.

Edeltävässä luvussa käsittelemäni kilpailuvaltioon ja uusliberalismiin liittyvät muutokset ovat kuitenkin vaikuttaneet sukupuolten tasa-arvon asemaan Suomessa, minkä lisäksi hyvinvointivaltiossa on omat ongelmakohtansa sukupuolten tasa-arvon suhteen.

Hyvinvointivaltion suhdetta naisiin on jäsennetty hallitsevasti kahdella eri tavalla. Yhdessä diskurssissa korostetaan naisten integraatiota hyvinvointivaltioon naisten tavoitteiden ajamiseksi. Toisessa diskurssissa keskeistä on taas valtion perustavalla tavalla patriarkaalinen luonne, jonka vuoksi naisten ja valtion intressit ovat ristiriidassa keskenään. Käytännössä naisten suhde valtioon on harvemmin aivan näin yksiselitteinen, mutta erilaisia diskursseja on silti mahdollista havaita. Suomessa hallitsemassa asemassa on ollut integraatiota korostava diskurssi. (Kantola 2006, 123–128.)

Naisystävällisen hyvinvointivaltion käsitteen lanseerasi Helga Maria Hernes, joka esitti skandinaavisen hyvinvointivaltion integroivan naiset paremmin politiikkaan ja siten valtion toimintaan ja tavoitteisiin (Hernes 1987). Hyvinvointivaltion mahdollistama naisten toimijuus siis tuottaisi tasa-arvoa niin politiikan prosesseissa kuin tuloksissa siten, että feministiset tavoitteet juurtuisivat osaksi valtiota. (Mazur & McBride 2008, 254). Tätä kautta syntyy politiikkaa joka voimauttaa naisia ja tuottaa naisten asemaa parantavia institutionaalisia muutoksia (Dahlerup 1988, 296–297.) Kansainvälisesti vertaillen pohjoismainen hyvinvointivaltiomalli nähdäänkin erityisen naisystävällisenä (Teigen & Skjeie 2017, 125).

Sukupuolten tasa-arvo on perinteisesti ollut Suomessa ensisijaisesti resurssien jakamista koskeva sosiaalinen kysymys (Nousiainen ym. 2013, 49–50). Poliittisen osallisuuden lisäksi naisten mahdollisuudet osallistua työelämään ovatkin erittäin tärkeässä roolissa pohjoismaisessa hyvinvointivaltiossa (Siim & Borchorst 2002, 92). Esimerkiksi työelämän avautuminen naisille on nojannut paljolti julkisen sektorin laajenemiseen ja mahdollistanut siten naisille suhteellisen itsenäisen aseman. Samoin hyvinvointivaltio on tuottanut naisille enemmän osallisuutta päätöksentekoon ja politiikkaan. (Julkinen 2010, 97–98.) Sukupuolten tasa-arvoa koskevia tavoitteita on toisin sanoen integroitu osaksi valtiota (Holli & Kantola 2007, 82). Kun julkinen sektori toisaalta tukee myös naisten äitiyttä, on syntynyt kaksoiskansalaisuuden positio, jossa naisten kansalaisuus rakentuu niin äiteinä kuin palkkatyöläisinä (Anttonen 1994, 203, 220).

Naisystävällisessä hyvinvointivaltiossa on silti säröjä. Jo 1990-luvulla Yvonne Hirdman esitti ruotsalaisen hyvinvointivaltion mahdollisesti muuttaneen asioita, mutta ei välttämättä keskeisesti naisten alisteista asemaa segregaatioon ja miesnormin edelleen vallitessa. Sukupuolijärjestelmän dynamiikka ei tämän argumentin mukaan keskeisesti muuttunut hyvinvointivaltion myötä (ks. Borchorst & Siim

2008, 209; Julkunen 2010, 16). Myös Suomessa työmarkkinoiden segregatio on tänä päivänä vahvaa, ja naiset sijoittuvat pääosin julkiselle sektorille tai matalasti palkatuille palvelualoille yksityisellä sektorilla. Itsenäisyys miehistä on korvautunut jossain määrin riippuvaisuudella hyvinvointivaltiosta, joka takaa työn ja itsenäisyyden yksityisessä sfäärissä. Julkinen sektori ja hyvinvointivaltio vuorostaan nojaavat vahvasti halpaan naistyövoimaan. Niinpä hyvinvointivaltio antaa kyllä naisille mahdollisuuden ja oikeuden työhön, mutta naisten asema työmarkkinoilla on toisluokkainen verrattuna miehiin. (Koskinen Sandberg 2017.) Lisäksi naisten tekemää työtä vaivaa institutionalisoitunut aliarvostus, jossa naisten tekemän työn vähäisempi arvo on jo hyvin vahvasti vakiintunut, eikä sen taustalla vaikuttavaa politiikkaa välttämättä nähdä sukupuolistavana (Koskinen Sandberg, Törnroos & Kohvakka 2018). Sukupuolten tasa-arvon jonkinasteinen legitimitetti peittää toisin sanoen alleen monia ongelmakohtia.

Julkiseen sektoriin kohdistuva aliarvostus ei ole helpottanut uusliberalismin tai kilpailukykydiskurs- sin myötä. Hyvinvointivaltion paradigmana ovat toimineet taloudellinen uudelleenjakko ja universaalit palvelut, joiden pohjana toimi korkea veropohja (A. Kantola & Kananen 2013, 811–812, 815). Kilpailuvaltiossa sen sijaan kilpailukykypuheella on perusteltu julkisen sektorin menokuria ja kohdistettu resursseja ennen kaikkea yksityiselle sektorille kilpailukyvyn kasvun toivossa (A. Kantola 2010, 116–118). Raija Julkusen analyysin mukaan julkinen sektori on poliittisessa keskustelussa rakennettu kilpailukyvyn yhdeksi ongelmakohtaksi ja kriisien tuottajaksi. Esimerkiksi 1990-luvun lamassa ajateltiin, että naisenemmistöinen julkinen sektori oli päässyt ”pöhöttymään” ja oli siten syypää lamaan. (Julkunen 2010, 101–102; Julkunen 2017, 8.)

Pohjoismaissa toisaalta hyvinvointivaltion kritiikki eteni historiallisesti hitaammin kuin muualla maailmassa (Nousiainen 2012, 56). Hyvinvointivaltiota ei ole tuhottu, eivätkä sen instituutiot kadonneet – sen sijaan institutionaalisesti on havaittavissa merkittävää jatkuvuutta. Hyvinvointivaltion instituutioita on hyödynnetty kilpailukyvyn edistämisessä, ja kilpailukyvyn tavoittelua perustellaan toisaalta hyvinvointivaltion säilyttämisen kautta (Kettunen 2011; Julkunen 2017, 24). Hyvinvointivaltion on siksi myös ajateltu tarvitsevan reformeja ja muutoksia, jotta se voi säilyä (Julkunen 2017). Paradigmanmuutosta ei voi tosin jäsentää vain vastauksena hyvinvointivaltion kriisiin, vaan ennemmin kilpailuvaltion dynamiikka ja diskurssit myös tuottavat ymmärrystä hyvinvointivaltion ongelmallisuudesta. Mikäli julkinen sektori ja sen työntekijät eivät tätä hyväksy, heidän intressinsä asemoidaankin hyvin nopeasti illegitiimeiksi esteiksi talouskasvun tiellä, minkä myötä kärsii myös sukupuolten tasa-arvo (Brown 2015, 212).

Leikkaukset ja menokuri eivät ole olleet ainoa vastaus kilpailukyvyn tuottamiseen. 1990-luvun jälkeen strategiana oli nimenomaan valtion panostaminen yritysten tuotekehittelyyn, uusiin aloihin, tutkimukseen ja koulutukseen (A. Kantola 2010, 117; Ornston 2012, 710). Tämä strategia säilyi politiikan keskiössä aina 2010-luvulle asti. Huolimatta julkisen sektorin menokurista, sukupuolten tasa-arvo jäsenettiin itse asiassa yhtenä keskeisenä tekijänä kilpailukyvyssä, sillä tavoitteena oli kaiken mahdollisen inhimillisen pääoman hyödyntäminen kilpailukyvyn ja talouskasvun lisäämiseksi (Elomäki 2015; Kantola, Nousiainen & Saari 2012, 21). Tätä kautta sukupuolten tasa-arvo sai kilpailukyky politiikassa rajatun legitimitetin, joskin sen legitimitetti oli myös kiinnitetty talouskasvun edistämiseen.

Kilpailukyky politiikassa tapahtui oma suunnanmuutoksensa, osin 2008 alkaneen talouskriisin ja sitä seuranneen laman vuoksi. Laman aikaan kilpailukyky politiikassa nostettiin Suomelle erityiseksi ongelmaksi työn hinnan kasvaminen niin korkeaksi, että suomalaisten yritysten kilpailukyky kärsi. Samalla aikaisempi investointistrategia on jäänyt taka-alalle. (Kaitila 2019.) Kilpailukyvyn tavoittelun ytimeen tuli siten talouskuripolitiikka, jossa yhdistyivät palkkojen alennukset julkisen sektorin menokuriin (Blyth 2013, 2). Tätä talouskuripolitiikkaa tulen käsittelemään tarkemmin myöhemmin kilpailukyky sopimusta käsittelevässä luvussa. Tässä vaiheessa sukupuolten tasa-arvon legitimitetin kannalta on kuitenkin pantava merkille, että talouskuripolitiikassa sukupuolten tasa-arvo on joutunut entistä suuremmissa määrin marginaaliin, ja talouskuripolitiikan vaikutukset ovat kohdistuneet pääosin naisiin (Karamessini 2013, 3–4).

Poliittisten muutosten taustalla on jo aiemmin mainitsemani politiikan teknistyminen, mikä on uusliberalismille ominaista. Uusliberalismissa markkinoiden toiminta nostetaan ensisijaiseksi logiikaksi. Tämän vuoksi poliittiset ongelmat näyttäytyvät taloustieteellisen tehokkuusajattelun mukaisilta käytännön ongelmilta, mikä piilottaa niiden poliittisen ulottuvuuden. (Nousiainen ym. 2013, 48.) Tämä on pätenyt myös tasa-arvopolitiikkaan, jonka suhteen on korostunut sukupuolten tasa-arvon hahmottaminen erilaisten mittareiden ja tilastojen kautta yksilön vastuun ohella. Käytännössä uusliberaali hallinta näkyy Sipilän hallituksen tapauksessa esimerkiksi strategisen hallitusohjelman muodossa. Strateginen hallitusohjelma oli jo edellisen hallituksen aikana perustetun hallituspolitiikan kehittämishankkeen seurausta, ja sen tarkoituksena oli keskittyä vain muutamiin politiikan ydinkohtiin. Sukupuolten tasa-arvon edistäminen jäi uusliberaalille hallinnalle tyypillisesti näiden ydintavoitteiden ulkopuolelle. (Elomäki ym. 2016; Ylöstalo & Elomäki 2017, 83–84)

Hahmottamalla valtion paradigman muutosta tulee mahdolliseksi ymmärtää sukupuolten tasa-arvon asemaa poliittisessa hierarkiassa. Uusliberaalissa kilpailuvaltiossa kilpailukyvyn paradigma on tehnyt

muista näkökulmista enenevässä määrin toissijaisia, ja toisaalta hyvinvointivaltion toimintamahdollisuudet on esitetty rajallisiksi – viimeisimmän talouskriisin aikana kysymys ei ole esimerkiksi ollut leikataanko vai ei, vaan ennemmin kuinka paljon. (Julkunen 2017, 185). Sukupuolten tasa-arvon huomioimisen kannalta kyseinen paradigma ei ole poliittisesti kovinkaan suotuisa. Ennemminkin uusliberaalin, kilpailukykyä korostavan paradigman sisällä naisten oikeudet ja asema ovat alisteisia kilpailukyvyille. Puhe hyvinvointivaltion romahtamisesta tai tuhoamisesta ei ole ehkä mielekästä, mutta sukupuolten tasa-arvo jää hyvin epälegitiimiin tai jopa a-legitiimiin asemaan, kun julkinen sektori jäsennetään jatkuvasti ongelmakohtaksi. Hyvinvointivaltion muovaaminen tarkoittaa julkisen sektorin muovaamista, ja siten pääosin naisten työelämän muutosta. Tämä ulottuvuus jää kuitenkin helposti sivuun taloutta koskevassa asiantuntijapuheessa.

4 Tulopolitiikka ja korporatistinen järjestelmä murroksessa

Vaikka hyvinvointivaltio voidaan jäsentää keskeiseksi tekijäksi tasa-arvopolitiikassa, on myös työmarkkinajärjestöillä tärkeä rooli tasa-arvopolitiikan saralla – joskin työmarkkinajärjestöjä ja valtion toimintaa ei voikaan aina suoranaisesti erottaa toisistaan (Kantola, Nousiainen & Saari 2012, 15). Korporatistisen järjestelmän onkin katsottu jopa muodostavan keskeisen osan hyvinvointivaltion päätöksentekoa (Julkunen 2017, 44). Kolmikanta on vahvasti institutionalisoitunut osaksi valtiokoneistoa, sillä esimerkiksi työelämää koskeva lainsäädäntö viimeistellään pääosin kolmikantaisen yhteistyön kautta, ja järjestöjä kuullaan muutoinkin runsaasti eri työelämään liittyvissä hankkeissa ja työryhmissä (Kauppinen 2005, 16–17; Saari 2012, 205–206). Tästä huolimatta, aivan kuin hyvinvointivaltiokin, korporatistinen järjestelmä on kokenut suunnanmuutoksen sitten 1990-luvun. Tässä luvussa keskityn erityisesti korporatistiseen tulopoliittiseen sopimiseen ja sen muutoksiin, jonka jatkeena kilpailukyky sopimuksenkin voi hahmottaa. Lopuksi palaan sukupuolten tasa-arvoon korporatistimin kontekstissa.

Korporatistinen järjestelmä on melko tyypillinen pohjoismaissa, vaikka mistään yhdestä pohjoismaisesta mallista ei suoranaisesti voida puhua (Rommetvedt 2017, 190–191). Suomi on pohjoismaisessa kontekstissa kuitenkin poikkeus. Muissa pohjoismaissa ammattiyhdistysliike on toiminut hegemonian saavuttaneisiin vasemmistopuolueisiin vaikuttamalla, mutta Suomessa sosiaalidemokraatit eivät koskaan saavuttaneet tällaista hegemonista asemaa. Siksi työmarkkinajärjestöjen suora osallisuus päätöksenteossa on suurempi. (Kiander, Sauramo & Tanninen 2011, 521.) Siten korporatismi on näkynyt työmarkkinajärjestöjen vahvana vaikutusvaltana niin rutiininomaisessa poliittisessa työskentelyssä, kuin laajemmassa talous- ja työpolitiikan muotoilussa tulopoliittisten sopimusten kautta (Kynätäjä 1993, 17; Vesa, A. Kantola & Binderkrantz Skorkjær 2017, 242). Tulopolitiikan kautta on säädelty keskistetysti eri alojen palkkoja, talous- ja sosiaalipolitiikkaa ja neuvoteltu eri intressiryhmien tavoitteista.

Ammattiyhdistysliikettä ja korporatismia on kritisoitu jo pitkään eri syistä, ja kun kilpailukyky politiikassa huoli on kohdistunut viime aikoina juuri liian korkeina pidettyihin palkkoihin, se on epäsuorasti nähty syypäänä jatkuvaan lamaan. Korporatismia on jäsennetty muutoksen jarruna ja epädemokraattisena järjestelmänä (Hirvola 2017, 23–25). Jo aiemmin 1990-luvun lama, globalisaatio ja uusliberaalin politiikan voittokulku ovat tuoneet muutoksia työmarkkinoiden dynamiikkaan ammattiyhdistysliikkeen aseman heikentyessä (Kiander, Sauramo & Tanninen 2011, 524). Ammattiyhdistysliikkeen on yhtäältä nähty joutuneen 1990-luvun laman jälkeen selvästi puolustuskannalle, mutta toi-

saalta myös osallistuneen merkittävässä määrin Suomen nousukauden luomiseen. Joissakin analyyseissa nimenomaan korporatistisen järjestelmän kyky luoda taloudellista muutosta nostetaan keskeiseksi lamaa seuranneessa nousukaudessa, sillä investointeja ja koulutusta korostava kilpailukykypolitiikka nojasi pitkälti työmarkkinajärjestöjen kykyyn muuttua ja neuvotella (Ornston 2012). Kilpailukykypolitiikan muutos kohti työn kustannusten alentamista kilpailukyvyn edistämiseksi on kuitenkin heikentänyt ay-liikkeen asemaa.

Työantajien näkökulmasta keskitetty sopiminen ei ollutkaan enää tarpeeksi joustavaa, ja tulopoliittinen sopiminen päättyi 2008, kun työnantajia edustava Elinkeinoelämän Keskusliitto (EK) vetäytyi tulopoliittisesta neuvottelusta (Alaja 2011, 147). Syyksi EK antoi järjestelmän liiallisen jäykkyyden globalisaation tuomien haasteiden edessä, joskin tutkijat ovat nähneet syynä myös suurten yritysten halun säätää palkkoja itsenäisemmin (Kiander, Sauramo & Tanninen 2011, 528). Käytännössä tulopoliittisia sopimuksia on tehty sopimisen virallisen päättymisen jälkeenkin 2011 ja 2013, joskin eri nimillä ja hieman rajatumpina (Jokinen 2017, 95–96). EK tosin on vahvistanut politiikkaansa, ja 2015, kesken kilpailukyky sopimuksen neuvottelujen, se ilmoitti, ettei se enää jatkaisi keskitettyä sopimista. Kilpailukyky sopimus olisi siten viimeinen tulopoliittinen sopimus, mitä se tekisi. (Hirvola 2017, 61.)

Tulopolitiikan keskiössä on hahmotettu olevan korporatistinen vaihto. Tässä vaihdossa palkkamallit on ollut keskeinen työmarkkinajärjestöjen vaihdon väline, jonka avulla on saatu ns. ”sosiaalista palkkaa”, eli erilaisia etuja kuten sosiaaliturvaa, jota on tuotettu hyvinvointivaltion kautta. Siten korporatistinen vaihto on ollut tärkeässä roolissa hyvinvointivaltion synnyssä. (Kiander, Sauramo & Tanninen 2011.) Kyseessä on ollut eräänlainen luokkakompromissi (Alaja 2011, 152). Laman myötä vaihdon dynamiikka muuttui, ja ammattiyhdysliikkeen heikentyneen aseman vuoksi tulopolitiikka on ollut ay-liikkeen näkökulmasta hyvinvointivaltion puolustamista. Tulopoliittiset sopimukset ovat korostaneet verojen vähennyksiä ja investointeja elinkeinoelämään hyvinvointivaltion sijaan. (Kuusisto 2010, 245–247; Ornston 2012, 723.)

Valtiovallan tehtävänä voidaan nähdä neutraali tasapainottajan rooli, jossa se varmistaa, etteivät työmarkkinajärjestöjen valtasuhteet käänny liiaksi joko työnantajien tai työntekijöiden eduksi (Saari 2016, 70). Tarkoitus on eräänlainen yhteiskuntarauhan säilytys ”yhteisen hyvän” puolesta, mikä tietysti jättää valtion roolin hyvin avoimeksi (Julkunen 2017, 96). Käytännössä valtion intresseissä on usein työnantajien kanssa liittoutuminen, sillä valtion näkökulmasta yritykset edustavat kaivattua kilpailukykyä ja siten kansallista taloutta, kun taas työntekijät esitetään ryhmäetujen ajajina. (Kettunen 2001, 251; Kyntäjä 1993, 60.) Tämän vuoksi työntekijöitä edustavat ammattiliitot joutuvat todistelemaan kykenevänsä tarjoamaan myös hyötyä esimerkiksi kilpailukyvyn parantamiseksi (Kettunen

2001, 160). Globaalissa markkinataloudessa palkansaajien valta vaikuttaa vähentyneen, ja siten sen mahdollisuudet neuvotella ovat heikentyneet (Kiander, Sauramo & Tanninen 2011, 528–529). Työnantajat eivät vuorostaan enää koe tarvetta neuvotteluun, kuten keskitetystä sopimisesta ja tupoista luopuminen indikoi, mikä voi luoda valtioille enemmän tilaa toimia. Valtio ei toki ole kategorisesti aina työnantajien puolella: useimmiten ay-liikkeellä nähdään olevan yhteydet vasemmistopuolueisiin ja työnantajilla oikeistopuolueisiin (Kyntäjä 1993, 184). Sipilän oikeistohallituksen työntajia suosiva politiikka ei siten ole yllättävää.

Kilpailukyky sopimus ei ole ensimmäinen kerta, kun hallitus pyrkii väliintuloon ja aktiivisempaan rooliin työmarkkinoilla, vaan lamat ja kriisit vaikuttavat olevan aikaa, jolloin työmarkkinajärjestöiltä – ja erityisesti ammattiyhdistysliikkeeltä – kaivataan uhrauksia. 1990-luvun laman aikaan vallassa oli Esko Ahon keskustavetoinen hallitus, joka myös pyrki saamaan aikaan yhteiskuntasopimuksen. Alun perin työnantajat olivat vaatineet jopa 20% laskua työn kustannuksiin, ja Aho ehdottikin yhteiskuntasopimusta, jolla palkkoja laskettaisiin. Lisäksi Aho ehdotti korporatistisen sopimisen rajoittamista niin, että työmarkkinajärjestöillä ei olisi enää vaikutusvaltaa raha- ja finanssipolitiikkaan. Ahon esitys ei mennyt läpi, mutta tästä huolimatta syntyi sopimus, jossa jäädytettiin palkat kahdeksi vuodeksi ja siirrettiin työnantajien eläke- ja työttömyysmaksuja työntekijöille. (Alaja 2011, 157; Kiander, Sauramo & Tanninen 2011, 524.)

Työmarkkinajärjestöiltä saatetaankin vaikeina aikoina hakea ennen kaikkea vastuunjakamista, jotta kiistanalaiset poliittiset uudistukset voidaan saada helpommin läpi (Ornston 2012). Kilpailukyky sopimuksen tapaus on tässä suhteessa hyvin vastaava, joskin hallitus pyrki ajamaan politiikkaansa merkittävästi aggressiivisemmin läpi esimerkiksi pakkolakien kautta. Tulopolitiikasta onkin tullut heikommin institutionalisoitunutta ja ennakoitavaa, ja luottamus työmarkkinaosapuolten välillä on vähentynyt, kun työmarkkinajärjestöjen voimasuhteet ovat muuttuneet (Molina & Rhodes 2002, 326).

4.1 Sukupuolten tasa-arvo korporatistisessa järjestelmässä

Tulopolitiikka ei ole ollut erityisen naisystävällistä: se ei ole tarjonnut naisenenemmistöisille aloille mahdollisuutta kuroa kiinni miesenenemmistöisten alojen palkkoja, vaikka sen avulla on ylläpidetty muutoin tasaista palkkakehitystä (Koskinen Sandberg, tulossa). Työllisyys- ja hyvinvointitavoitteet ovatkin olleet tulopolitiikassa kilpailukyvyille ja kasvulle alisteisia, ja osapuolet ovat perustelleet sopimuksia nimenomaan yhteisellä hyvällä eri ryhmien intressien ajamisen sijaan (Alaja 2011, 148; Kyntäjä 1993, 260). Työn kustannusten alentamisen noustua kilpailukyky politiikan keskiöön mah-

dollisuudet naisenemmistöisten alojen palkkauksen parantamiseen vaikuttavat yhä heikommilta. Positiivisia vaikutuksia toki on, sillä hyvinvointivaltio on parantanut naisten asemaa ja mahdollisuuksia. Tulopolitiikan saralla tätä ei kuitenkaan ole tehty sukupuolten tasa-arvo edellä, ja myös hyvinvointivaltio on kilpailukyky politiikan kritiikin kohteena.

Ongelmalliseksi on muodostunut myös järjestelmän konsensushakuisuus, jossa monia vaikeampia aiheita – kuten sukupuolittuneita työmarkkinoita – ei välttämättä ole tuotu kovin syvällisesti esille, joko päätöksenteon sujuvoittamiseksi tai monien piiloisten intressien vuoksi (Hirvola 2017, 25; Koskinen Sandberg 2017, 18–19). Kun tasa-arvosta päätetään kolmikannassa, siitä tulee kaupankäynnin kohde (Saari 2016, 70). Tällä tavoin on mahdollista ylläpitää vallitsevaa sukupuolten välistä eriarvoisuutta, ja yhdistettynä sukupuolineutraalina esitettyyn politiikkaan, myös harjoittaa päätöksentekoa joka vaikuttaa sukupuolten tasa-arvoon negatiivisesti. Työmarkkinoiden sukupuolittuneisuus ote taankin korporatistisessa päätöksenteossa pitkälti annettuna, ja tasa-arvotyössä keskitytään vähemmän haastaviin ongelmiin. (Saari 2016, 32; Koskinen Sandberg & Saari 2018).

Hyvänä esimerkkinä sukupuolten tasa-arvon heikosta tai ristiriitaisesta asemasta korporatistisessa sopimisessa toimivat vuoden 2007 palkankorotukset. Tällöin sairaanhoitajat ja heitä edustavat liitot, TEHY ja SUPER, vaativat palkankorotuksia. onnistuivat saamaan läpi vaatimukset palkankorotuksista. Perusteluna oli alaa vaivaavalla alipalkkaus. Prosessissa Suomen silloinen hallitus oli yllättävän aktiivisessa roolissa: hallituspuolue kokoomus oli ennen vaaleja luvannut tukevansa pienipalkkaisten hoiva-alan naisten palkankorotuksia, mihin hallitus sittemmin vaikeuksien kautta lupasi 150 miljoonaa euroa tukea, ja liitoista TEHY sai näissä neuvotteluissa vaatimuksensa läpi. Palkankorotukset kuitenkin johtivat vastaaviin vaatimuksiin muillakin aloilla, minkä myötä palkkaero ei juurikaan lopulta muuttunut. Vaikka usein vastakkainasettelu nähdäänkin kolmikannan eri toimijoiden välillä, myös ay-liikkeellä voi olla ristiriitaisia intressejä, jotka vaikeuttavat sukupuolten tasa-arvon edistämistä (Koskinen Sandberg & Saari 2018.)

Tulopolitiikan ulkopuolella valtio jättää työmarkkinajärjestöt usein sopimaan asioita tai toteuttamaan uudistuksia keskenään (Saari 2012, 210). Kuten yllä oleva esimerkki kuvaa sukupuolten tasa-arvon edistäminen voi olla työmarkkinajärjestöille haasteellista, eikä siihen välttämättä ole edes intressejä. Korporatistinen järjestelmä on pitkälti miesvaltainen, minkä vuoksi nais erityiset intressit harvemmin pääsevät esille, ja joko miehiset tai sukupuolten yhteiset intressit hallitsevat. (Julkunen 2010, 95.) Tavanomaista korporatistiselle järjestelmälle on tasa-arvoon liittyvän päätöksenteon ohittaminen ja sivuuttaminen, jossa sukupuolten väliseen tasa-arvoon liittyviä ongelmia marginalisoidaan ja niiden legitimiys kyseenalaistetaan (Koskinen Sandberg 2016, 33). Toiminnan ytimessä oleva työnantajien

ja työntekijöiden välinen luokkakamppailu voi jättää vähän tilaa sukupuolten tasa-arvoa koskeville ongelmakohdille, jotka tulevat siten sivuutetuksi.

Korporatistisen järjestelmän suhde sukupuolten tasa-arvoon on toisin sanoen ongelmallinen. Tasa-arvo-asiat ovat kyllä pysyneet tietyllä tavoin pinnalla ja asialistoilla, mutta kolmikannan saavutukset sukupuolten tasa-arvon saralla ovat jääneet vähäisiksi (Saari 2012, 215). Kolmikannan kiinnostus sukupuolten tasa-arvoon on tähän mennessä ollut kokonaisuudessaan jokseenkin vähäistä, mikäli se heiluttaisi sen valta-asetelmia liiaksi (Pyökkänen 2012, 71). Kilpailukyksopimus ja EK:n haluttomuus neuvotteluihin ovat kuitenkin olleet selvästi sen kaltaisia muutoksia, jotka nimenomaan ovat horjuttaneet korporatistisen järjestelmän valtasuhteita. Osasyynä siihen, että sukupuolten tasa-arvo on noussut kilpailukyksopimuksen tapauksessa suurempaan rooliin, voikin olla juuri pyrkimys legitimoida ammattiyhdistysliikkeen intressejä ja vastata valtion ja työnantajien vahvistuneeseen asemaan ja EK:n irtiottoon.

Vaikka valtio on pyrkinyt aktiivisempaan rooliin työmarkkinoilla, tasa-arvopolitiikassa se on Sipilän hallituksen aikan jättänyt jonkinasteisen tyhjiön, jota työmarkkinajärjestöt ovat osittain pyrkineet täyttämään omilla sukupuolten tasa-arvoon liittyvillä ulostuloillaan (Elomäki, Koskinen Sandberg, Kantola & Saari, 2019). Tällä hetkellä on kuitenkin hankala arvioida, missä määrin työmarkkinajärjestöjen intressi tasa-arvopolitiikkaan realisoituu niiden sopimisessa tai muussa toiminnassa. Yhtä kaikki, sukupuolten tasa-arvo teemana on noussut merkittävässä määrin enemmän agendalle niin työmarkkinajärjestöjen kuin muidenkin toimijoiden toimesta.

5 Talouskuripolitiikka kilpailukykydiskurssin muutoksessa

Yllä kuvaamani murrokset ja muutokset hyvinvointivaltiossa ja korporatistisessa järjestelmässä saivat erityisen kehyksen vuonna 2008 alkaneen euroalueen talouskriisin myötä. Tämän kriisin myötä syntyi pitkälti lähes koko EU:n kattanut talouskuripolitiikka, jota alettiin viimeistään Sipilän oikeistokonservatiivisen hallituksen myötä soveltaa myös Suomessa. Talouskuripolitiikan sisällön voi tiivistää muutamiiin ydintavoitteisiin: julkisen sektorin roolin pienentäminen, työn hinnan laskeminen ja valtioiden velkasuhteen tasapainottaminen (Addabbo, Rodríguez-Modrono & Gálvez-Munos 2013, 5; Blyth 2013, 2). Tässä luvussa luon katsauksen talouskuripolitiikkaan Suomessa, kilpailukykysovimukseen ja sukupuolten tasa-arvoon kilpailukykysovimuksen kontekstissa. Avaan pakkolakeja ja kilpailukykysovimusta jo tässä luvussa, mutta lisäksi analyysilukujen alussa taustoitan aina aineistoa tarkemmalla selvityksellä pakkolakineuvotteluista ja pakkolakien vaikutuksista.

Kuten talouskriisin ja laman ratkaisusta on nähtävissä, kriisin syynä nähtiin ensisijaisesti julkisen sektorin ongelmat. Talouskuripolitiikan sukupuolittuneet vaikutukset eivät koske vain Suomea, vaan kyseessä on enemmän sääntö kuin poikkeus (Kantola & Lombardo 2017, 1). Julkisen sektorin leikkaukset ovat tuottaneet heikennyksiä naisten työnteon mahdollisuuksiin ja toisaalta siirtäneet julkisen sektorin vastuulla olleita tehtäviä takaisin perheille (Rubery 2013, 24–25). Tähän on eittämättä osasyynä se, että talouskuriin pohjaava taloudellinen hallinta on oletettu sukupuolineutraaliksi, ja taloudelliset tavoitteet on asetettu ensisijaisiksi (Guerrina 2017, 97).

Kriisi voi toimia reformien käynnistäjänä ja oikeuttajana. Näin kävi 1990-luvulla, ja 2008 alkanut kriisi loi asetelman, jossa puhe alkoi jälleen siirtyä kovempaan suuntaan, ja reformivaatimukset kasvoivat mittakaavassa. (Julkunen 2017, 12, 56.) Talouskuri ei ollut välitön ja ensisijainen ratkaisu, mutta vuoden 2015 eduskuntavaaleissa uhkakuvana Suomen talouden velkaantumisen, kriisiytymisen ja ”Kreikan tielle joutumisesta”, eli kansallisen autonomian ja päätösvallan menetyksestä rakennettiin kaikkein olennaisimmaksi poliittiseksi ongelmaksi (Elomäki ym. 2016, 377).

Suomalaisessa diskurssissa oli korostunut merkittävästi kriisiin ajautuneiden maiden moraalinen syyllistäminen ja yksinkertaistava logiikka, jonka mukaan kriisimaat olivat yksinkertaisesti eläneet yli varojensa, ja talouskuri oli siten moraalisesti oikeudenmukainen ratkaisu. Syyt valtioiden velkaantumiseen sivuutettiin tässä diskurssissa, ja syyksi esitettiin yksinkertaisesti valtioiden huono taloudenpito, johon Suomen taloudenpito toimi alun perin kontrastina: Suomessa pidettiin taloudesta huolta ja toimittiin pragmaattisesti ja huolellisesti mitä tuli valtionvelkaan (Jonker-Hoffrén 2013). Vaaleissa sittemmin valitun pääministeri Juha Sipilän mukaan tilanne oli kuitenkin kriisin alkamisen jälkeen muuttunut, ja Suomi oli jo aivan kriisin partaalla, sillä rakenteellisia muutoksia oli viivytetty

liian pitkään. Siten yllä mainitut talouskuripolitiikan keinot esitettiin käytännössä ainoana mahdollisena ratkaisuna. (Adkins ym. 2017, 1.) Kestävyyssvaje olikin ollut läsnä poliittisessa puheessa hallitsevana teemana jo vuodesta 2013 alkaen, joskin sen rooli alkoi kasvaa jo 2011 (Elomäki & Kantola 2017, 231; Jonker-Hoffrén 2013).

Joel Kaitilan (2019) tutkimuksen mukaan lamalle oli tarjolla pääosin kaksi eri tulkintaa. Kestävyyssvajeeseen kytkeytyi kysymys heikentyneestä kilpailukyvästä, jonka ongelmana nähtiin erityisesti liian korkea palkkaus, joka johti suomalaisten yritysten heikentyneeseen tilanteeseen. Tämän tulkinnan mukaan Suomen kilpailukyky oli heikentynyt 10-15% verrattuna tärkeisiin verrokkimaihin eli Ruotsiin ja Saksaan, minkä vuoksi hintakilpailukykyä tuli jotenkin parantaa. Toinen tulkinta korosti sitä, että huolimatta kilpailukyvyn heikkenemisestä, työn kustannukset olivat Suomessa vallalla olleen palkkamaltin ja verrokkimaiden palkkojen nousun vuoksi samalla tasolla Ruotsin ja Saksan kanssa, vaikka kokonaisuudessaan heikentymistä olikin tapahtunut. Laman syinä olivat Euroopassakin vallinneen laman myötä kärsinyt vienti ja IT-sektorin ongelmat. Ratkaisuna nähtiin tällöin ennemmin teollisuuden muutokset ja investoinnit palkkamaltin jatkamisen ohella työn kustannusten laskun sijaan.

Tulkinnoista ensimmäinen sai hegemonisen aseman, ja sitä tukivat myös Suomen pankki ja valtiovarainministeriö. Vaikka talouskriisin tulkinnoissa usein perustellusti korostetaan EU-tason hallintaa, talouskuridiskurssi omaksuttiin melko itsenäisesti eurooppalaisesta keskustelusta, ja politiikkaa ryhdyttiin ajamaan siten oma-aloitteisesti. Hegemonisen aseman saavuttanut tulkinta toimikin selkeänä kehyksenä hallituksen toimille, ja tulkintaa esitettiin hyvin vaihtoehdottoman sen kiistanalaisuudesta huolimatta, ja esimerkiksi investointeja koskevat politiikat jäivät hyvin pieneen rooliin hallituksen politiikassa. (Kaitila 2019, 66.) EU:n puolelta mitään varsinaisia toimenpiteitä ei Suomeen kohdistunutkaan talouden tilan seurantaa lukuun ottamatta (Jokinen 2017, 94). Suomen EU- ja eurojäsenyys vaikutti silti kilpailukyky sopimuksen syntyyn: esimerkiksi valuutan devalvaatio oli rajattu eurojäsenyyden myötä pois vaihtoehtona kilpailukyvyn edistämiseksi (Adkins ym. 2017, 4).

Hegemonisen tulkinnan kannalta kiinnostava on myös edellisessä luvussa mainitsemani sairaanhoitajien yritys kaventaa palkkaeroja muihin aloihin. Sairaanhoitajien palkankorotuksia seurannut palkankorotuskierros ja siitä johtuneet palkankorotukset muillakin aloilla on nähty syynä Suomen heikentyneeseen kilpailukykyyn, varsinkin kun ne tapahtuivat juuri talouskriisin iskiessä. Naisenenemistöisten hoiva-alojen tavoitteisiin voidaankin suhtautua nihkeästi, sillä niihin liitetään ajatus ahneudesta ja poliittisesta opportunismista. (Koskinen Sandberg & Saari 2018.) Esimerkiksi kokoomuksen

kansanedustaja Juhana Vartiainen on kutsunut kokoomuksen vaalikampanjaa ”taloudelliseksi sabotaasiksi” (Demokraatti 2016). Kilpailukyky sopimusneuvotteluihin lähettäessä julkisen sektorin työntekijöiden intressit varsinkin hoivasektorilla olivat siksi hyvin illegitiimissä asemassa.

5.1 Kilpailukyky sopimusneuvottelut ja sopimuksen sukupuolistavat vaikutukset

Hallitusneuvotteluiden myötä syntyi keskustan, kokoomuksen ja perussuomalaisten hallitus, joka aloitti kautensa leikkauksilla, rakenteellisilla muutoksilla ja uhalla lisäleikkauksista, mikäli työmarkkinajärjestöt eivät kykenisi sopimaan työn hinnan alentamisesta ja muista työmarkkinauudistuksista. (Elomäki & Kantola 2017, 231). Hallitusohjelmaa jäsennettiin strategisuuden käsitteen kautta. Strategisuuden pohjana oli keskittyminen muutamaan keskeiseen poliittiseen tavoitteeseen niin, että muut tavoitteet tukisivat näitä tavoitteita. Käytännössä strategisuudessa talouspoliittiset tavoitteet olivat ensisijaisia, ja muut tavoitteet tuli sovittaa näihin tavoitteisiin. Strateginen hallitusohjelma ei tullut tyhjäksi, vaan sen suunnittelu oli aloitettu jo edellisen hallituksen aikana. Siten talouskuripolitiikka yhdistyi myös uusliberaaleihin, taloutta korostaviin hallinnollisiin muutoksiin, jotka epäpolitisivat poliittisia kysymyksiä (Elomäki ym. 2016, 380; Ylöstalo & Elomäki 2017, 84.)

Sukupuolten tasa-arvoa edistäviä toimia ei hallitusohjelmaan mahtunut, eikä tasa-arvopolitiikan yhteyttä talouteen käsitelty. Tapa käsitellä taloutta ensisijaisena ja itsenäisenä saarekkeenaan johti siihen, että sukupuolten tasa-arvo rajattiin myös talouspolitiikan ulkopuoliseksi kysymykseksi. (Elomäki ym. 2016, 391.) Sipilän hallituksen valitsemaa suuntaa ei kuitenkaan välttämättä käy väittämisen erityisen poikkeukselliseksi. Vaikka tasa-arvopolitiikan heikentymiseen vaikuttavatkin talouskriisin myötä tapahtuneet leikkaukset ja sukupuolten tasa-arvon poliittisen arvostuksen laskeminen konservatiivisen hallituksen myötä, on suunta ollut sama jo pitkään. Taustalla onkin yhtenä perimmäisenä syynä nähtävissä muutokset valtion ja hallinnan muodoissa. (Ylöstalo & Elomäki 2017, 82–83, 93.)

Hallitusohjelmaan kuului myös kilpailukyky sopimuksen – joka silloin vielä tunnettiin yhteiskuntasopimuksena – solmiminen ”5% kilpailukykyloikan” saavuttamiseksi. Hallitus pyrki työmarkkinoilla selvästi tavallista aktiivisempaan roolin kilpailukyky sopimuksen kautta, sillä kilpailukyky sopimuksen tavoitteiden saavuttaminen vaati työehtoihin puuttumista. Tämän vuoksi hallitus ei voinut edistää sopimusta itsekseen, vaan sen sijaan se asetti työmarkkinajärjestöille tavoitteen kustannuskilpailukykyvyn parantamisesta, jonka saavuttamiseksi järjestöjen oli löydettävä keinot. (Jokinen 2017, 95; Adkins 2017.) Tavoitetta on hallituksen ja myös työnantajien puolelta jäsennetty parlamentarismien toteuttamisen kautta, jossa hallitus on ottanut ”sille kuuluvaa” valtaa (Julkunen 2017, 96; Hirvola 2017, 25). Hallituksen keinona tähän nähtiin työajan lisääminen sadalla tunnilla ilman palkankorotuksia,

mutta tämä tavoite torjuttiin käytännössä välittömästi ay-liikkeen taholta, minkä myötä tavoitteeseen pääsemiseksi ryhdyttiin etsimään uusia keinoja (Hirvola 2017, 43).

Tavoitteiden saavuttamiseksi hallitus myös asetti kilpailukyky sopimuksen rinnalle oman, vaihtoehdoisen ja raskaamman kilpailukyky pakettinsa, joka tulisi voimaan, mikäli sopimisessa epäonnistuttaisiin. Julkisessa keskustelussa hallituksen kilpailukyky paketti tunnettiin ennemmin ”pakkolakeina”. Taustalla olevan uhan lisäksi hallitus lupasi veronkevennyksiä, mikäli sopimus syntyisi. Pakkolakien tarkoitus oli kompensoida kilpailukykyloikan puutetta leikkauksilla ja työelämän lainsäädännön muutoksilla, joissa ohitettaisiin työmarkkinajärjestöjen rooli. Pakkolakeihin kuului muun muassa yksityisten työnantajien sosiaaliturvamaksujen alennus, joka olisi rahoitettu julkiselta sektorilta leikkaamalla, loppiaisen ja helatorstain muuttaminen palkattomiksi vapaapäiviksi ja ensimmäisen sairauslomapäivän muuttaminen palkattomaksi. Aluksi suunnitelmiin kuului myös sunnuntai- ja ylityökorvausten leikkaus, mutta tämä korvattiin lomarahojen leikkauksella, ja lisäksi hallitus lisäsi pakkolakeihin 2500€ kertakorvauksen työnantajalle, jonka työntekijä jää äitiysvapaalle. Myös työntekijöiden muutosturvaa oli tarkoitus parantaa. (Valtioneuvoston kanslia 2015, 14; Valtioneuvoston tiedonanto 2015; Hirvola 2017, 49.)

Hallituksen askel perinteisesti työmarkkinajärjestöjen omalle kentälle herätti närää ammattiyhdistysliikkeessä, sillä hallituksen tavoitteet heikentäisivät palkansaajien asemaa ja toisaalta myös ay-liikkeen omaa valtaa. Elinkeinoelämän keskusliitto EK:lle vuorostaan hallituksen toimet kelpasivat, sillä hallituksen tavoitteet olivat linjassa sen omien tavoitteiden kanssa eivätkä sopiminen ja tulopoliittinen suunnittelu olleet enää muutoinkaan sen intresseissä. EK:n Jyri Häkämiehen mukaan toimet olivat peräti välttämättömiä. (Hirvola 2017, 50.)

Pakkolakipakettia kritisoitiin niin perustuslain- ja EU:n lainsäädännön vastaisuudesta kuin myös kansainvälisten sopimusten vastaisuudesta. Niiden nähtiin rikkovan työmarkkinajärjestöjen sopimusoikeutta, sillä monista kohdista, kuten vuosilomista, ei voinut hallituksen esityksen mukaan sopia toisin työmarkkinajärjestöjen kesken (Talouselämä 2016). Tästä huolimatta paine sopia työmarkkinajärjestöille säilyi, sillä hegemoninen näkökulma korkeiden palkkojen ongelmallisuudesta ei ollut kadonnut, ja pakkolait olivat ongelmistaan huolimatta realistinen uhka. EK:n näkökulmasta pakkolait alkoivat vuorostaan vaikuttaa hitaalta ratkaisulta. Helmikuussa 2016 järjestöt lopulta sopivat sopimuksen sisällöstä, ja sopimus allekirjoitettiin lopulta myöhemmin kesällä. (Hirvola 2017, 63).

Sopimukseen kuului muun muassa työajan lisäys, julkisen sektorin lomarahojen väliaikainen vähenys, palkkojen jäädytys vuodeksi ja työntekijöiden vastuun kasvattaminen sosiaalivakuutusmaksuissa

työnantajien kustannuksella. (Hirvola 2017, 63; Adkins ym. 2017, 5) Sopimus toimi siten myös tulonsiirtona työntekijöiltä työnantajille. Lisäksi työnantajaosapuolelle hyvin tärkeänä tavoitteena mahdollisuuksia paikalliseen sopimiseen lisättiin. (Adkins ym. 2017, 4–6). Julkisen sektorin lomarahojen leikkaus koski erityisesti naisia sektorin naisenemmistöisyyden vuoksi. Työajan pidennyksillä ei välttämättä ollut ennakoitavissa sukupuolittuneita vaikutuksia, mutta ne ovat olleet Tilastokeskuksen mukaan julkisella sektorilla yleisempiä kuin yksityisellä, ja siten jälleen kohdistuneet enemmän naisiin (Tieto & Trendit 2017). Vaikka työmarkkinajärjestöjen rooli sopimuksen tekemisessä oli suuri, hallituksen roolia kilpailukyky sopimuksen ajajana ei voi vähätellä. Esimerkiksi julkisen sektorin lomarahojen leikkaus on EK:n ja ay-liikkeen väitteiden mukaan ollut nimenomaan hallituksen vaade (Tehy 2016; Yle 2017).

Näiden ohella kilpailukyky sopimukseen kuului vielä Suomen malli, jolla tarkoitettiin sitä, että jatkossa palkankorotuksia ohjaisivat vientisektorin palkankorotukset (Hirvola 2017, 70). Suomen malli oli hallituksen vaatimus työmarkkinajärjestöille, joihin suostumisen vastineena hallitus suostui veronkevennyksiin palkansaajille. Myös Suomen mallissa on sukupuolistavat vaikutuksensa, sillä se käytännössä tarkoitti naisenemmistöisten alojen aseman jähmettämistä alisteiseksi miesenemmistöisen yksityisen sektorin palkankorotuksille. (Jonker-Hoffrén 2017; Koskinen Sandberg 2018.)

Lisa Adkins, Matti Kortesoja, Mona Mannevuola ja Hanna Ylöstalo (2017) ovat tuoneet kilpailukyky sopimuksen dynamiikasta esille erään keskeisen ulottuvuuden nojaten Wendy Brownin teoretisointiin uusliberalismista (2015). Alun perin yhteiskuntasopimuksena tunnettu sopimus on oikeastaan käänteinen yhteiskuntasopimus: siinä kansalaiset luopuvat omasta hyvästään palkka-alennuksen muodossa suojellakseen valtion etua. Valtion talous siirretään kansalaisten ja työmarkkinajärjestöjen vastuulle. Tyypillisesti valtion kilpailukykyä edustavat yritykset vuorostaan loistavat tässä uhrauksessa poissaolollaan. Kohdattu uhka ei tule myöskään ulkoa esimerkiksi globalisaation muodossa, vaan sisältä päin ammattiyhdistysliikkeen, ahneuden ja liian laajan hyvinvointivaltion muodossa. Adkins ja kumppanit osoittavat myös, että kilpailukyky sopimus – poliittisesta luonteestaan huolimatta – nojasi vahvasti poliittisten kysymysten epäpolitisointiin ja taloudellistamiseen. Kilpailukyky sopimus ei ollut poliittinen kysymys vaan talouden vaatimus ja kasvun ehto, ja talouden vaatimukset ulotettiin siten koskemaan myös työmarkkinoiden suhteita. Kyseessä oli hyvinkin pitkälti ordoliberaali reformi, jossa valtio pyrkii luomaan markkinoille tehokkuutta ja vapautta oman, depolitisoidun politiikkansa kautta. Käytännössä toki hallituksen pyrkimykset politisoituivat mitä suurimmissa määrin, mikä osoittaa, että uusliberalismi tai kilpailukyky diskurssi ei ole aivan vailla vastavoimiaan.

6 Eduskuntakeskustelut aineistona

Aineistona tutkielmassani hyödynnän vuosina 2015–2017 käytyjä eduskuntakeskusteluja. Aineisto on julkisesti saatavilla sillä kaikki eduskunnan täysistunnot taltioidaan ja julkaistaan tekstimuodossa Internetissä. Aineiston rajaamisen olen tehnyt keskittymällä niihin eduskuntakeskusteluihin, joissa käsitellään kilpailukyky sopimusta ja pakkolakeja. Pakkolakeja tai kilpailukyky sopimusta käsitteleviä eduskuntakeskusteluja tai muita dokumentteja kävin läpi 27 kappaletta tutkielmaani varten. Suullisten kysymysten käsittelyt, joista aineistoni suurelta osin koostuu, ovat noin 5-10 sivun mittaisia, joskin aineistoon kuuluu myös muutama pidempi keskustelu, minkä myötä kokonaisuudessaan aineistoni kattaa noin 400-500 sivua. Tästä aineistosta rajasin analyysiini vielä ne keskustelut, joissa käsiteltiin kilpailukyky sopimusta tai pakkolakeja sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta.

Normaalisti hallituksen esityksiä käsitellään täysistunnoissa, mutta kilpailukyky sopimus ei ole ollut hallituksen lakiesitys vaan kolmikantaisesti valmisteltu sopimus, minkä vuoksi sille ei ole ollut varsinaista käsittelyä. Tästä huolimatta kilpailukyky sopimus on ollut laajalti keskustelun aiheena eduskunnassa erityisesti suullisten kysymysten muodossa. Pakkolait vuorostaan olivat eduskunnan käsittelyssä Valtioneuvoston tiedonannon myötä, joskin myös niistä esitettyyn muutamia suullisia kysymyksiä. Suurin osa aineistostani koskeekin siten pakkolakeja.

Suullisia kysymyksiä esitetään eduskunnan kyselytunnilla, jolla kansanedustajat voivat kysyä ministereiltä haluamistaan aiheista ilman, että nämä tietävät kysymyksiä etukäteen. Tätä seuraa mahdollisuus myös muiden kansanedustajien osallistumiseen keskusteluun aiheesta. Suulliset kysymykset ovat mahdollistaneet esimerkiksi kilpailukyky sopimuksen tarkemman käsittelyn eduskunnassa. Kyselytuntien puheenvuorot ovat kuitenkin lyhyitä, vain noin minuutin mittaisia, joten niissä ei välttämättä ehditä esittämään asioita kovinkaan kattavasti. Muissa istunnoissa puheenvuorot voivat olla pidempiäkin. Pidemmissä puheenvuoroissa näkökulmia voidaan mahdollisesti tuoda tarkemmin esille, mutta kyselytunnit televisioidaan, minkä vuoksi niiden julkisuusarvo on suuri.

Eduskuntakeskusteluissa kyseessä on suurelta osin poliittisesta signaloinnista (Wiberg & Koura 1996). Puhetta kohdistetaan laajemmalle kuulijakunnalle, kuten medialle ja potentiaalisille äänestäjille, eikä vain muille kansanedustajille. Tämän vuoksi puheenvuorot voivat usein muistuttaa monologeja, eikä deliberaatio kansanedustajien kesken olekaan keskeisessä roolissa. (Pekonen 2011.) Tarkoituksena on suostutella ja taivutella kuulijoita jakamaan oma näkemys (Korvela 2017, 54). Aineistossani suurehkossa roolissa ovat eduskunnan kyselytunnit eivät muodosta tässä tapauksessa poikkeusta taustalla olevan dynamiikan kannalta, vaikka kyselytunneilla asetelmana onkin edustajien ja ministerien välinen keskustelu kysymyksien ja vastausten esittämisen kautta. Eduskuntakeskustelut

ovat siten hyvin keskeisessä roolissa poliittisen todellisuuden muotoilussa (Pekonen 2011, 120). Niiden kautta legitimoidaan tehtyä politiikkaa ja haastetaan sitä, minkä vuoksi eduskuntakeskusteluja tutkimalla on mahdollista tutkia sukupuolten tasa-arvon legitimitettä ja asemaa kilpailukykyopimuksen kontekstissa erityisen hyvin.

7 Sukupuolten tasa-arvo korporatistisen kamppailun pyörteissä

Seuraavissa luvuissa tarkoitukseni on siirtyä kilpailukyky sopimusta ja pakkolakeja koskeviin eduskuntakeskusteluihin. Analyysini aloitan pakkolakeja koskevista eduskuntakeskusteluista. Pakkolait aloituspisteenä johtuvat siitä, että sopimuksen aiempia vaiheita ei eduskunnassa erityisemmin vielä sukupuolinäkökulmasta kommentoitu. Tämä johtunee siitä, että aivan alustavien neuvottelujen epäonnistuttua kilpailukyky sopimuksen sisällöstä oli vielä epäselvyyttä. Keskustelu liikkeihin melko yleisellä tasolla. Hallitus nojasi pitkälti retoriikassaan konsensuksen varaan ja peräsi keskusteluissa ay-liikkeeltä ja oppositiolta vastuunkantoa, eli sopimuksen tavoitteiden hyväksymistä kilpailukyvyn edistämiseksi ja Suomen pelastamiseksi. Opposition puheenvuorojen ytimessä oli vuorostaan pääoman ja työvoiman välinen ristiriita, jossa nähtiin hallituksen ehdottavan epäoikeudenmukaista ja sanelevaa sopimusta työntekijöille – samalla uhaten lisäleikkauksilla mikäli sopimusta ei syntyisi.

Tarkalleen analyysini alkaa kilpailukyky sopimusneuvottelujen kaatumisesta, jolloin hallitus aloitti vaihtoehtoisen, lainsäädännön kautta tehtävän kilpailukyky paketin työstämisen, joka sittemmin on tullut paremmin tunnetuksi pakkolakeina. Pakkolakien avulla oli tarkoitus saada tehtyä lainsäädännön kautta sellaiset muutokset, joilla korvattaisiin kilpailukyky sopimuksen tavoitteet. Fokus keskusteluissa oli siten pitkälti hallituksen toimissa. Tähän lienee vaikuttanut myös se, että kilpailukyky sopimusneuvottelut eivät vain itsestään kaatuneet: hallitus oli kyllä osoittanut neuvotteluille aikarajan, jonka sisällä sopimuksen olisi tullut syntyä, mutta se päätti myös lopulta lopettaa neuvottelut etujassa viitaten ay-liikkeen kyvyttömyyteen sopia. Tämä tarjoaa kiinnostavan mahdollisuuden tutkia sitä, miten sukupuolten tasa-arvoa asemoidaan hallituksen kilpailukyky politiikan kontekstissa. Kilpailukyky sopimusta koskevassa tutkimuksessa on korostettu neuvottelujen olleen merkittävässä määrin valtakamppailua korporatistisen järjestelmän suhteista (ks. Hirvola 2017). Tämä näkyy myös aineistossani, jossa sukupuolten tasa-arvoa koskeva puhe jäsentyy monessa tilanteessa ensisijaisesti osana tätä valtakamppailua.

Aineistoni kannalta kiinnostavaa on, että kyselytunnit asettavat ministerit suoraan vastaajiksi. Tämän vuoksi hallituksen sukupuolistavaa politiikkaa ovatkin useimmiten perustelemassa hallituksen miesministerit, joista erityisen usein vastaajina toimivat pääministeri Juha Sipilä (kesk), valtiovarainministeri Alexander Stubb (kok) ja työ- ja oikeusministeri Juha Rehula (kesk). Hallituspuolue perussuomalaiset ovat siten jokseenkin pienemmässä roolissa, mutta aineistossani on silti puheenvuoroja myös perussuomalaisen edustajilta.¹

---

¹ Alexander Stubb vaihtui myöhemmin kokoomuksen Petteri Orpoon, ja työ- ja oikeusministerin tehtävät erotettiin, minkä myötä Rehulasta tuli vain työministeri.

Analyysini etenee löyhän kronologisesti pakkolaeista kohti sopimusta ja lopulta sopimuksen jälkivaiheiden käsittelyä. Kuten johdannon päätteeksi totesin, ovat kiinnostukseni kohteena eduskunnassa käydyt tasa-arvoon, pakkolakeihin ja kilpailukyky sopimukseen liittyvät keskustelut. Tässä ovat tältä pohjalta asettamani tutkimuskysymykseni vielä uudestaan analyysia alustamaan.

- 1) Miten sukupuolten tasa-arvoa koskevien vaatimusten legitiimiyttä asemoidaan hallituksen toimesta kilpailukyky sopimusta ja pakkolakeja koskevissa eduskuntakeskusteluissa?
- 2) Millaisia selontekoja hallitus antaa toiminnastaan sukupuolten tasa-arvon saralla, ja miten nämä selonteot kytkeytyvät korporatistisen järjestelmän toimijoiden muuttuviin suhteisiin?

7.1 Julkinen sektori syyllisen penkillä

Tässä luvussa tulen keskittymään yleisemmin julkisen sektorin asemaan pakkolakien kontekstissa. Keskusteluissa hallitus asemoi itseään selvästi vastuunkantajaksi, joka on ottanut tehtäväkseen kilpailukykyyn parantamisen Suomen hyväksi. Tämä yleinen hyvä toimii hallituksen politiikan legitimaationa, mutta toisaalta sitä kautta sukupuolten tasa-arvo tulee marginalisoiduksi ja siten joutuu epälegitiimiin asemaan. Työmarkkinajärjestöjä ei näissä muutamissa ensimmäisissä puheenvuoroissa vielä juuri näy, ja tämän luvun kautta pyrin yleisemmin havainnollistamaan hallituksen politiikan logiikkaa ja sukupuolten tasa-arvon asemaa siinä. Käytännössä keskiössä on naisenemmistöinen julkinen sektori ja sen asema, sillä hallituksen pakkolakipakettiin kuului sunnuntai- ja ylityölisien leikkaus. Tämä leikkaus olisi kohdistunut juuri naisenemmistöisille aloille, joilla lisät ovat tärkeä osa palkanmuodostusta.

Hallituksen puheenvuoroissa näkyy, miten sukupuolten tasa-arvosta paljolti yksinkertaisesti vaietaan. Usein suorista kysymyksistä huolimatta aiheita vältellään, ja sen sijaan puhutaan tärkeämmäksi asemoidusta teemasta eli talouden ”isosta kuvasta”, jonka kautta politiikkaa perustellaan. Niinpä sukupuolten tasa-arvo on jatkuvassa epälegitiimiyden tilassa. Poliitiikan vaikutuksia ei varsinaisesti kiisteta, mutta ne oikeutetaan suuremmalla hyvällä. Erilaiset politiikan vaikutusten kannalta merkitykselliseksi rakennetut identiteettikategoriat sivuutetaan tai ne kategorisoidaan uudelleen, ja keskustelu siirretään muihin, tärkeämmiksi rakennettuihin teemoihin. Analyysini aloitan Aino-Kaisa Pekosen puheenvuorolla, jossa Pekonen hyvin selkeästi tuo sukupuolten tasa-arvon keskeisenä teemana osaksi keskustelua.

Aino-Kaisa Pekonen vas: Kyllä tässä nyt on ennenkuulumaton hyökkäys sopimusoikeutta kohtaan. Hallituksen leikkaukset kohdistuvat erityisesti pienipalkkaisiin naisiin, hoitoalalla

työskenteleviin ja kaupan työntekijöihin, niin kuin täällä salissa on tänään todettu. -- Miksi hallitus on nimenomaan valinnut nyt kohteekseen tämän väestöryhmän, naiset, jotka tekevät vuorotyötä, vuorotta työtä? Miten pienipalkkaisten naisten kurittaminen lisää suomalaisten viennin kilpailukykyä?

Pekonen puheenvuorossaan rakentaa yhteyttä sopimusoikeuden ja tasa-arvokysymyksen välille, ja lisäksi kytkee kilpailukykykysymyksen laajemmalti Sipilän hallituksen sukupuolistavaan politiikkaan. Pekosen kysymyksissä on selkeä moraalisen oikeudenmukaisuuden ja sukupuolen korostaminen, joka yhdistyy hallituksen toimintalogiikan kritisointiin: toimenpiteiden yhteys kilpailukyvyn parantamiseen vaikuttaa etäiseltä. Identiteetikategoriana nimenomaan pienipalkkainen nainen, jossa korostuu luokan ja sukupuolen intersektio, on vahvasti edustettuna. Julkisen sektorin pienipalkkaisen naisen kategoria muodostikin kilpailukykykysymyksen tapauksessa keskeisen retorisen välineen hallituksen politiikan kritisoimisessa (Elomäki ym. 2016, 390). Yhtäältä tähän kategoriaan liittyy ajatus epäoikeudenmukaisuudesta, sillä pienipalkkaisen ihmisen aseman kurjistaminen yhä enemmän on vaikeasti perusteltavissa. Toisaalta julkisen sektorin työntekijöihin liittyy toinen, syyllistävämpi assosiaatio aiempien palkankorotuksien kautta, joiden myötä hoiva-alan työntekijät, jotka usein työskentelevät juuri julkisella sektorilla, ovatkin kriisin syypäitä (Koskinen Sandberg & Saari 2018). Pekosen kategorisointi nojaa kuitenkin ensimmäisen kaltaiseen asemointiin, ja sitä kautta tuottaa hallitukselle selontekovelvollisuutta politiikastaan.

Pääministeri Juha Sipilä: Tämä koko paketti säästää julkiselta sektorilta noin 1,4 miljardia euroa. Osa tästä käytetään julkisen sektorin talouden tasapainottamiseen ja osa käytetään siihen, että voidaan yksityisen sektorin sotumaksua alentaa, ja se parantaa sitä viennin kilpailukykyä, mistä kysytte. Mitä tulee sitten tähän koko kokonaisuuteen, niin haluan edelleenkin korostaa sitä, että tässä haetaan uusia työpaikkoja. Tämä on se osuus, minkä työssä käyvät voivat tehdä työttömän hyväksi. Tämä on se käytännön toimi, mihin haastamme nyt kaikki suomalaiset: töihin työttömän eteen. Me joudumme tekemään leikkauksia, me haemme tällä kasvun edellytyksiä. Tämä on se työssä käyvien osuus näistä talkoista. Ja sitten meidän pitää tehdä ne suuret reformit, joihin löytyvät ne omat vastustajat, siihenkin osuuteen. Ei tämä helppoa ole, mutta me joudumme tekemään (Puhemies koputtaa) tämän koko 10 miljardin kokonaisuuden, ja me teemme sen mielellään tässä hallituskauden alussa.

Vastauksessaan Sipilä vaikenee sukupuoleen liittyvistä kysymyksistä täysin ohjaten keskustelua sivuraiteille, joskin ne ovat implisiittisesti läsnä julkista sektoria käsiteltäessä. Perustellessaan hallituksen toimintaa ja sen sukupuolittuneita vaikutuksia Sipilä nojaa kahteen vahvaan diskurssiin, joista

toinen koskee liian suurena nähtyä julkista sektoria ja toinen tarvetta parantaa kansallista kilpailukykyä. Julkista sektoria ei suoraan kutsuta ylisuureksi, mutta tämän kaltainen kategorisointi syntyy liitämällä siihen tarve tasapainottaa sitä. Siirtämällä keskustelun naisista julkiseen sektoriin, kääntyy kysymys epäoikeudenmukaisuudesta toisin päin: julkisella sektorilla on jo suorastaan liikaa rahaa, ei suinkaan liian vähän. Tätä kautta julkisen sektorin työntekijöiden huoli asetetaan epäsuorasti epälegitiimiksi.

Julkinen sektori on myös huomattavasti abstraktimpi käsite ja kategoria kuin matalapalkkaiset naiset. Tällöin leikkauksia on helpompi perustella, sillä ne eivät kohdistu tiettyyn ryhmään vaan ongelmalliseksi ja pöhöttyneeksikin kategorisoituun instituutioon, joka lisäksi on asemoitu osittaiseksi syy-pääksi kriisiin – hieman kuin 1990-luvun laman aikaan (Julkunen 2010, 101–102). Tästä huolimatta julkisen sektorin aseman muovaaminen luonnollisesti vaikuttaa myös naisten asemaan, niin sen työntekijöinä kuin palveluiden käyttäjinä (Eräsaari 2010, 216–217).

Pekosen käyttämien sosiaalisten kategorioiden sijaan – kuten naiset ja erityisesti matalapalkkaiset naiset – Sipilä puhuu paljon mieluummin työntekijöistä ja näiden vastinparina työttömistä, joiden hyväksi työntekijät voivat luopua omastaan. Työntekijän kategoriaan tulee tässä vastinparissa liitettyä hyvinvointi, sillä työntekijyydellä on Suomessa vahva itseisarvo, ja se nähdään jossain määrin hyvän elämän ja täyden kansalaisuuden edellytyksenä (Kauranen & Lamberg 2016, 226). Kategorisoimalla uudelleen matalapalkkaiset naiset yleisemmin työntekijöiksi, korostuu naisten hyvä asema työntekijöinä suhteessa työttömiin. Eri sosiaalisten kategorioiden ja ryhmien tilanteen hyviin puoliin keskittyminen toimiikin valta-asemien peittämiseksi (Tuori 2014, 156).

Sipilälle kilpailukykysojmus on vain yksi toimenpide monien muiden joukossa, joilla Suomen kilpailukykyä ja tulevaisuutta pyritään pelastamaan. Tätä kautta Sipilä rakentaa vastakkainasettelua työntekijöiden ja työttömien välille, sillä muutkin joutuvat uhrautumaan, ja työntekijöiltä olisi tämän vuoksi vastuutonta olla osallistumatta talkoisiin. Työntekijä ei ole vastuussa vain itsestään, vaan myös muista kansalaisista (Kauranen & Lamberg 2016, 227–228). Tässä retoriikassa korostetaan toisen sanoen kansalaisten ja yksilöiden vastuuta. Matalapalkkaisia naisia, ja työntekijöitä ylipäänsä, ei suoraan kategorisoida jompaankumpaan asemaan, vaan ennemmin Sipilä tarjoaa kaksi erilaista subjekti-positiota, johon potentiaalinen kuulija voi itsensä asemoida – joko sankarimaisen marttyyrin tai itsekkäämmän vastuunsa karttelijan.

Työntekijöistä puhuessaan Sipilä häivyttää eroja työntekijöiden kategorian sisällä, vaikka luokan ja sukupuolen leikkaus oli ollut kritiikin tärkeää terää. Sukupuolittuneet ja eriarvoiset työmarkkinat ja politiikan seuraukset tulevat normalisoiduksi hiljaisuuden avulla, eikä ongelmasta oikeastaan tarvitse

edes tässä kontekstissa puhua. Kysymys työntekijöiden ja työttömien välisestä kuilusta rakennetaan merkittävämmäksi ja tärkeämmäksi, kuin kysymys sukupuolten tasa-arvosta, jolloin tasa-arvo voidaan perustellusti sivuuttaa. Niin työntekijä kuin työtönkin ovat läsnä vain sukupuolettomina kategorioina. Sipilä korostaakin, että tarkoitus on luoda työtä nimenomaan yksityiselle sektorille. Näkökulmassa ei kuitenkaan nouse esille Suomen hyvin segregoituneet työmarkkinat, joilla yksityinen sektori on selvästi miesenemmistöinen. Yrityksiä käsitellään kyllä sopimuksen hyötyjinä, mutta yrityksen etu legitimoidaan niiden tuottaman yleisen hyödyn, eli kilpailukyvyn kautta. Yritykset kategorisoidaan siis yhteisen hyvän tuottajiksi, kun taas sen vastinparina toimiva julkinen sektori muodostaa tälle hyvälle esteen. Sukupuolten tasa-arvo on latenttina teemana läsnä, mutta se jää vaille artikulaatiota, a-legitiimiksi.

Tämä asetelma on hyvin konkreettisesti läsnä myös seuraavassa Sipilän kommentissa:

Pääministeri Juha Sipilä: Oikea tapa panna Suomi kuntoon on parantaa viennin kilpailukykyä, parantaa vientiteollisuuden edellytyksiä, ja sitä kautta meidän palvelusektorimme lähtee perässä. Tämmöisen terveen kasvun ja rakenteiden muuttamisen kautta me saamme tervehdyttämisen myöskin julkiselle sektorille, mitä ehdottomasti tarvitsemme. Olen saanut myöskin paljon palautetta kansalaisilta, ja kyllä Suomessa halutaan lopettaa velaksi eläminen, sillä näiden muutosten vastustaminen on yhtä kuin velaksi elämisen jatkamisen puolustamista.

Sipilän puhuessa julkisen sektorin tervehdyttämisestä, hän kategorisoi julkisen sektorin epäterveeksi. Talousmetaforat voivat olla toimivia tapoja tehdä kompleksia talouskeskustelua ymmärrettävämmäksi, mutta se hämärtää toimijoiden vastuuta. Leikkaukset teknistyvät järkeenkäyväksi ja välttämättömäksi sairauden parantamiseksi. (Miettinen 2014, 58.) Terveysanalogian kautta leikkaukset vaikuttavat positiiviselta toimelta, jolla julkisen sektorin epäterveys parannetaan koko Suomen hyväksi.

Samassa kommentissa toimintaa perustellaan kansalaisten antamalla palautteella, joka jäsennetään kannatuksena ja legitimaationa hallituksen toimille. Niin hallitus kuin kansalaiset haluavat lopettaa velaksi elämisen, ja hallituksen mukaan muita vaihtoehtoja ei ole kuin leikkaaminen tai työn kustannusten laskeminen. Tällöin lopulta työntekijöiden, eri sukupuolten edustajien tai eri alojen intressit näyttäytyvät lopulta paitsi uhkana Suomen tulevaisuudelle, myös kansan omalle tahdolle. Tätä kautta palataan lopuksi jälleen aiemminkin mainittuun tarpeeseen suojella Suomen valtiota kansalaisiltaan. Paradoksaalista kyllä, sama kansa legitimoii hallituksen politiikan Sipilän saaman palautteen kautta, vaikka käytännössä on mahdotonta tietää, onko kyseessä ollut muutama palaute vai kenties satoja (Korvela & Vuorelma 2017, 13). Kansalaisuus toimii myös eroja peittävänä kategoriana, sillä kansalaisuuteen liittyy ideaali kaikkien kansalaisten yhdenvertaisuudesta (Urponen 2010, 293).

Pääministeri Juha Sipilä: Niin kuin olen moneen kertaan sanonut, olemme valmiita muuttamaan nyt pöydällä olevaa ehdotustamme. Mutta minulle on vastenmielistä ajatella sillä tavalla, että tässä olisi joku, joka hyötyy, ja joku, jolta on pois. Me haemme nyt ratkaisua siihen, että Suomen työllisyystilanne paranee. Me haemme 110 000:ta uutta työpaikkaa, ja se lähtee sieltä, että panemme Suomen kilpailukyvyn rakenteita kuntoon. Tämä on yksi pienen pienen toimenpide siinä kokonaisuudessa, mitä tarvitsemme, että työllisyysaste lähtee positiiviseen kehitykseen Suomessa. Tähän vastakkainasetteluun meidän ei pitäisi nyt langeta vaan lähteä siitä, että haemme yhdessä ratkaisua, joka on Suomen edun mukainen, (Puhemies koputtaa) ja se työtön saisi toivoa siitä, että työpaikka vielä jonakin päivänä löytyy.

Sipilän näkökulmasta eri ristiriitojen pohtiminen vaikuttaa moraalittomalta tai epämääräiseltä toiminnalta: Sipilälle joidenkin tahojen hyötyjen ja haittojen pohtiminen on suorastaan vastenmielistä lankeamista. Tässä Sipilä hyödyntää esimerkiksi politiikan tutkijoiden Johanna Vuorelman ja Jouni Tillin (2016) mukaan uskonnollista retoriikkaa, jossa aikomuksilla tai puhtaalla omatunnolla on enemmän merkitystä kuin teoilla. Korostamalla puhtaita tavoitteitaan Sipilä torjuu ja delegitimoi sukupuolten tasa-arvoa koskevan kritiikin. Kyseessä on kaikkien yhteinen etu, sillä kaikki politiikan subjektit ovat suomalaisia ja pitkässä juoksussa hyötyvät muutoksista. Suomalaisuutta korostamalla tosin kaikki subjektit nähdään ennen kaikkea ihmisinä: esimerkiksi yritykset ja näiden subjektius eivät kuitenkaan sovi tähän kategorisointiin kovinkaan suoraviivaisesti. Samoin erilaisten vähemmistöryhmien ja ei-kansalaisten asema jää täysin sivuun.

Tarkoitus on myös vaikuttaa Suomen kilpailukyvyn rakenteisiin. Tämä on jälleen kerran hieman abstraktimpi tapa ilmaista haettuja muutoksia, sillä rakenteet vaikuttavat jo merkittävästi epäpersoonallisemmilta kuin kansalaiset tai työntekijät, joiden elämään muutokset vaikuttavat. Positiivisista vaikutuksista puhuttaessa kuitenkin työttömän kategoria nousee taas enemmän esille, ja siihen liitetään myös kokemuksellisia ulottuvuuksia: muutoksien avulla työttömälle syntyisi toivoa työllistymisestä, mikä indikoi työttömyyteen liittyvää toivottomuuden kokemusta. Näin palataan mahdollisiin marttyyriin ja oman edun tavoittelijan positioihin. Kokonaisuudessaan Sipilän puheenvuoro nojaakin vahvasti ordoliberaalin tai uusliberaalin hallinnan logiikkaan, sillä siinä sosiaalisen konfliktin tai luokkaristiriitojen tapaiset ilmiöt ovat talouskasvua ja siten yhteistä hyvää haittaavia tekijöitä, joita valtion tulee hallinnoida (Bonefeld 2012, 646–648).

Hieman Sipilän puheenvuoroa seurailleen kommentoi perussuomalaisten edustaja Sampo Terho hallituksen politiikan ideologisuutta:

Sampo Terho ps: Suomen pelastaminen ei kuitenkaan ole mahdollista pelkästään hallituksen voimin. Siihen tarvitaan kaikkia suomalaisia. -- Mitkään hallituksen esittämät keinot kilpailukyvyyn nostamiseksi eivät ole ideologisia. Hallituksen ainoa ideologia on Suomen pelastaminen. Tästä emme tingi, kaikesta muusta neuvottelemme.

Kilpailukykydiskurssi on samalla monin tavoin nationalistinen diskurssi, jossa ihmisiltä vaaditaan uhrautumista kansakunnan ja valtion hyväksi (Brown 2015). Ideologiat asemoidaan eri intressiryhmien edustamiseksi, mitä hallitus ei harrasta, vaan sen sijaan puhutaan jostain niinkin yleisestä hyvästä kuin Suomen pelastamisesta. Ideologiattomuudella viitataan tässä perinteiseen vasemmisto/oikeisto –erotteluun, jonka kansallisuusideologian nähdään ylittävän. Samalla tämän erottelun ylittämistä odotetaan kaikilta muiltakin, kuten työmarkkinajärjestöiltä ja suomalaisilta yleensä. Tässä suhteessa on huomioitava, että ideologioilla voi olla hyvin positiivista, muutosta ja erilaisia arvoja korostavaa vaikutusta. Esimerkiksi tasa-arvon voinee nähdä ideologisena, mutta tässä tapauksessa kaikenlainen potentiaalisesti ideologisena nähtävä voidaan legitimiin siviilivaltioon samalla kuin oma toiminta rakennetaan ideologiavapaaksi.

Yllä olevaa tiivistäen, hallituksen tapa sivuuttaa sukupuolten tasa-arvo on osoittautunut tyypilliseksi aiheeksi koskevassa keskustelussa. Selontekovelvollisuuden edessä hallituksen edustajat tarjoavat kyllä näkemyksiään, mutta aivan muista asioista kuin sukupuolten tasa-arvosta. Selonteot kertovat silti paljon hallituksen asemasta suhteessa sukupuolten tasa-arvoon. Sipilän puheiden ytimessä on moninaisten sosiaalisten kategorioiden sijaan kansalaisuus ja kansalaisten velvollisuus uhrautua suhteessa markkinoihin, valtioon ja muihin kansalaisiin. Kansalaisilta odotetaan kuuliaisuutta suuremman yhteisen hyvän tavoittelussa ja ymmärrystä vaihtoehtojen puutteen suhteen. Vaikka esimerkiksi yritysten intressejä ei sinänsä käsitellä, ne jäsennetään pitkälti yhtäläisiksi kilpailukyvyyn ja siten valtion intressien kanssa. Kilpailukykydiskurssi on siten hyvin nationalistinen diskurssi, jossa toimijaksi ja keskeisimmäksi kategoriaksi asetetaan kansallinen ”me”, mutta ”meidän” edustajinamme toimivat yritykset (Kettunen 2011, 32).

Kilpailukyvyyn tuottama hyvä koskee myös kansalaisia työpaikkojen muodossa, minkä kautta se koostuu yhteen niin valtion, yritysten kuin kansalaisten intressit. Ristiriitoja työn ja pääoman välillä häivytetään, kun taas työvoiman sisällä niitä tuodaan esille työntekijän ja työttömän kategorioiden kautta. Tämä näkökulma toimii epäsuorana korporatistisen ja varsinkin ay-liikkeen kritiikkinä, sillä tulopoliittista sopimista on usein kritisoitu niin oikealta kuin vasemmalta siitä, että se jättää työttömät ja prekaarissa asemassa olevat ihmiset sopimisen ulkopuolelle (Alaja 2011, 161). Siten kriisien aikaan

heikoimmassa asemassa olevat joutuvat kriisien maksajiksi (Kyntäjä 1993, 263). Kritiikin kautta asetetaan ay-liike ja hallituksen politiikan vastustajat epämääräiseen ja epälegitiimiin omien etujen ajajien asemaan. Naisenemmistöisten alojen heikompi tilanne voidaan tätä kautta sivuuttaa.

Epälegitiimiys vahvistuu yleisemmässä julkisen sektorin käsittelyssä, jossa julkisella sektorilla työskentelevät naiset ovat implisiittisesti läsnä. Julkinen sektori kategorisoidaan kalliiksi esteeksi kilpailukyvyn tiellä, joten sen työntekijöiden intressit asemoidaan illegitiimeiksi. Täten erityisesti julkisen sektorin työntekijä kategorisoidaan syylliseksi heikkoon kilpailukykyyn, ellei tämä suostu vaadittuihin uhrauksiin työttömien, kilpailukyvyn ja juuri mainitun julkisen sektorin pelastamiseksi, kuten on tyypillistä talouskuriin liittyvässä moralisoivassa politiikassa (Addabbo, Rodríguez-Modrono & Gálvez-Munos 2013, 5). Tämä retoriikka kohdistuu toki myös ylipäänsä kaikkiin työntekijöihin, mutta julkisella sektorin saralla epälegitiimiys kasautuu kaksinkertaiseksi, kun työntekijöiden intressit yleensä ja erityisesti julkisen sektorin työntekijöiden intressit ovat kummatkin epälegitiimejä. Muilta voidaan vaatia uhrausta pakon edessä, mutta puheeseen julkisesta sektorista kuuluu erityisen syyllistävä retoriikka (Brown 2015, 213).

7.2 Hallitus vastentahtoisena leikkaajana ja tasa-arvotoimijana

Sukupuolten tasa-arvoa koskeva keskustelu kiihtyi pakkolakipaketin edetessä hallituksen retoriikasta huolimatta. Vaikka tutkielmassani en käsittele eduskunnan ulkopuolista keskustelua, on tärkeää pitää mielessä, että Sipilän hallituksen politiikkaa vastustettiin vahvasti eduskunnan ulkopuolellakin, eikä sukupuolten tasa-arvo kadonnut agendalta. Sen sijaan nähtiin esimerkiksi monien tutkijoiden Helsingin Sanomissa julkaistu kannanotto sukupuolten tasa-arvon puolesta, minkä lisäksi ammattiyhdistysliike nosti aihetta esille muiden kokemiansa ongelmakohtien ohella (Elomäki ym. 2016; Hirvola 2017, 50).

Huolimatta hallituksen pyrkimyksestä sivuuttaa kritiikki pakkolakien vaikutuksista, matalapalkkaisen julkisen sektorin naisen kategoria oli edelleen vahvasti läsnä pakkolakeja koskevissa keskusteluissa. Eräs osa hallituksen pakkolaki-paketista oli sunnuntai- ja ylityölisien leikkaus, joka olisi koskenut hoiva- ja palvelualoja suhteettoman paljon. Vaikka tavoitetta kritisoitiin monelta taholta, hallituksen päänsä käänsi lopulta Juha Sipilän televisiosta näkemä kahden kättilön haastattelu, jonka myötä Sipilä ilmaisi hahmottaneensa leikkausten ongelmat, ja suunnitellut sunnuntai- ja ylityölisien leikkaukset vaihdettiin lomarahojen leikkauksiin (Ilta-Sanomat 2015a). Hallituksen tapa sivuuttaa ja delegitimoida sukupuolistavaa politiikkaa koskeva kritiikki ei siis selvästikään täysin onnistunut. Tästä

huolimatta lomarahaleikkaukset kohdistuivat myös käytännössä ensisijaisesti julkisen sektorin työntekijöihin, joten leikkaukset vaikuttivat edelleen sukupuolistavasti (Valtioneuvoston tiedonanto 2015, 4).

Hallitus toi pakkolakipakettiinsa sunnuntai- ja ylityölisien leikkausten perumisen jälkeen myös perhevapaakustannusten ”tasauksen” 2500 euron kertakorvauksella työnantajalle, jonka työntekijä jää äitiyslomalle. Esimerkiksi korkeakoulutettuja työntekijöitä edustava Akava kommentoi kuitenkin, että ”työnantajalle maksettava 2500 euron kertakorvaus ei kuitenkaan tarkoita vanhemmuuden tai sen kustannusten jakautumista tasaisemmin naisten ja miesten eikä heidän työnantajiansa kesken” ja epäili sen työllistäviä vaikutuksia, joista ei ollut mitään arvioita (Akava 2015). Tästä huolimatta eduskuntakeskusteluissa tämän ”tasa-arvotien” korostaminen hallituspuolueiden toimesta oli hyvin yleistä.

Julkisen sektorin ongelmien sijaan pakkolakien perusteluissa alkoi painottua korporatistisen sopimisen epäonnistuminen ja sen tuottama välttämättömyys hallituksen väliintulolle. Sopimuksen epäonnistuminen hallituksen mukaan rajasi hallituksen keinovalikoimaa sellaiseksi, että sukupuolten tasa-arvo väistämättä kärsisi – mitä ei tapahtuisi, mikäli työmarkkinajärjestöt onnistuisivat sopimaan. Käytännössä kyseessä oli jälleen vastakkainasettelu hallituksen ja ay-liikkeen välillä, sillä pakkolait kelpasivat työnantajia edustavalle EK:lle hyvin. (Hirvola 2017, 47–50, 57.) Ay-liike, joka kritisoi hallituksen sukupuolistavaa politiikkaa, asemoitiin samalla syypääksi tähän politiikkaan, sillä sopimalla se voisi korjata tilanteen.

Välttämättömyyden retoriikan teho tosin saattoi heiketä merkittävästi, kun Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK toikin esille oman kriisisopimuksensa. Alustava esitys oli hieman hallituksen tavoitteita kevyempi, eikä se siksi aluksi kelvannut hallitukselle tai EK:lle. SAK:n mukaan esitys parantaisi kilpailukykyä 4,2% hallituksen tavoitteleman 5% sijaan (Ilta-Sanomat 2015b). Siihen sisältyi muun muassa maltillinen palkkapolitiikka seuraaville vuosille, jossa palkat eivät käytännössä nousisi lainkaan, paikallisen sopimisen lisääminen ja osittainen työnantajamaksujen siirto työntekijöille (Hirvola 2017, 52–53; Jokinen 2017, 92). Esitykseen kuului myös tasa-arvoerä, jolla olisi tavalla tai toisella oletettavasti korostettu ja rahoitettu naisenemmistöisten alojen palkankorotuksia vuodelle 2018 (SAK 2015). Tältä pohjalta muutaman päivän kuluttua hallitus alustavasta torjunnastaan huolimatta hyväksyi neuvottelujen aloittamisen uudestaan, joskin jatkaen pakkolakien valmistelua työmarkkinajärjestöjen neuvottelujen ohella.

Kuten yllä mainitsin, hallituksen retoriikassa korostui vastuun kysymys, ja keskeiseksi tavaksi jäsentää tilanne muodostui hallituksen kohtaama pakko. Pakkolait poikkisivat normaalista kolmikantaisesta käytännöstä, ja siten hallitus joutui selitysvetäjänsä asemaan. Edellisessä luvussa analysoimistani puheenvuoroissa hallituksen vastuu vaikutti selkeästi korostuvan Sampo Terhon kuvaillessa hallituksen pyrkimyksenä olevan esimerkiksi ”Suomen pelastaminen”. Seuraavissa kommentteissa taas työmarkkinajärjestö asemoidaan jarruksi tälle pelastusoperaatiolle, ja sitä kautta jopa sukupuolten tasa-arvolle. Sukupuolten tasa-arvo saa legitiimin aseman, mutta tämä tapahtuu tilanteessa, jossa hallitus väittää olevansa kyvytön tekemään paljoakaan sukupuolten tasa-arvon eteen. Sen sijaan se on jopa pakotettu eriarvoistamaan politiikkaan. Hallituksen puheenvuoroja onkin mielekkäintä jäsentää puolustuspuheenvuoroina, joilla se pyrkii tuottamaan ja ylläpitämään itsestään neutraalin ideologiatonta representaatiota. Työmarkkinajärjestöt sen sijaan ovat toimija, jonka tekoja ja epäonnistumista hallitus katsoo sivusta (Tilli 2015a). Tästä huolimatta perhevapaiden kustannusten tasaus toimii hallitukselle suurena tasa-arvotekona, samoin kuin sunnuntai- ja ylityölisien leikkausten vaihtaminen edelleen sukupuolistaviin lomarahojen leikkaukseen. Hallitus tuottaa yhtäältä itsestään aktiivisena ja vastuullisena toimijana, mutta kuitenkin olosuhteiden uhrina.

Pääministeri Juha Sipilä: Arvoisa puhemies! Me yritimme kahteen otteeseen yhdessä sopia siitä, (Vasemmalta: Yhdessä sopia?) että otetaan Suomelle tavoite, 5 prosentin tavoite, kustannuskilpailukykyhyppyyn ja mitataan sitä sitten vuonna 2017. Me emme päässeet sopimukseen siitä tavoitteestakaan, ja semmoista prosessia en tunne, joka johtaisi johonkin, jossa ei ole tavoitetta. Yhdessä sopiminen oli ykköstavoitteena ja on edelleenkin — jos semmoinen ratkaisu löytyy työmarkkinapuolten sopimana, jossa toteutuu 5 prosentin tavoite ja siinä on keinovalikoima mukana. Ilman muuta olisimme ensisijaisesti halunneet sopia siitä yhdessä, koska hyvin tunnen, että nämä keinovalikoimat, mitä hallituksella ja eduskunnalla on käytössään, ovat paljon rajallisemmat kuin mitä työehtosopimuksissa olisi ollut. Silloin olisi paremmin pystytty ottamaan myöskin toimialakohtaiset erot huomioon. Mutta tähän ei halua löytynyt.

Tässä kommentissa Sipilä perustelee hallituksen pakkolakeja kuvaamani välttämättömyyden retoriikan kautta, jossa työmarkkinajärjestöt ovat omilla toimillaan pakottaneet hallituksen käyttämään sellaisia keinoja, mitä sille on tarjolla. Vastuu eriarvoisesta kehityksestä ei ole niinkään tässä tapauksessa hallituksen vastuulla, vaan työmarkkinajärjestöjen, sillä niiden olisi mahdollista paremmin huomioida eri aloihin liittyvät piirteet. Tällä mahdollisesti viitataan muun muassa työmarkkinoiden segregatioon, vaikka sitä ei suoraan tuodakaan esille. Tasa-arvoa ei toisin sanoen ole mahdollista ottaa juurikaan huomioon ilman työmarkkinajärjestöjen vastuunkantoa. Käytännössä työmarkkinajärjes-

töistä ja korporatismista puhuttaessa implisiittisesti puheenvuorossa syytetään ennen kaikkea työntekijäpuolta, sillä sen halukkuus neuvotteluihin oli ollut vähäisempää ensisijaisesti siihen kohdistuneiden vaatimusten vuoksi. Neuvotteluille tyypillinen diskurssi korostikin ammattiyhdistyiliikettä muutoksen jarruna (Hirvola 2017, 33).

Oppositiolle ay-liikkeen asema tarjosi kuitenkin kritiikin välineen, sillä hallituksen nähtiin asemoineen itsensä selvästi työnantajien puolelle. Tätä kautta perusteltiin ja legitimoitiin ammattiyhdistysten haluttomuutta sopia kilpailukyky sopimuksesta:

Kari Uotila vas: Nyt porvarihallitus on kääntänyt selkänsä tälle sopimusyhteiskunnalle. Ensin te teitte niin sanotun sisilialaisen tarjouksen, jossa te Etelärannan toiveiden mukaisesti määrittelitte ensin lopputuloksen, ja kun ay-liike ei suostunut itse leikkaamaan palkkojaan, pidentämään työaikaansa ja heikentämään työehtojaan, niin te olette nyt tuoneet tämän pakkolakipaketin. Te olette leikkaamassa keskituloiselta, useimmissa tapauksissa julkisen sektorin naisvaltaiselta alalta tulevalta palkansaaajalta vuositasolla noin 1 200—3 000 euroa etuja näillä, mitä edustaja Niinistö täällä mainitsi. Tämän on arveltu johtavan sekä ostovoiman vähenemisen kautta että muiden seurausten kautta jopa 20 000 työpaikan vähenemiseen. Mitä järkeä tässä on, arvoisa pääministerin sijainen?

Tässä näkökulmassa haastetaan koko kilpailukyky sopimusneuvottelujen legitimizeetti, sillä ay-liikkeelle ei anneta oikeastaan laisinkaan neuvotteluvaraa, vaan sen tulisi hyväksyä siihen kohdistuvat vaatimukset sellaisenaan. Hallitus asemoidaan ideologiseksi toimijaksi, jonka intresseissä korporatistisen järjestelmän toiminta on alisteista työntäjäosapuolen toiveille. Tätä väitettä ideologisuudesta vahvistetaan argumentilla, jossa hallituksen pakkolakien logiikka näyttäytyy kääntyvän itseään vastaan, sillä työn luomisen sijaan työpaikkoja saattaa jopa vähentyä. Erityisesti naisvaltaisen julkisen sektorin asema on tässä suuressa roolissa. Se ei ole vain taloutta haittaava tekijä, vaan sen kautta myös ylläpidetään kulutusta ja sillä on siten positiivinen vaikutus yksityiseen sektoriin ja talouteen.

Tähän kommenttiin valtiovarainministeri Stubb tuo vastineeksi tiivistelmän hallituksen toimien logiikasta esittämällä eräänlaisen väistämättömän, lineaarisen tapahtumien kehän:

Valtiovarainministeri Alexander Stubb: Aina on hyvä palata siihen isoon kuvaan. Meillä talous tällä hetkellä sakkaa, ja jotta me saamme myönteisen kierteen, tarvitsemme kilpailukykyä. Sitä seuraa vienti, sitä seuraa kasvu, sitä seuraavat työpaikat, sitä seuraavat verotulot ja sitä seuraa suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan taso.

Uotilan käyttämä naisenemmistöisen alan työntekijän kategoria ei Stubbin puheenvuorossa näy, eikä sen intressien legitimitettä sinänsä siksi suoraan kyseenalaisteta. Stubbin puheenvuorossa Uotilan esitys ei rakennu merkityksellinen hallituksen politiikan kannalta, sillä hallituksen toiminta nojaa yksinkertaiseen ja helposti havainnollistettavan logiikkaan. Tässä logiikassa parantunut kilpailukyky tuottaa myönteisen kierteen, jonka myötä yksi hyvä asia seuraa toistaan. Näkökulma on lähestulkoon väistämättömän deterministinen, ja siten depolitisoi leikkauksia ja aihetta (Tilli 2015b). Kysymykset politiikan tarkemmasta sisällöstä ovat epäolennaisia, sillä hallitus joka tapauksessa politiikallaan tuottaa ainoalla mahdollisella tavalla Suomeen kaivattua hyvinvointia. Viimeisenä hyvänä listassa on hyvinvointiyhteiskunnan taso, jonka muutoksista, haasteista ja häviämisestä on esitetty paljon huolta julkisessa keskustelussa (Julkunen 2017, 8). Stubbin kuvaamassa kehässä mielenkiintoista on, että tietynlaisen hyvän kehän kautta on aiemmin jäsennetty myös sosiaalipolitiikkaa. Sosiaalipolitiikan on ajateltu tuottavan toiminnan mahdollisuuksia ja tätä kautta tasa-arvoa ja taloudellista hyvää. (Kettunen 2011, 33–34.) Sosiaalipolitiikka on korvautunut kuitenkin kilpailukyvyllä ja talouskasvulla Stubbin puheenvuorossa.

Stubbin valitsema ”hyvinvointiyhteiskunta” on myös huomion arvoinen sanavalinta ja toimii kommentaarina hyvinvointikeskusteluun. Käsitteellisesti hyvinvointiyhteiskunta kytkeytyy liberalistiseen, yksilön vapautta koskevaan diskurssiin. Hyvinvointivaltiossa valtion aktiivinen toiminta on keskiössä ja siksi sen rooli suuri, kun taas hyvinvointiyhteiskunnassa hyvinvointia tuotetaan vapailla markkinoilla ja yksilön oikeudet korostuvat. Muutoksella on konkreettista merkitystä sukupuolten tasa-arvon kannalta, sillä aiemmin valtion hoitamat tehtävät voivat siirtyä naisten vastuulle, kuten esimerkiksi hoivapalvelujen tapauksessa (Kantola, Nousiainen & Saari 2012, 17-18.) Valtio ei siten rakennu tässä kommentissa välttämättä jatkossa keskeisimmäksi hyvinvoinnin tuottajaksi, eikä siten työnantajaksikaan.

Työnantajien etuja ei Stubbin kommentissa myöskään varsinaisesti kiisteta, mutta työnantajien ja työntekijöiden välisiä ristiriitoja ei nähdä kilpailukyvyyn tavoittelemisen kannalta olennaisina ongelmina, sillä yritysten etu tuottaa kilpailukykyä ja siten myös yhteistä hyvää. Työnantajiin liittyvät kategorisoinnit ovat tässä mielessä hyvin kiinnostavia, sillä työnantajia harvemmin jäsennetään edes keskustelun osapuolena hallituksen toimesta. Juha Sipilä tuo silti esille, että työnantajat eivät ole yksiselitteisesti voittajan asemassa pakkolaeissa.

Pääministeri Juha Sipilä: Mutta kyllä tässä työnantajiltakin vaaditaan ihan samalla tavalla. Jos tätä termiä nyt halutaan käyttää, niin "pakottavalla lainsäädännöllä" tehdään työntekijän muutosturvaa. Irtisanomistilanteessa tulee kuukauden muutosturva, koulutus. Olemme myös-

kin säätämässä lakia, jossa työterveydenhuolto samassa tilanteessa jatkuisi puoli vuotta. Ja samassa yhteydessä olemme myöskin parantamassa naisvaltaisten alojen ongelmaksi kokemaan vanhempainvapaan kustannusten tasaamista. (Puhemies koputtaa) Nämä kolme asiaa ovat pakottavia myöskin työnantajapuolella.

Sipilä rakentaa puheenvuorossaan kuvaa, jossa vaatimuksien ja pakottavuuden koskeminen myös työnantajia tekee tilanteesta tasapuolisemman. Riittävää on, että kummaltakin vaaditaan jotain, niin työntekijöiltä kuin työnantajilta, jotta tilanne on tasapuolinen. Näin Sipilä tuottaa representaatiota hallituksesta neutraalina sovittelijana työmarkkinaosapuolien välillä, mikä on ollut ideaali valtion roolille kolmikannassa (Kettunen 2001, 127). Ovatko vaatimukset kohtuullisia tai samankaltaisia, ei tule käsittelyyn. Lisäksi vanhempainvapaan kustannuksien tasoittamisen pakottavuus on listassa melko erikoinen lisäys, sillä kyseessä oli tulonsiirto yrityksille, jotka tuskin olisivat kokeneet rahan vastaanottamisen pakollisuutta kovinkaan vastenmielisenä. Yrityksiin kohdistuvilla vaatimuksilla pyritään silti legitimoimaan sukupuolistavaa ja eriarvoista politiikkaa, sillä talouskurin ja kriisin aikana ”kaikki” joutuvat uhraamaan jotain.

Tätä uhrausta korostava ja vaativa ja pitkälti sukupuolten tasa-arvon huomioimista delegitimoiva diskurssi tosin omasi myös positiivisen vastineensa hallituksen puheessa ja politiikassa yllä kuvaamani 2500€ perhevapaiden kustannusten kertakorvauksen muodossa. Naisilta ei vaadittaisi siis vain uhrauksia, vaan heille kohdistettaisiin myös sukupuolten tasa-arvoa kohentavia politiikkoja. Tätä kautta sukupuolten tasa-arvo tulee hyvin eksplisiittisesti legitimoituksi, mutta tämä legitimaatio tapahtuu melko kapealla kentällä. Sunnuntai- ja ylityökorvausten leikkausten vaihtaminen lomarahaleikkauksiin päättyy myös kategorisoiduksi tasa-arvotoksi, jonka kautta kritisoiitiin jälleen kerran niin korporatistista järjestelmää kuin oikeastaan kaikkea hallituksen itsensä kohtaamaa kritiikkiä.

Erityisesti luvun alussa mainitsemani kahden kättilön televisiohaastattelu muodosti hyvin keskeisen osan tätä kritiikin diskurssia, sillä kättilöt jäsenyivät legitiimin tiedon tuottajiksi kokemuksensa kautta. Erikoista kättilöiden tapauksessa oli se, että heidän huoliensa oli käsitelty paljon jo tutkijoiden, opposition ja ammattiyhdistysliikkeen kritiikissä, mutta nämä näkökulmat vuorostaan eivät olleet saaneet legitimaatiota (Elomäki ym. 2016, 390).

Pääministeri Juha Sipilä: Hallituksen syyskuun alussa julkistetun paketin suurin kritiikki kohdistui sunnuntai- ja ylityökorvausten leikkaamiseen. Ne koettiin epäoikeudenmukaisiksi. Nämä kaksi tointa olivat alusta pitäen myös hallituksen arvion mukaan sellaisia, että ne eivät kohtelee kaikkia palkansaajia tasapuolisesti. Hallituksen keinovalikoima on suppeampi, mutta etsimme tosissamme vaihtoehtoisia keinoja. Pidämme tavoitteesta kiinni, mutta keinoja olemme alusta

pitäen ilmoittaneet pitävämme auki. Käänsimme itsekin kaikki kivet, kunnes parempi tapa löytyi. Keinona lomarahaan puuttumista pidettiin koko ajan parempana, mutta koska asiasta ei ollut lainsäädäntöä ja se oli määritelty vain työehtosopimuksissa, niin tulkinta oli, että siihen ei voida lainsäädännön keinoin puuttua. Ratkaisu kuitenkin löytyi säättämällä vuosilomalaissa lomarahasta.

Sipilän puheenvuorossa korostuu sangen tiedostava ja sisukas suhtautuminen tasa-arvoon kilpailukyvyn parantamisen kontekstissa. Lähtökohtana on, että hallitukselle sen tekemän politiikan eriarvoisuus on ollut alusta alkaen tiedossa. Toimien kohtaama kritiikki on ollut siis sinänsä perusteltua, mutta hallitukselle ei niinkään uusi asia, minkä vuoksi hallitus voi asemoida itsensä tasa-arvotoiseksi toimijaksi, joka on haluamattaan joutunut hankalaan tilanteeseen. Tällä tavoin poliittinen signaalointi on myös erittäin vahvasti läsnä: vaikka kritiikkiä on tullut myös oppositiosta, kunnia päätöksestä otetaan ennemmin omaksi.

Tietynlaisen välttämättömyyden, eli hankalaksi esitetyn taloustilanteen ja sopimusjärjestelmän toimimattomuuden keskelläkin hallitus silti on kovalla vaivalla onnistunut löytämään paremman keinon työnantajien sosiaaliturvamaksujen alentamisen rahoittamiseksi. Puheenvuorossa on siten läsnä implisiittisesti hienoinen ammattiyhdistysliikkeen syylistys, sillä ongelmaa ei olisi, jos ay-liike suositsi hallituksen ehtoihin. Toisaalta puheenvuorossa on läsnä parlamentarismien idea: hallitus toimii demokraattisesti kansaa kuunnellen, toisin kuin työmarkkinajärjestöt (Hirvola 2017 43–44).

Korostamalla kaikkea tätä vaivannäköä hallitus legitimoii politiikkaansa ja pakkolakeja. Tässä kommentissa sivuutetaan se huomio, että asian ongelmallisuutta oli tuotu keskusteluissa esille jo runsaasti aiemmin, ja se, että lomarahaleikkausten kohdistuminen naisennemmistöiselle julkiselle sektorille ei ole vailla sukupuolistavia vaikutuksia.

Laura Huhtasaari ps: Arvoisa puheenjohtaja! Oppositiolla on tungokseen asti asioita, mihin he sanovat "ei". Jos sanoo kaikelle "ei", johtaa se siihen, että Suomesta tulee periferia ja maa näivettyy. Me emme kysy oppositiolta tai professoreilta, saako tätä maata johtaa. Me johdamme tätä maata. (Naurua) Hyvä johtaja kuuntelee kansaa, ja sekin teille näytti olevan ongelma. Hallitus kuunteli kättilöä, joka perusteli asiansa. Johtajan pitää demokratiassakin olla vahva. Johtamista ei tapahdu, jos ei pysty tekemään myös ikäviä päätöksiä. Johtaminen tarkoittaa sitä, että me sitoudumme siihen tavoitteeseen. Jos te ihmettelette, minkä takia ei rahaa ole jaossa, opposition jäljiltä meillä ei ole kuin velkaa.

Huhtasaaren puheenvuorossa kritiikki esitetään muutosvastarintana joka estää välttämättömien muutosten tekemisen, ja jota ei kytketä tällä kertaa vain oppositioon vaan myös asiantuntijatietoon. Rinnastamalla professorit oppositioon heidän tietonsa rakennetaan ideologisten intressien tuotteeksi, ei niinkään legitimiiksi huoleksi eriarvoisuudesta. Samalla hallitus on vuorostaan kansan sankari, joka kuuntelee kansan huolia ja puheita – tämä huolimatta siitä, että samasta aiheesta oli hallitusta kritisoitu juuri muun muassa opposition toimesta. Samalla kansalaisuuden suhteen tehdään me-he –jaottelua, jossa professorit ja oppositio käytännössä asemoidaan ulkopuolisiksi suhteessa kansaan. Opposition näkökulmat sinänsä ovat muutoinkin epäolennaisia, sillä esittämällä opposition taloustilanteen syypääksi syntyy kuva epäpätevydestä.

Ikävät päätökset Huhtasaari esittää hallituksen kompetenssin kautta, vahvana johtajuutena jota tarvitaan vaikeassa tilanteessa. Kyky ikäviin päätöksiin on itsessään hieno asia, mihin huomion kiinnittämällä häivytetään keskustelua siitä, mitä nämä ikävät päätökset oikeastaan ovat. Ikävien päätösten legitimaationa on hallituksen suora yhteys kansaan, jota hallitus osoittaa kuuntelevansa. Ristiriitaista on toki se, että kättilöiden esille tuoma kritiikki oli kuultu jo moneen kertaan, mutta nimenomaan kansaan vetoaminen on keskeistä, sillä ”kansalla” nähdään olevan kaikkein parhain tieto (Vuorelma 2017, 152). Kansaan vetoamalla hallitus voikin osoittaa omaavansa parhaan ymmärryksen asiain tilasta.

Asiantuntijoiden kritiikki onkin vaikeassa asemassa, sillä esimerkiksi tasa-arvoa tutkivat naisasiantuntijat voidaan asemoida aktivistin tai yksinkertaisesti naisoletetun kategoriaan, jolloin heitä ei itse asiassa enää nähdä asiantuntijoina (Elomäki 2016, 386). Sen sijaan tasa-arvodiskurssi asemoidaan ideologian vääristämäksi puheeksi (Nousiainen ym. 2013, 45–46). Lisäksi kritiikki, joka jäsennettiin samalla myös leikkauspolitiikan kritiikiksi, sivuutettiin suoraan hallituksen toimesta. Sipilä onkin suhtautunut vihamielisesti ”kaiken maailman dosentteihin” (Vuorelma 2017, 152).

Feministisen kritiikin esittäjät ovat erityisen haastavassa asemassa, sillä heidät voidaan nähdä ilonpilaajina, joihin assosioituu jo valmiiksi negatiivisia tunteita, jotka syvenevät lähinnä kritiikin myötä. Negatiivisten tunteiden lähteenä ei siis ole niinkään ongelmakohdat, vaan feministit itsessään, joiden täytyy myös nähdä ylimääräistä vaivaa epämurkuvuuden poistamiseksi. (Ahmed 2010, 583.) Asiantuntijuutta ei toki täysin kiistetty: esimerkiksi jotkut taloustieteilijät saavat legitimiin aseman, mikä heijastelee uusliberaalin politiikan ongelmia. Vain taloustieteellinen tieto jäsentyy todelliseksi tiedoksi, ja senkin suhteen voidaan olla valikoivia. (Kaitila 2019.)

Kansan lisäksi legitimiin aseman huolien tai tarpeiden esittäjänä vaikuttavat saavan työnantajat, ja erityisesti yritykset:

Pääministeri Juha Sipilä: Mitä tulee vielä naisvaltaisiin aloihin, niin naisvaltaisilta aloilta on tullut pyyntö, että erityisesti nuoria naisia työllistävät yritykset pystyisivät palkkaamaan rohkeammin nuoria naisia, ja tämä perhevapaakustannuksen tasaaminen on ollut tässä keinovalikoimassa, joka on työmarkkinapöydässä jäänyt sopimatta. Myöskin tämä asia saadaan nyt kuntoon sillä tavalla, että 2 500 euroa pystytään maksamaan sille työnantajalle, josta äiti jää äitiyslomalle.

Yllä mainitun perhevapaiden kustannuksien tasauksen Sipilä rakentaa yrityskentän kuuntelemisen kautta tullee ideaksi, joka on toisaalta ollut esillä jo pitkään, mutta josta työmarkkinajärjestöt eivät ole päässeet yhteisymmärrykseen. Tällä tavoin Sipilä jatkaa korporatismiin kritiikkiä, mikä legitimoii hallituksen pakkolakeja. Pakkolait eivät näin ole pelkästään negatiivinen ilmiö, vaan niillä on tasa-arvon kannalta positiivisia vaikutuksia, joita ei saisi aikaan ilman hallituksen väliintuloa. Sukupuolten tasa-arvo täytyy myös yhdistää yritysten toimintaan, jotta se saa legitimitetin.

Petri Honkonen kesk: Tasa-arvonäkökulmasta kiitän erityisesti tästä tasa-arvoloikasta, jossa vanhempainvapaan kustannusten tasaaminen tällä 2 500 euron kertakorvauksella tasaa etenkin nuorten naisten työmarkkinoilla esiintyvää epätasa-arvoa. -- On hyvä, että tämä tavoite nyt etenee, vaikka ikävä kyllä on todettava, että miesvaltainen työmarkkinakenttä on tätä vuosia pyrkinyt jarruttamaan.

Vanhempainvapaan kustannusten tasaaminen kytketään jälleen myös työmarkkinajärjestöjen toimintakykyyn ja muutosvastarintaisuuteen. Petri Honkonen puheenvuorossa rakennetaan vastakkainasettelu hallituksen ja työmarkkinajärjestöjen välille tasa-arvotoimijoina, ja analysoidaan jonkin verran myös syitä työmarkkinajärjestöjen epäonnistumiseen, missä kentän miesvaltaisuus ja näiden miesten intressit haittaavat ja jarruttavat naisten etuja.

Keskustan edustaja Elsi Katainen puolustaa myös tehtyä politiikkaa kritisoiden muiden kompetenssia ja välinpitämättömyyttä tasa-arvopolitiikan saralla:

Elsi Katainen kesk: Hallitusta puolestaan voi kiittää siitä, että esitetyillä ratkaisulla parannetaan olennaisesti työntekijöiden muutosturvaa ja että nuorten naisten asemaa työmarkkinoilla perhevapaat uudistamalla on parannettu. Nämä positiiviset asiat on haluttu sivuuttaa täysin julkisessa keskustelussa. Naisten asema itsessään on poliittisessa keskustelussa valitettavasti aina vähän mopen roolissa. Kun poliittiset päätökset muuttuvat vaikeiksi, naisten asia nostetaan väitelyiden etulinjaan. Näin on käynyt nytkin, ja uudistuksia kustannuskilpailukyvyn parantamiseksi on esitetty. Näyttää kuitenkin siltä, että harvoin naisten asiat ovat edenneet puheiden kanssa samalla mitalla. Esimerkiksi samapalkkaisuus on toistaiseksi edelleen pelkkä haave,

vaikka SDP on siitä puhunut niin Suomen kuin vaikkapa SAK:n keskeisillä paikoilla. Naisten työmarkkina-aseman parantaminen ei kuitenkaan vuosien myötä ole todellisuudessa noussut SDP:n etulinjaan.

Tässä puheenvuorossa Katainen pyrkii keskittämään huomion aiempiin epäonnistumisiin tasa-arvo-politiikassa. Tällä tavoin Katainen delegitimoi hallitukseen kohdistunutta tasa-arvokritiikkiä ja asemoi opposition jokseenkin tekopyhään asemaan. Kolmikantaisessa päätöksenteossa sukupuolten tasa-arvo on tosiaan ollut aihe, jonka saralla edistyminen on ollut heikkoa. Kataisen mainitsema samapalkkaisuuslaki on esimerkki siitä, kuinka valtio voi siirtää vastuun lain suunnittelusta työmarkkinajärjestöille, joiden neuvotteluissa laista tuli lopulta heikosti resursoitu ja epätarkka (Saari 2016, 103). Samalla sivuutetaan se, että julkisen ja yksityisen sektorin väliset palkkaerot ovat kaikkein keskeisin ongelma, mitä tulee palkkaeroihin Suomessa. Kritiikki omia toimia kohtaan sivuutetaan keskittymällä muihin ongelmakohtiin, ja oppositio ja ay-liike saavat kuulla kunniansa.

Suhteuttamalla hallituksen yhtä tasa-arvotointoa historialliseen kontekstiin Katainen luo vaikutelmaa vahvasta tasa-arvotoimijasta, jolle poikkeuksellista kyllä, tasa-arvo todella merkitsee ja näkyy politiikassa. Katainen tuo esille näkökulman, että hallitusta on kohdeltu epäoikeudenmukaisesti julkisessa keskustelussa, sillä sen tasa-arvosavutukset ovat tulleet täysin sivuutetuiksi. Hallituksella ei siis ole ongelmaa tasa-arvopoliittiselta kannalta, vaan ennemmin julkisuudessa puhutaan väärin hallituksen toimista ja hallituksesta syntyy väärä kuva. Kataisen puheenvuorossa tosin on oma ongelmallisuutensa, sillä hallituksen toimenpide ei suinkaan ole perhevapaiden uudistus, joka olisi mahdollisesti ollutkin melko suuri uudistus. Kertakorvauksen merkitystä ja vaikutuksia ei ollut vuorostaan edes tutkittu vielä siinä vaiheessa, kun Sipilä toi tämän näkökulman esille.

Hannakaisa Heikkinen kesk: Itse olen valmistunut sairaanhoitajaksi edellisen laman jälkeen, ja todellakin nämä patkätyöt yhdestä päivästä kolmeen päivään, viikkoon tai kahteen viikkoon ovat tuttuja. Omaan korvaani särähtää, että täällä ääni väristen puhutaan perusoikeuksien menettämisestä, kun puhutaan kuitenkin melko maltillisista viilauksista työelämän sääntöihin, melko maltillisista viilauksista. Hoitoalan ihmisenä ajattelen ja ymmärrän kuitenkin, että nämä kaikki toimenpiteet, mistä tänäkin päivänä täällä keskustellaan, tehdään vain siksi, jotta meillä olisi mahdollisuus tarjota tässä suomalaisessa yhteiskunnassa niitä oikeita perusoikeuksia, oikeutta hyviin sosiaali- ja terveyspalveluihin, vanhustenhoivaan, lasten koulunkäyntiin, kaikkeen siihen, mitä me olemme tottuneet viime vuosikymmeninä saamaan ja olemme lihavana vuosina pystyneet kasvattamaan. Nyt on tilanne toinen. Meidän pitää pientä viilausta tehdä, jotta nämä aidot perusoikeudet pystytään jollakin tavoin turvaamaan.

Retorisesti hyvin vahva keino voi olla kansalaisen ja työntekijän aseman ottaminen. Heikkinen keskittyy erityisesti kokemuksiinsa sairaanhoitajuudesta, joiden asemasta nimenomaan ollut paljon poliittista kiistaa hallituksen leikkausten vuoksi. Tämä positio tarjoaa vahvan aseman, jonka kansanedustajana toimiva Heikkinen voi vaihtoehtoisesti omaksua. Tästä positiosta käsin Heikkinen voi legitimiä ilmaista näkemyksensä, että pakkolakien vaikutukset perusoikeuksiin ovat vähäiset.

Samalla Heikkinen omaksuu myös Suomen tulevaisuudesta huolestuneen kansalaisen aseman käsitellessään kansalaisuuteen liittyviä ”oikeita perusoikeuksia”. Tämä tarjoaa mahdollisuuden analyysiin siitä, mikä oikeastaan on lopulta todella tärkeää. Tästä kaksoispositiosta Heikkinen niin sairaanhoitajana kuin kansalaisena pystyy toteamaan, että paljon tärkeämpää on ns. ”oikeiden” perusoikeuksien säilyttäminen. Kontrasti on vahva: voidaan tehdä pientä viilausta, jotta saavutetaan suuria etuja – eli heikentää sukupuolten tasa-arvoa, mikäli sitä kautta saadaan aikaan kilpailukykyä. Tässä diskurssissa olisikin epäeettistä vastustaa ehdotettuja leikkauksia ja muutoksia. Heikkinen hyvin kirjaimellisesti pyrkii edustamaan kansaa ja sen ääntä puheenvuoronsa kautta, ikään kuin nostaen näkökulmansa yleistettäväksi kaikille, jotka työskentelevät terveys- ja hoivasektorilla.

Sofia Vikman kok: Erityiskiitoksen hallitus ansaitsee siitä, että se vahvistaa nuorten naisten työmarkkina-asemaa ja mahdollisuuksia vakituiseen työsuhteeseen. Tämän puolesta on tehty töitä pitkään, ja tätä päätöstä on odotettu. Perhevapaiden kustannusten tasaaminen parantaa naisten uramahdollisuuksia sekä luo todellista, aitoa mahdollisuuksien tasa-arvoa työelämään. Tämä päätös edistää naisvaltaisten alojen kasvu- ja työllistämismahdollisuuksia, mikä on tässä tilanteessa erittäin tervetullutta. Suomella ei ole varaa jättää yhä koulutetumpien naisten panosta täysimääräisesti käyttämättä. On kaikkien etu, että jatkossa tämän päätöksen ansiosta työnantajalla on mahdollisuus palkata pätevin ja osaavin sukupuolesta riippumatta.

Uusliberaali tasa-arvoretoriikka, jossa sukupuolten tasa-arvon ajatellaan vaikuttavan positiivisesti talouskasvuun, on jäänyt vähiin Sipilän hallituksen puheissa (Elomäki ym. 2016, 391). Kokoomuksen kansanedustaja Sofia Vikman ottaa poikkeuksellisesti sukupuolten tasa-arvoon liittyvän uusliberalistisen hyötydiskurssin esille: tasa-arvon avulla päädytään selkeimmin parhaaseen mahdolliseen resursien hyödyntämiseen, mikä tuottaa lopulta jälleen hyvää kaikille. Tasa-arvo on tässä mielessä vahvoilla kantimilla, sillä kilpailukyvyyn tehostamisen ollessa kaikkein tärkein ja ensisijaisin tavoite, kannattaa tasa-arvoonkin panostaa. Käytännössä tosin tasa-arvo on myös tästä yksinkertaisesti tehokkuudesta ja hyödystään riippuvainen arvo: poliittisesti olennaiseksi kysymykseksi se muodostuu ensisijaisesti kilpailuedun tuottamisen kautta. Sikäli kun tasa-arvon edistäminen voisi olla esteenä uusliberaaleille poliittisille tavoitteille tai maksaa jotain, se jää helposti sivuun (Elomäki 2015, 295).

Vikmanin kommentissa näkyy myös implisiittisesti tietyn tyyppisen työn arvostus. Korkeakoulutettujen naisten työllistyminen kasvaa tuottaviin, eli käytännössä yksityisen sektorin työpaikkoihin on ensisijaista. Esimerkiksi julkinen sektori tai pienipalkkaiset palvelualat eivät saa vastaavaa huomiota, jos kohta terveys- ja hoiva-alojen työntekijät korkeakoulutettuja ovatkin. Sukupuolten tasa-arvon legitimeetti riippuu tällöin luokka-asemasta ja toisaalta työn tuottavuudesta nimenomaan talouskasvun muodossa.

Lisäksi työnantajien toimijuus rakentuu vähäiseksi. Puheenvuorossa rakennetaan tilannetta, jossa työnantajilla ei ole ollut aiemmin kunnollista mahdollisuutta tehdä palkkausta tasa-arvoisesti sukupuoleen katsomatta. Työnantajia ei siis käytännössä vastuullisesta niiden syrjivistä työmarkkinakäytännöistä. Retoriikkaa on teon vaikutuksia korostavaa, sillä Vikmanin puheenvuoron perusteella mitä ilmeisemmin sukupuolten tasa-arvoa koskevat ongelmat palkkauksessa päättyisivät lakiuudisuuden myötä, mikä eittämättä vaikuttaa hieman ylilyövältä ottaen huomioon aiheeseen liittyvät haasteet.

Kokonaisuudessaan yllä kuvaamissani keskusteluissa sukupuolten tasa-arvon legitimeetti sai selkeästi vahvistusta, mutta rajatulla alueella. Yksien sukupuolistavien leikkausten vaihtaminen toisiin ei sinänsä ole vielä erityisesti tasa-arvoista politiikkaa, ja kilpailukyky sopimuksen logiikan haastaminen ei hallitukselle käynyt. Hallituksen varsinainen tasa-arvoteko, perhevapaiden kertakorvaus sen sijaan korostui ja jatkoi sukupuolten tasa-arvon siirtämistä melko rajatulle kentälle. Kertakorvaus nousi keskusteluissa esille jopa kymmeniä kertoja hallituspuolueiden edustajien toimesta, joka kerralla esimerkkinä siitä, miten hieno tasa-arvotoimija hallitus on. Tätä kautta aihe vie tilaa muilta aiheilta keskustelussa. Ilmiötä on kuvattu keskustelun rajaamiseksi pois kiistanalaisista aiheista (non-decision making), jonka avulla sukupuolen tasa-arvoa koskevia kiistoja vaiennetaan ja kriittisiä ääniä marginalisoidaan (Marchbank 1994, 19; Koskinen Sandberg 2016).

Käytännössä leikkausten perumisesta ja perhevapaiden kustannusten tasausta hyödynnettiin osana hallituksen, työmarkkinajärjestöjen ja opposition välisiä kamppailuja. Tilanteesta tekemiensä selonteojen avulla hallitus delegitimoi opposition ja ay-liikkeen kritiikkiä, kuten myös asiantuntijoiden näkemyksiä hallituksen politiikan ongelmista. Sukupuolten tasa-arvon suhteen ongelmana oli hallituksen mukaan työmarkkinajärjestöjen toiminta, joka rakennettiin vastuuttomaksi ja ristiriitaiseksi. Ammattiyhdistysliike toimii työntekijöiden etujen ajajana, mutta hallituksen retoriikassa tämä etujen ajaminen alkaa käydä työntekijöiden ja kansalaisten omia etuja vastaan, kun se pakottaa hallituksen kurittamaan työntekijöitä yhä enemmän. Ilmiötä on hahmotettu uusliberaalin kurinpidon kautta: valtioiden on mukauduttava markkinoiden ja pääoman vaatimuksiin kilpailukykyyn menettämisen uhalla, mitä toteutetaan tarpeen vaatiessa kansalaisiin kohdistuvalla kurinpidolla (Young 2000, 78; Gill

2017, 637–638). Tässä tapauksessa ay-liike ei ole hallituksen näkökulmasta hyväksynyt talouden realiteetteja, mikä tuottaa uhan koko Suomelle, ja myös erilaisille spesifimmille intressiryhmille.

Pyrkimys delegitimoida nimenomaan ay-liikettä ja oppositiota korostuu, kun ottaa huomioon, että niiden kritiikkiä ei hyväksytty, mutta kättilöiden – tai kansan – kuunteleminen kyllä onnistui. Tämä on sukupuolten tasa-arvon poliittisen edistämisen kannalta erittäin keskeistä: yksilöinä ja kansalaisina, jotka tuovat esille omat arkiset huolensa, julkisen sektorin pienipalkkaisen naisen asema siis sai legitimitetin. Järjestäytyneenä poliittisena toimintana esimerkiksi ammattiliiton kautta kritiikki ei sen sijaan saanut legitimitettä. Hallitus pyrki omaksumaan todellisen matalapalkkaisten naisten edustajan roolin: kansan ikään kuin annettiin osallistua päätöksentekoon, minkä myötä hallituksen politiikka saisi legitimaationsa suoraan kansalta (Keränen 2014, 52).

7.3 Sukupuolten tasa-arvon legitimointi lainsäädännön kautta

Laillisuus oli keskeinen teema pakkolakikeskusteluissa, sillä ammattiyhdistysliikkeen antamissa lausunnoissa pakkolait nähtiin ongelmallisina suhteessa niin perustuslakiin kuin EU-oikeuteen ja kansainvälisiin sopimuksiin. Myös valtiosääntöoppineet ja perustuslakiasiantuntijat kritisoivat pakkolakeja niiden epäselvyydestä ja mahdollisista laillisista ristiriidoista. (Hirvola 2017 61–62.) Tämä johtui siitä, että pakkolait olivat mahdollisesti ristiriidassa työmarkkinajärjestöjen sopimusoikeuden kanssa.

Laillisuutta koskeva diskurssi kehysti myös sukupuolten tasa-arvoa koskevaa keskustelua, jonka kohdalla riittävä ja huolellinen lainsäädännön valmistelu sukupuolinäkökulmasta muodostui yhä tärkeämmäksi argumentiksi. Erityisen keskeisenä voidaan nähdä parempia sukupuolivaikutusten arviointoja ja tasa-arvoisempaa politiikkaa vaatinut suomalaisten tutkijoiden kannanotto (Elomäki ym. 2016). Vaatimus ei rajautunut pakkolakeihin, joiden työstäminen oli vasta alussa, mutta se loi pohjaa varsinkin opposition pakkolakeja koskeneelle kritiikille.

Legitimiteettiä sukupuolten tasa-arvon huomioimiselle pyrittiin toisin sanoen hakemaan valtion instituutioiden kautta, eli kiinnittämällä huomio siihen, onko lainsäädäntöä toteutettu niin kuin pitäisi. Pohjalla on tietoon ja jaettuihin arvoihin nojaava logiikka, jossa sukupuolivaikutusten arvioinnin tekemisen arvellaan johtavan siihen, että tasa-arvoon negatiivisesti vaikuttavia päätöksiä ei tehtäisi, sillä naisenemmistöisten alojen tilanteen heikentäminen ei ole hyväksyttävää. Tässä tapauksessa tasa-arvoa ajetaan välineellisesti, ja fokus on erilaisissa tasa-arvotyökaluissa, eikä niinkään sukupuolten tasa-arvon sisällössä. (Elomäki ym. 2016, 389). Lainsäädäntöön vetoava näkökulma on hyvin vahva legitimiteetin takaaja, mutta toisaalta se voi rajata sukupuolten tasa-arvon omaan sfääriinsä erilleen muusta politiikasta (Ylöstalo & Elomäki 2017). Käydyissä keskusteluissa juuri sukupuolivaikutusten arvioinnin rooli hyvänä hallintona korostuikin, mutta sukupuolten tasa-arvo vaikuttaa itsessään katoavan keskustelusta.

Anna-Maja Henriksson r: Hallitus on perääntynyt ehdotuksestaan poistaa sunnuntai- ja ylitöörvaukset. Tämä on hyvä asia. Kummallista on joka tapauksessa, että hallitus ei aiemmin selvittänyt ehdotuksensa vaikutuksia vaan se heräsi oikeastaan sen tiedon perusteella, jonka kaksi kätilöä onnistui antamaan suorassa tv-lähetyksessä. Tämä saa ainakin minut ihmettelemään sitä, millä tasolla hallituksen tärkeiden hankkeiden valmistelu oikeastaan onkaan. Emmekä turhan takia peräänkuuluttaneet, siis RKP ja ruotsalainen eduskuntaryhmä, kunnollista sukupuolivaikutusten arviointia, josta emme vielä ole nähneet häivähdystäkään. Mutta on hyvä,

että hallitus ymmärsi, että naisvaltaiset alat eivät voi olla sen uudistusehdotuksesta pahiten kärsiviä, ja tähän tehtiin tärkeä suunnanmuutos.

RKP:n kansanedustaja Anna-Maja Henrikssonin puheenvuoron ytimessä on puuttuvan valmistelun kritisointi sunnuntai- ja ylityökorvausten poistoa koskien. Hallitus asemoidaan epäpäteväksi toiminnassaan, vaikka sen kyvyllä muuttaa suuntaa kritiikin myötä annetaankin arvoa. Ongelmana on enemmänkin, että sukupuolivaikutusten arviointi vaikuttaa olevan heikkoa, mikäli hallituksen resursseilla ei ollut itsenäisesti mahdollista löytää toisenlaista ratkaisua. Tämä asettaa laajemmaltikin hallituksen kompetenssin tärkeiden asioiden säätämisessä heikkoon valoon. Sukupuolten tasa-arvoa koskeva kritiikki toimii siten kokonaisvaltaisemmin hallituksen politiikan kritiikkinä. Henriksson vaatii puheenvuoronsa lopussa vielä hallitukselta parempaa työskentelyä esittämällä, että ”*tarkka sukupuolivaikutusten arviointi ja muiden seuraamusten analysointi olisi nyt paikallaan.*” Puheenvuorossa hallituspuolue kokoomusta edustava Timo Heinonen toi tähän puheenvuoroon oman vastineensa:

Timo Heinonen kok: Hallituksen esitykset tulevat eduskunnan käsittelyyn ensi vuoden keväntalvella. Päätöksistä on luvattu, että ne teemme täällä kesään mennessä, ja lain valmistelu on tehtävä nyt huolella niin, että pitää ottaa huomioon sukupuolivaikutukset, esimerkiksi vaikutukset erilaisiin perheisiin, lapsiin ja muihin, myös eri alan työntekijöihin. Ne pitää tässä lainvalmistelussa huolellisesti käydä läpi. Vielä on siis aikaa tuoda vaihtoehtokin pöytään, ja itse toivonkin, että ratkaisu syntyy työmarkkinajärjestöjen yhdessä sopien. Ratkaisuun on tällöin paljon enemmän työkaluja työkalupakissa, ja myös niin, että se ottaa huomioon erilaiset alat, erilaiset työntekijät, naiset ja miehet tasapuolisesti.

Heinonen vaikuttaa kohdistavan sanansa laajemman yleisön lisäksi hallitukselle ja eduskunnalle, ikään kuin reflektoiden hallituksen vastuuta ja mahdollisia ongelmakohtia sen työssä ja esittäen vaatimuksia sukupuolivaikutusten arvioinnin: hallitus on luvannut sen, hallituksen on tehtävä se huolella ja eri ryhmät pitää ottaa huomioon. Käytännössä Heinonen legitimoit huolen sukupuolten tasa-arvosta lähes täysin. Vaatimuksien asettajana ja hallituksen edustajana Heinonen tuo ilmi hallituksen määrätietoisuuden sukupuolivaikutusten arvioinnissa. Tämän kaltainen itsekriittinen ja tiedostava ote on retorisesti sangen vahvaa. Implisiittisesti hallituksen mahdollisuudet näyttäytyvät kuitenkin rajallisina, sillä lupauksiin on yhdistetty toive, että työmarkkinajärjestöt laajemmalla työkalupakillaan tulisivat mukaan, jotta tasa-arvoisempi ratkaisu olisi mahdollinen. Heinonen asemoi todellisen ratkaisun olevan jossain aivan muualla kuin sukupuolivaikutusten arvioinnissa, ja siten arvioinnin mahdolliset vaikutukset politiikkaan asemoidaan jo valmiiksi vähäisiksi. Tasa-arvon kannatus jää arvoksi, joka ei vaadi välttämättä erityisemmin tekoja (Elomäki ym. 2016, 391).

Tarja Filatovin puheenvuoro koskee laajemmalti pakkolakien lainmukaisuutta, mutta Juha Sipilän vastaus demonstroi laillisuusretoriikan ongelmia:

Tarja Filatov sd: Tulkitsin tämän lopun, että te aiotte tuoda kaikesta huolimatta nämä pakkolait eduskuntaan. Edellytän tasa-arvoja työelämävaliokunnan puheenjohtajana, että niistä tehdään sukupuolivaikutusten arvioinnit aivan huolella. Ja kysyisin tässä — kun ministeri Stubb sanoi aiemmin meille, että näiden lakien taustalla olevat kansainväliset sopimukset, perustuslakiin liittyvät kysymykset ja EU-asioihin, Euroopan neuvoston asioihin ja ILO-kysymyksiin liittyvät asiat on tarkistettu, mutta noita selvityksiä ei sitten julkisuudessa löytynyt, kun niitä toimittajat kyselivät — onko nyt varmasti niin, että kaikki se tieto, mikä hallituksella on näistä kansainvälisistä sopimuksista ja niihin liittyvistä kriittisistä kohdista, on noihin lakiesityksiin kirjoitettu sitten, kun ne epätoivottavasti eduskuntaan tulevat.

Pääministeri Juha Sipilä: Arvoisa puhemies! Tämä kyseinen kilpailukyklainsäädäntöpaketti, seitsemänkohtainen ohjelma, on nyt lausuntokierroksella. Ja juuri tätä varten se on lausuntokierroksella, että saamme juuri näihin kysymyksiin myöskin ulkopuolisia näkemyksiä. Se tulee lausunnoilta viikon päästä, ja sen jälkeen tietenkin arvioimme sitä, tarvitseeko näitä jotenkin muuttaa niitten lausuntojen perusteella vaiko ei. Se on normaalia lainsäädäntövalmistelutyötä, niin kuin edustaja hyvin tietää.

Sipilän kommentissa viitataan ennen kaikkea normaalin lainsäädäntövalmistelun prosesseihin, joiden noudattaminen on olennaista. Tasa-arvosta ei suoraan puhuta, vaan ennemmin todetaan, että kaikki mitä tuleekin tehdä, tulee myös tehdyksi. Näiden prosessien noudattaminen rakennetaan myös itseltään selväksi, jopa banaaliksi faktaksi, jonka myötä kysymys vuorostaan asemoidaan pelkäsi poliittiseksi signaloinniksi, sillä Filatov toki kansanedustajana tietää mitä kaikkea lainsäädäntöön kuuluu.

Sukupuolten tasa-arvo rakentuu näin ensisijaisesti tekniseksi kysymykseksi. Hallituksen vastuuna on lähinnä seurata oikeita toimintatapoja ja toimia lainmukaisesti, minkä myötä tasa-arvoa koskeva kritiikki depolitisoituu. Pääosin toimien laillisuutta koskeva kritiikki siis myös kehystää kritiikin vastauksia, joissa teknisluonteiset kysymykset saavat teknisluonteisia vastauksia. Toisaalta samalla on tärkeää kiinnittää huomiota siihen, mikä on jonkin kysymyksen tarkoitus: esimerkiksi sukupuolivaikutusten arvioinneista voidaan kysyä, jotta sukupuoli todella otetaan huomioon lainsäädännössä. Sipilän vastauksessa ei sukupuolta kuitenkaan käsitellä, ja sukupuolivaikutusten arvioinnit eivät vielä pakota ottamaan sitä huomioon lainsäädännössä.

Myöhemmässä pakkolakeja koskevassa keskustelussa Filatov toi sukupuolivaikutusten arvioinnin uudestaan esille, kun sukupuolivaikutuksien arvioinnit kaikesta huolimatta puuttuivat:

Tarja Filatov sd: Mutta myös oikeusministeriössä hyvän lainvalmistelun ohjeissa puhutaan siitä, että pitää tehdä sukupuolivaikutusten arviointi, jonka tausta on meidän tasa-arvolaisamme ja perustuslainkin yhdenvertaisuusperiaatteessa. Kun nyt tuossa laissa ei ole niitä vaikutuksia arvioitu eikä esimerkiksi oikeusministeriön lausunnossa ole kiinnitetty asiaan mitään huomiota, niin voitteko te tässä nyt luvata, että nuo sukupuolivaikutukset käydään perusteellisesti läpi — ei pelkästään sairauskarenssin kohdalla, jossa on sentään eroteltu, minkä verran nämä koskevat miehiä ja naisia, vaan kokonaisvaikutuksen näkökulmasta, koska se on se oleellisin (Puhemies koputtaa) kysymys? Miten nämä sinänsä yksittäiset asiat vaikuttavat yhdessä ihmisiin?

Filatovin puheenvuoron ydin on hyvin samanlainen kuin edeltävässä puheenvuorossa. Filatov esittää vaatimuksen sukupuolivaikutusten arvioinnin sisällyttämisestä pakkolakien valmisteluun, ja siten nostaa lainsäädäntöprosessin legitimiuden keskiöön.

Oikeus- ja työministeri Jari Lindström: Arvoisa rouva puhemies! Se on ihan totta, että lausunto oli varsin niukka, mutta siinäkin ei ole käytetty mitään poliittista ohjausta. OM on antanut lausunnon näistä laeista, ja se on kriittinen. Mitä tulee näihin sukupuolivaikutusarvioihin, niin tuossa alussa totesin, että meillä on ollut todella tiukka aikataulu. Siinä aikataulussa ollaan työskennelty ja tehty niin hyvää työtä kuin ikinä ollaan pystytty. (Eva Biaudet: Se ei riitä!) — Myönnän sen, että sukupuolivaikutusarvioinnissa on tiettyjä ongelmia, ja minä katson, mitä tälle asialle voidaan tehdä.

Tämän jälkeen ministeri Lindströmiltä vaadittiin vielä lisäselvitystä sukupuolivaikutusten arviointiin liittyen, mihin hän totesi seuraavasti:

Oikeus- ja työministeri Jari Lindström: Arvoisa rouva puhemies! Kuten äsken sanoin, niin teen sen, minkä ikinä pystyn, tämän asian eteen. Täällä muistaakseni pääministeri Sipilä, jos en väärin muista, on sanonut, vai oliko valtiovarainministeri Stubb, että näitä vaikutusarvioita tehdään. Sehän on täällä. Pääministeri on sanonut, ja kyllä minä nyt luotan pääministerin puheeseen, että näin tulee tapahtumaan. Näin.

Ministeri Lindströmin näkökulma on Filatovin kritiikkiä myötäilevä, ja sukupuolten tasa-arvon huomioiminen kategorisoidaan siten legitimiiksi ja asialliseksi kysymykseksi, samoin kuin sitä koskeva huoli. Tässä tapauksessa tasa-arvo rakennetaan tärkeäksi, mutta hallituksen aikatauluihin suhteutettuna alhaisemmaksi prioriteetiksi kuin monet muut asiat. Hallituksen toiminta silti jäsentyy kohtalaisen hyväksi, ja suhteessa juuri näihin aikatauluihin jopa onnistuneeksi, kun mittarina käytetään hallituksen työteliäisyyttä ja ahkeruutta. Lindströmin lupaus tulevista sukupuolivaikutusten arvioinneista

on keskeinen, sillä tämän kautta keskustelu voidaan saattaa päätökseensä. Nämä lupaukset tulevat kahden ministerin toimesta, sillä Lindström viittaa myös Juha Sipilän puheisiin ja lupauksiin arviointien tekemisestä. Näin lupaus taataan kahdenkin keskeisen auktoriteetin kautta. Myös refleksiivisyys ja itsekriittisyys, jossa ongelmat tunnistetaan, ohjaa aiheesta keskustelun päättämiseen. Retorisesti oppositiolle tehdään myönnytys, joskin tasa-arvon asemaa tärkeysjärjestyksessä ei haasteta.

Palkkatasa-arvoa tutkineen Milja Saaren mukaan palkkatasa-arvossa korostuvat kaksi eri näkökulmaa: hyötyjen ja oikeuksien paradigmien. Ensimmäisessä paradigmassa sukupuolten tasa-arvo on instrumentaalisessa asemassa, jälkimmäisessä itseisarvo. (Saari 2016, 105.) Yllä analysoimassani keskustelussa oikeusparadigma on läsnä hyvin vahvana, mutta se ei tarkoita sukupuolten tasa-arvon merkittävästi parempaa asemaa politiikan hierarkiassa. Ennenkin sukupuolten tasa-arvo redusoidaan tekniseksi lainsäädännölliseksi kysymykseksi, missä piilee merkittäviä ongelmia.

Sukupuolivaikutusten arviointi hyväksytään kyllä hallituksenkin tavoitteeksi, mutta ongelmana on, että keskustelu ei tällöin siirry siihen, mitä tasa-arvolla oikeastaan tarkoitetaan. Tasa-arvoinen politiikka riippuu tavoista kehystää tasa-arvo, sillä mikäli esimerkiksi työmarkkinoiden segregatiota lähestytään uusliberaalista näkökulmasta yksilöiden valintojen tuloksena, se ei välttämättä jäsennyy tasa-arvokysymykseksi (Caglar 2013; Saari 2016, 116). Sukupuolivaikutusten arviointia koskevassa keskustelussa sukupuolten tasa-arvo ikään kuin jähmetetään kiinni yhteen välineelliseen tavoitteeseen, eikä sukupuolten tasa-arvon sisällöstä oikeastaan ole edes selvyyttä (Lombardo, Meier & Verloo 2009, 3–4). Eri toimijoita, kategorioita, intressejä ja ristiriitoja ei myöskään nosteta missään määrin esille. Siten ei ole tietoa, minkälaiset identiteettikategoriat ja intressit tulisivat tunnistetuiksi tasa-arvoisessa politiikassa.

Sukupuolivaikutusten arviointi voi toisaalta toimia ilmiön politisoinnin lähteenä. Vaikka arvioinnin voi politiikassa sivuuttaa, vaikutukset voi nostaa arvioinnin pohjalta osaksi poliittista keskustelua. Se voi tarjota toisin sanoen legitimaation sukupuolten tasa-arvoa koskevalle keskustelulle. Suomessa tutkijoiden tekemän kannanoton tekijät tosin ovat itse kriittisesti huomauttaneet, että lähtökohta toimii silti heikosti sukupuolistavan talouskuripolitiikan laajemmassa haastamisessa (Elomäki ym. 2016). Esimerkiksi kilpailukyvyyn ensisijaisuutta voi olla vaikea lähteä kyseenalaistamaan, ja kilpailukyky jääkin melko vähälle huomiolle yllä käydyssä keskustelussa. Vaikka hallitus onkin tässä keskustelussa asetettu selkeästi selontekovelvollisen asemaan, ei sen tarvitse kommentoida muuta kuin noudattavansa kaikkia hyvänlainsäädännön periaatteita.

7.4 Pakkolaeista sopimiseen: sopimus vailla vastuuta?

Työmarkkinajärjestöt pääsivät lopulta sopuun kilpailukyky sopimuksesta. Seuraavaksi tarkoitukseni on käsitellä tähän liittyviä eduskuntakeskusteluja, joissa kysymys eri toimijoiden vastuusta nousi entistään keskeisempään rooliin. Matalapalkkaiset naiset identiteettikategoriana näissä keskusteluissa oli toki edelleen läsnä, mutta fokus oli kilpailukyky sopimuksen säätäjien toiminnassa. Sopimuksen vaikutukset toki toimivat edelleen usein keskustelun lähtökohtana, mutta tehtyjen päätösten osalta olennaisempaa vaikutti olevan vastuun siirtely työmarkkinajärjestöille ja kilpailukyky sopimuksen onnistumiseen keskittyminen. Koska neuvottelut olivat vaikeat, hallituksen mukaan vaikeuksia ei tullut luoda lisää palaamalla kilpailukyky sopimuksen ongelmakohtiin. Sukupuolten tasa-arvosta siten tuli uhri, jonka hyväksyminen oli välttämätöntä kilpailukyky sopimuksen vakauttamiseksi. Sukupuolten tasa-arvon legitimitetti kysymyksenä jäi siten jälleen jokseenkin epälegitiimiksi. Vaikutuksia ei suoraan kiistetty tai kommentoitu, vaan ne lähinnä sivuutettiin toteamalla, että vastuu sopimuksesta oli jossain muualla.

SAK:n tekemän sopimusehdotuksen myötä käynnistyneet neuvottelut kilpailukyky sopimuksesta kaatuivat jälleen loppuvuodesta 2015 Auto- ja Kuljetusalan Työntekijäliiton (AKT) todetessa, ettei se tulisi osallistumaan sopimukseen, mihin EK reagoi ilmoittamalla vastaavasti jättävänsä neuvottelut. AKT:n mukaan syynä päätökseen oli EK:n aiempi ilmoitus, jonka mukaan EK ei enää jatkossa osallistuisi kollektiivisten työmarkkinaratkaisujen tekemiseen, minkä myötä keskusjärjestöt eivät päättäisi jäsenliittojensa tekemien sopimusten puitteita jolloin jäsenliitot sopisivat työehdoista keskenään. (Hirvola 2017, 60–61; Kaitila 2019). Käytännössä tämä teki kilpailukyky sopimuksesta viimeisen tulopoliittisen sopimuksen, johon EK voisi osallistua.

Vaikka EK ja AKT vetäytyivät kilpailukyky sopimuksen, EK ilmoitti olevansa valmis neuvotteluihin uudestaan jo tammikuussa. Kilpailukyky sopimusta tutkineen Matti Hirvolan analyysin mukaan syynä oli ollut hallituksen kannatuksen heikentyminen ja SDP:n kannatuksen nousu, eli kansalaisten mielialan muuttuminen pakkolakien ja hallituksen vastaiseksi. Työmarkkinajärjestöt hyväksyivät EK:n ehdotuksen, minkä myötä neuvottelut käynnistyivät uudestaan. Pakkolait laitettiin tämän yrityksen myötä jäähyllä, joskin mahdollisuutta niiden käsittelyn jatkamiseen pidettiin auki, mikäli sopimusta ei taaskaan syntyisi. (Hirvola 2017, 63–64).

Matti Hirvolan analyysin jälkeen vuonna 2018 tosin tuli esille myös mahdollisuus, että tasavallan presidentti Sauli Niinistö olisi joulun aikaan tehnyt oman interventionsa kilpailukyky sopimusneuvotteluihin. Sopimustauon aikaan tapahtui SAK:n ja EK:n mukaan presidentti Sauli Niinistön väliintulo, jossa hän kutsui mainitut työmarkkinajärjestöt presidentin virka-asuntoon Mäntyniemeen ja ”toi koko

arvovallallaan ja kansansuosiollaan tiettäväksi, että tahtoo järjestöjen jatkavan neuvotteluja” (Yle 2018). Niinistö myönsi kyllä tapaamisen järjestämisen, mutta hänen mukaansa työmarkkinajärjestöt olivat aloitteentekijöitä, eikä aiheena ollut niinkään kilpailukyky sopimus vaan yleisemmin ”riitainen tunnelma” ja sen selvittely (Uusisuomi 2018). Tapaamisella lienee kuitenkin ollut vaikutusta kilpailukyky sopimusneuvotteluihin.

Työmarkkinajärjestöt pääsivät sopuun sopimuksen sisällöstä helmikuussa, ja se hyväksyttiin kesään mennessä. Pakkolakien yhteydessä pöytään nostettu vanhempainvapaiden kustannusten tasaus tosin säilyi hallituksen agendalla tästä huolimatta, ja hallitus sitoutui veronkevennyksiin sopimuksen vaikutuksien kompensoimiseksi. Ehtona veronkevennyksille toimi ns. Suomen mallin käyttöönotto, mikä käytännössä tarkoitti palkanmuodostuksen määrittymistä vientisektorin kilpailukykyvyn ensisijaisuuden huomioiden (Hirvola 2017, 70). Suomen malli jäi eduskunnassa melko vähälle käsittelylle huolimatta sen sukupuolistavista vaikutuksista – vientivetoinen malli käytännössä estäisi naisenemistöisten julkisen ja palvelusektorin mahdollisuudet kuroa kiinni vientisektorin palkkoja, ylläpitäen miesten ja naisten palkkaeroja (Jonker-Hoffrén 2017). Poliittisesti kiistanalaisempaa sukupuolittuneena vaikutuksena voidaan nähdä julkisen sektorin väliaikainen lomarahojen leikkaus 30 prosentilla.

Vastineeksi kilpailukyky sopimuksen solmimisesta hallitus lupasi veronkevennyksiä, joilla oli tarkoitus kompensoida palkansaajien menetyksiä. Sopimuksen ja veronkevennysten kokonaisvaikutusten arvioitiin tosin hyödyttävän miehiä enemmän kuin naisia, vaikka kompensaatiota tapahtuikin. Lisäksi pienituloisimmat julkisen sektorin työntekijät kärsivät muita enemmän (Kauppalehti 2016; KT 2018). Hallituksen veropolitiikkaa koskevassa arvioinnissa onkin korostettu tarvetta huomioida politiikan vaikutuksia intersektionaalisesta näkökulmasta, sillä muuten taloudellisten häviäjien rooli voi peittyä kokonaisvaikutusten alle (Elomäki ym. 2018).

Kilpailukyky sopimus lähti hallituksen aloitteesta, ja sitä leimasi tavallista vahvempi pyrkimys toimia keskeisenä toimijana korporatistisessa järjestelmässä. Hallitus pyrki vaikuttamaan esimerkiksi pakottavan lainsäädännön ja itse asettamiensa tavoitteiden kautta sopimuksen sisältöön ja solmimiseen. Tästä huolimatta vastuu sopimisesta itsestään oli viime kädessä ammattiliitoilla ja työnantajajärjestöillä, mikä mahdollistaa myös vastuun siirtämisen tarpeen tullen.

Ordoliberaalin regiimin vahvaa valtiota korostava logiikka vaikuttaa katoavan, kun yhtäkkiä hallituksen toimissa ei näy edes välttämättömyys, vaan vain työmarkkinajärjestöjen vapaa sopiminen kilpailukyky sopimuksesta. Poliittisesti haastavien ja kiistanalaisten reformien kohdalla on usein mielekästä pyrkiä jakamaan vastuuta, mikä onnistuu korporatistisen sopimisen tapauksessa erityisen hyvin (Ornston 2012, 708; Vesa, A. Kantola & Binderkrantz Skorkjær 2018, 246). Suljettujen ovien takana

tehdystä politiikasta on joskus vaikea sanoa, kuka on vaatinut mitään, ja kuinka todenperäisiä väitteet toiminnasta ovat. Samalla on mahdollista saada politiikalle laajempi legitimaatio, kun keskeiset toimijat ovat politiikassa mukana.

Vastuun siirtelyä havainnollistavat pääministeri Juha Sipilä ja valtiovarainministeri Alexander Stubb -in puheenvuorot, kun he vastasivat kritiikkiin kilpailukykykysymyksen sukupuolistavista vaikutuksista seuraavasti:

Pääministeri Juha Sipilä: Arvoisa puhemies! Ei tätä kokonaisuutta, tätä pakettia, ole suunnattu kyllä mitenkään julkisen sektorin naisia vastaan. Nyt minä haluan korostaa, että tämä on työmarkkinajärjestöjen yhdessä sopima asia eikä hallitus ole nyt tätä ratkaisua ohjannut. Me olemme hyväksyneet sen, mitä työmarkkinajärjestöt ovat keskenään päättäneet ja yhdessä sopineet, eli arvostamme sitä -- että nyt työssä käyvät ovat tulleet vastaan suomalaisen työttömän hyväksi sillä tavalla, että uusia työtilaisuuksia myös erityisesti naisvaltaisille, työllistävillä aloilla tämä ratkaisu tuo mukanaan.”

Valtiovarainministeri Alexander Stubb: Arvoisa rouva puhemies! Juuri näin, siis lähtökohdaisestihan tämä on työmarkkinajärjestöjen ratkaisu. On toki yksi asia, jossa hallitus menee pidemmälle kuin mitä työmarkkinajärjestöt tekivät, ja se on vanhemmuuden kustannusten taseus, ja se on toivottavasti sellainen toimenpide, joka nimenomaan edesauttaa sitä, että naiset tasavertaisesti työllistyvät ja pääsevät meidän työelämään mukaan.

Vastauksissaan ministerit Sipilä ja Stubb ottavat selkeästi etäisyyttä kilpailukykykysymykseen, ja asemoivat hallituksen ennemmin sivustakatsojan rooliin toimijan sijaan. Oli sopimuksella sukupuolittuneita vaikutuksia tai ei, kritiikki hallitusta kohtaan on osoitettu väärään osoitteeseen, sillä hallitus ei ole päättänyt sopimuksen sisällöstä. Tyypillisesti sukupuolten tasa-arvoa koskevien kysymysten saralla hallituksille on Suomessa ollut helppoa ulkoistaa vastuu siirtämällä päätöksenteko työmarkkinajärjestöille (Saari 2015, 103). Käytännössä kuitenkin hallitus olisi muiden vaatimustensa ohella voinut esimerkiksi vaatia sukupuolten tasa-arvon huomiointia kilpailukykykysymyksen laatimisessa, mitä se ei kuitenkaan lopulta tehnyt. Tämä olisi toki sopimuksen tavoitteet huomioiden ollut luultavasti haastavaa.

Sopimuksen sukupuolittuneet vaikutukset sivuutetaan käytännössä sillä, ettei sillä tietoisesti pyritä vahingoittamaan naisten asemaa. Tämä hallituksen tavoitteita korostava näkökulma sitoo sukupuolten tasa-arvon kannattamisen hallituksen kannattamaksi arvoksi, johon hallituksen teot tai politiikan vaikutukset eivät sinänsä kytkeydy – vaikka kritiikki koskee nimenomaan näitä jälkimmäisiä. Sikäli kun on tarve tehdä leikkaavaa talouspolitiikkaa, sukupuolittuneet vaikutukset voivat olla ikävä, mutta

välttämätön tosiasia, sillä lopulta ne ovat alisteisia suuremmalle valtiontaloutta koskevalle projektille (Elomäki ym. 2016, 389–390). Sipilä tuo diskurssiin takaisin jalon kompromissin ja uhrauksen, jonka työssä käyvät ovat tehneet työttömien hyväksi, ja arvonannon heitä kohtaan, jotka tekevät sen mitä tarvitsee ja hyväksyvät hallituksen esittämän näkemyksen talouden tilasta. Wendy Brownin esittelemään uhrausdiskurssiin Sipilä siten tuokin oman lisänsä, sillä uhrauksensa vastineeksi kansalaiset voivat kokea myös moraalista hyveellisyyttä uhrauksensa vuoksi.

Sukupuolen suhteen Stubb ja Sipilä keskittyvät merkittävästi enemmän sopimuksen positiivisiin vaikutuksiin, joissa työttömien naisten työllistymismahdollisuudet nousevat Sipilän kommentissa esille. Miten kilpailukyky sopimus edistää naisten työllistymistä, jää hyvin epäselväksi. Kyseessä onkin jonkinlainen uskopuhe, jossa osoitetaan henkilökohtaista luottamusta siihen, että valittu poliittinen linja tuottaa jotain hyvää (Vuorelma 2017, 153–154). Toisessa puheenvuorossaan Sipilä kommentoikin kilpailukyky sopimuksesta, että ”toivottavasti tämä johtaa siihen, että nimenomaan naisvaltaisilla aloilla syntyy uusia työpaikkoja.” Uskopuhe ei tarvitsekaan varsinaisesti tietoa tuekseen.

Lisäksi Stubb tuo esille hallituksen työmarkkinajärjestöjen päätäntää tukevaa päätöksentekoa, kuten vanhemmuuden kustannusten tasausta. Samalla Stubb tuo esille, että hallitus ei ole ollut toimeton tasa-arvopolitiikassa, mikä korostaa hallitusta jälleen tasa-arvotoimijana. Areena, jolla sukupuolten tasa-arvo saa jonkinasteisen legitimaation, ei näytäkään muuttuneen. Puheenvuorossaan Stubb rakentaa myös hallitukselle ja työmarkkinajärjestöille erilliset sfäärit ja siten niille kuuluvat erilliset vastuut. Stubbin retoriikka nojaa vapaiden markkinoiden ideaaliin, jossa hallitus ei tee väliintuloja vaan antaa työntekijöiden ja työnantajien sopia työmarkkinoiden toiminnasta vapaasti keskenään.

Hallituksen arvojen esille tuominen kytkeytyy tietysti myös opposition esittämään kritiikkiin, sillä yleisemmän politiikan kritiikin lisäksi oppositio haastoi myös hallituksen arvomaailmaa. Aihe nousi esille varsinkin sen jälkeen, kun Juha Sipilä, Alexander Stubb ja työministeri Jari Lindström juhlistivat alustavaa sopua kilpailukyky sopimuksesta maaliskuussa nyrkkitervehdyksin eli fistbumpein. Sipilä myös kommentoi sopimusta seuraavasti: ”Tämä on ensimmäinen päivä pääministerinä, kun nautin elämästä. Kun saadaan tämä yhteiskuntasopimus vihdoinkin valmiiksi.” Nyrkkitervehdystä kritisoiivat niin ay-liike kuin muutkin toimijat. (MTV 2016; Yle 2016.) Aihe nostettiin esille myös oppositiossa, ja se kanavoitiin julkisen sektorin asemaa koskevaan kritiikkiin, mihin ministerit Lindström ja Sipilä vastasivat seuraavasti:

Oikeus- ja työministeri Jari Lindström: Minä en ainakaan ole ilakoinut sillä, että joutuu tekemään kipeitä päätöksiä, enkä todellakaan sillä, että joudutaan puuttumaan näihin ihmisten

etuihin, joudutaan menemään heidän lompakolleen. Minä ilakoin yhdestä asiasta, sopimisesta, ja toisesta asiasta, siitä, että tässä voittavat työttömät. Siitä minä ilakoin.

Pääministeri Juha Sipilä: Tämä on päätös, joka on nimenomaan työttömille, jotka eivät näissä pöydissä ole päättämässä -- Kyllä se tuska, mitä palkansaajajärjestöillä on tämän päätöksen tekemisessä, on hyvin tiedossa ja se on hyvin ymmärrettävää, ja lausun siitä nöyrimmät kiitokseni, että tällainen ymmärrys työttömien eteen on löytynyt tässä neuvotteluprosessissa.

Uhriskurssissa päätökset palautuvat jälleen työttömien hyväksi. Palkansaajat ovat uhrautuneet yhteiskunnallisesti heikommassa luokka-asemassa olevien eteen, eikä yrityksistä puhuta lainkaan. Tätä kautta puretaan jälleen vastakkainasettelua pääoman ja työn välillä. Puheenvuorossa, johon Lindström ja Sipilä vastasivat, korostetaan tosin nimenomaan julkisen sektorin työntekijöiden menetyksiä, jotka ohitetaan tyypilliseen tapaan täysin.

Samalla Lindströmin kommentti vuorostaan ilmentää negatiivisen ajattelun turhuutta: jos on saatu jotain positiivista aikaan, sen negatiivisiin vaikutuksiin keskittyminen – vaikka niitä onkin – on suorastaan mahdotonta ymmärtää. Aiemmin pakkolakien sukupuolistavien leikkausten analyysissa toin esille feministisen kritiikin kohtaamia ongelmia, ja ne jäsentyivät erityisen hyvin hallituksen ilon hetkenä. Usein kritiikin esittäjä voidaan asemoida negatiiviseksi tekijäksi itsessään, sen sijaan että keskityttäisiin kritiikin aiheeseen, joka todellisuudessa tuottaa ikävät tunteet. (Ahmed 2010, 580–581.)

Latenttina jo valmiiksi läsnä olevat negatiiviset tunteet ja ongelmakohdat marginalisoidaan, kun ongelmaksi nostetaan hallituksen toimesta nimenomaan se, että heidän iloaan ja työmarkkinajärjestöjen saavutuksia kritisoidaan niiden positiivisista puolista huolimatta. Tätä kautta palataan myös julkisen sektorin työntekijöihin ja heidän asemansa legitimiin, sillä kriitikkoja syyllistetään turhasta vallittaviksi ilonpilaajiksi. Asiallinen ja perusteltu tapa toimia olisi vaieta ja hyväksyä sopimuksen epäkohdat ns. suuremman hyvän nimissä, osana jaettua uhrausta. Vaatimus näiden ongelmien hyväksymisestä tulee ilmi myös seuraavassa keskustelussa:

Ville Niinistö vihr: Miksi niin hallituksen pakkolaeissa kuin tässäkin paketissa, tosin lievemmin, laitetaan julkisen sektorin erillisellä ratkaisulla julkisen sektorin naisvaltaiset alat maksamaan sosiaalivakuutusmaksujen alentamisesta kaikille? Se tuntuu epärealistiselta lastenhoitajalle tai kättilölle, että miksi juuri hänen lomarahostaan pitää leikata, siis 500 000 ihmistä julkisella sektorilla, ja se hyöty siirretään vientiteollisuudelle. Miten heidän palkanalennuksensa on välttämätön siihen?

Pääministeri Juha Sipilä: Arvoisa puhemies! Jos tähän yksityiskohtaan tuossa sopimuksessa sanon oman mielipiteeni, olen samaa mieltä, että sen olisi pitänyt olla kaikkia koskeva. Mutta työmarkkinajärjestöt ovat päätyneet tällaiseen lopputulokseen, ja kunnioitan sitä sopimusyhteiskunnan synnyttämää sopimusta, ja olemme puoleltamme sen hyväksyneet.

Tässä puheenvuorossa Sipilä jälleen pesee käsiään sopimuksesta, sen tavoitteista ja sisällöstä, ikään kuin hallituksella ei olisi ollut neuvottelu- ja sananvaltaa sopimuksen suhteen laisinkaan, tai mahdollisuutta kommentoida järjestöjen päätöksiä. Sipilän toimintaa voi kutsua liittoutumisasteen säätelyksi: siinä tarkoituksena on välttää selitysvelvollisuus esiintymällä neutraalina toimijana, joka kertoo raportoi lähinnä muiden tekemisiä ja näkemyksiä (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 349). Täten Sipilälle jää mahdolliseksi todeta, että totta kai hänellekin tasa-arvoisempi ratkaisu olisi ollut mielekkäämpi. Se ei vain ollut tällä kertaa mahdollinen, ja sopimusyhteiskunnan kunnioittamisen nimissä tähän asiaan ei saa puuttuakaan, sillä sopimuksen syntyminen oli tärkeämpää kuin sen tuottamat eriarvoisuudet. Sopimusyhteiskunta on myös käsitteenä kiinnostava, sillä se vaikuttaa mahdollisesti katuvan enemmänkin kuin pelkästään kolmikannan ja yleisemmin myös yhteiskunnan jäsenet. Siten on mahdollista tuottaa näkökulmaa, jossa kilpailukyky sopimus saa myös kansan hyväksynnän.

Työmarkkinajärjestöjen roolin kautta voitiin toisaalta korostaa myös julkisen sektorin hyväksyntää pakkolaeille, sillä julkisen sektorin työntekijöitä edustavat liitot hyväksyivät sopimuksen, kuten Jaana Laitinen-Pesola tuo esille.

Jaana Laitinen-Pesola kok: Arvoisa puhemies! Olin kuulevinani, että edustaja Alanko-Kahiluoto totesi äskeisessä puheenvuorossaan, että hallitus leikkaa julkisen sektorin palkkoja. Hallitusta on syytetty tänään monesta asiasta, mutta toivoisin, että oltaisiin tarkkoja. Hallitushan ei leikkaa julkisen sektorin palkkoja. Jos tarkoitetaan sitä 30 prosentin määräaikaista vähennystä julkisen sektorin lomarahoihin, niin senhän ovat palkansaajakeskusjärjestöt sopineet tässä raamissa, jota nyt sitten liittokohtaisesti myös julkisen sektorin liitot ovat tällä hetkellä neuvottelemassa.

Kilpailukyky sopimus oli saanutkin vaihtelevan hyväksynnän niin ay-liikkeeltä kuin oppositiolta. Esimerkiksi pääoppositiopuolue SDP:n puheenjohtaja Antti Rinne kehui ammattiliittojen kykyä kantaa vastuuta. Kritiikki sopimusta kohtaan olikin hyvin vähäistä työmarkkinajärjestöjen päästyä sopuun: ylläolevat lainaukset ovat vajaan puolen vuoden ajalta. Hallituksen sitoutuminen pienituloisille kohdistuneisiin veronalennuksiin mahdollisesti vähensi tätä kritiikkiä. Liitoissa oli tosin edelleen runsaasti tyytymättömyyttä sopimuksen hyväksymisestä huolimatta, kuten myös hieman yllättäen ko-

kokoomuksessa, jonka puheenjohtaja Alexander Stubb vaihtui Petteri Orpoon kesällä 2016. Kokoomuslaiset ilmeisesti olivat kaivanneet radikaalimpia muutoksia kolmikannan valtasuhteissa. (Hirvola 2017, 84.)

Kilpailukyky sopimuksen ohella myös siihen kytkeytynyt sukupuolten tasa-arvon huomioimista vaativa kritiikki väheni. Jännitteet työmarkkinoilla hallituksen, työnantajien ja työntekijöiden välillä eivät kadonneet mihinkään, mutta sukupuolten tasa-arvon rooli osana keskustelua alkoi hiipua huolimatta sopimuksen sukupuolistavista vaikutuksista. Tämä ei ollut sinänsä yllättävää, koska kilpailukyky sopimuksen solmimisen myötä sopimus itsessään muuttui vähemmän ajankohtaiseksi.

Keskustelut sopimuksesta muuttuivat yhä hajanaisemmiksi ja satunnaisemmiksi, mutta sukupuolienäkökulmasta aihe politisoitui selkeästi uudestaan, kun hallituksen rooli julkisen sektorin lomarahaleikkauksissa kyseenalaistettiin yli vuosi sopimuksen solmimisen jälkeen syksyllä 2017. Ylen mukaan EK:n toimitusjohtaja oli todennut julkisen sektorin lomarahaleikkausten tapahtuneen hallituksen toiveesta, mikä asetti aiemman asemoinnin hallituksen etäisyydestä sopimukseen kyseenalaiseen valloon (Yle 2017). Aikaisemmin jo esimerkiksi terveys- ja sosiaalialan edunvalvontajärjestö Tehy oli syyttänyt hallitusta samasta aiheesta (Tehy 2016). Samalla pyrittiin myös avaamaan mahdollisuus kilpailukyky sopimuksen muokkaamisesta lomarahaleikkausten osalta.

Maarit Feldt-Ranta sd: Ministeri Orpo, te olette väittänyt ja taas väititte, ettei hallituksella ole ollut mitään roolia lomarahojen leikkaamisessa. Jo aikaisemmin työntekijäpuoli on vahvistanut hallituksen painostamisen. Nyt olemme saaneet aivan uutta tietoa. Maanantaina 2.10. Yleisradio uutisoi, että Elinkeinoelämän keskusliiton toimitusjohtaja, pitkäaikainen kansanedustaja, kokoomuksen sisäpiiriläinen Jyri Häkämies on kertonut, että nämä lomarahaleikkaukset kohdistettiin julkisen sektorin työntekijöihin hallituksen toiveesta. Arvoisa ministeri Orpo, mitä mieltä olette EK:n Häkämiehen lausunnosta?

Feldt-Ranta haastaa puheenvuorossaan hallituksen väitteiden totuudenmukaisuuden ja fakthanrakentamisen, mitä tulee lomarahaleikkauksiin ja kilpailukyky sopimuksen sisällöstä sopimiseen. Samalla se kyseenalaistaa ne asemoinnit, joissa hallitus on esiintynyt aktiivisena tasa-arvotoimijana heikosti sukupuolten tasa-arvoa edistäneiden työmarkkinajärjestöjen rinnalla. Lopuksi myös hallituksen vastentahtoisuus leikkaajana kääntyy pääläelleen. Sen sijaan, että sukupuolten tasa-arvoa heikentävät toimet olisivat olleet sillä ikävä välttämättömyys, Feldt-Ranta asemoi käytännössä hallituksen aktiivisesti naisemmistöisen julkisen sektorin kurittajaksi. Fakthanrakennus tuottaa hallitukselle selontekovelvollisen aseman, jota on vaikea välttää, koska implisiittisesti läsnä on ajatus hallituksen valehtelusta aiemmissa selonteoissaan. Kokoomuksen Petteri Orpo vastasi seuraavasti:

Valtiovarainministeri Petteri Orpo: Hallitus lähti hakemaan kilpailukyky sopimuksella ensisijaisesti kilpailukykyyn parantamista, ja se, mitä me ehdotimme pohjalle ja haimme, oli työajan pidentäminen. Sitten erilaisten vaiheiden jälkeen työmarkkinajärjestöt, palkansaajien edustajat ja työnantajien edustajat sopivat sisällöstä. He sopivat sisällöstä ja he allekirjoittivat sen ja he ovat omissa elimissään nämä päättäneet. Minulla on sellainen oma kokemus ja näkemys, että jos työmarkkinajärjestöt ja heidän edustamansa tahot eivät olisi tätä hyväksyneet, niin he eivät olisi hyväksyneet. Siis jos he eivät olisi hyväksyneet, niin he eivät olisi hyväksyneet. Minusta tämä on aivan selvä asia. He sopivat tästä ja heidän edustajansa allekirjoittavat sen sopimuksen. Hallitus haki kilpailukykyyn parantamista, Suomen talouden kääntämistä nousuun. Siinä on nyt onnistuttu: vienti vetää, työllisyys paranee ja me saamme jatkuvasti hyviä uutisia, se, että työllisyys ja talous paranevat, mahdollistaa sen, että me voimme maksaa palkkaa jatkossakin julkisen sektorin työntekijöille ja huolehtia hyvistä palveluista.

Eri toimijoiden roolista lomarahaleikkauksissa oman selontekonsa antoi myös pääministeri Sipilä todeten, että ”No, keskusteltiin työmarkkinajärjestöjen kanssa? Itsekin olin monessa monessa keskustelussa mukana, ja tämä sovittiin yhdessä.” Hallituksen mahdollisen vaikutusvallan Orpo rajaa kuitenkin vain agendan asettamiseen, eli kilpailukykyyn parantamiseen. Sen sijaan hän toteaa vastuun olevan jälleen ennemmin työmarkkinajärjestöillä, joille leikkaus sopi ja jotka hyväksyivät sen. Lisäksi lomarahaleikkauksien aiheuttamat menetykset rinnastetaan vielä suurempiin potentiaalsiin menetyksiin tuomalla esille kilpailukyky sopimuksen saavutuksia – jos sopimusta ei olisikaan solmittu, niin palvelut kärsisivät eikä palkkaa olisi mahdollista maksaa edes nykyistä määrää jatkossa julkisella sektorilla.

Tämän kaltainen uhkakuvien luominen toimii legitimaationa oikeastaan minkä tahansa leikkausten tekemiseen. Se myös demonstroi sitä asemaa, mikä kansalaisille usein jää uusliberaalissa politiikassa. Vaihtoehtoina ovat toimeentulon ja mahdollisuuksien heikentyminen, kun talouden vaatimuksiin ei ole sopeuduttu, tai sama heikentyminen leikkausten ja muiden toimenpiteiden kautta (Brown 2015, 211). Jälkimmäiseen kuitenkin olennaisesti kuuluu lupaus jostain paremmasta tulevaisuudesta, joka ristiriitaisesti saavutetaan nykytilannetta heikentämällä.

Kiinnostavaa on hallituksen halu kantaa vastuu laajemmalti kilpailukyky sopimuksen tuottamasta hyvästä, sillä kilpailukykyyn paraneminen oli sopimuksessa hallituksen tavoite, ja siihen oli nyt päästy. Jännitteistä suhdetta kilpailukykyyn ja sukupuolten tasa-arvon välillä ei käsitellä. Kilpailukykyä voi toki edistää niin, ettei se vaikuta negatiivisesti sukupuolten tasa-arvoon, mutta käytännössä talousku-

ripolitiikan vaatimien leikkausten tapauksessa näin ei ole ollut (Karamessini 2013, 4). Toisaalta kilpailukyky ja talouskasvu eivät muutoinkaan sovi aina ongelmitta yhteen sukupuolten tasa-arvon kanssa (Berik, van der Meulen Rodgers, Seguino 2009).

Alkuvaiheen hallituksen vastuuta korostava retoriikka kääntyi käytännössä päälaelleen sopimuksen solmimisen jälkeen. Hallituksen aktiivisuutta agendan asettajana ja pakkolakien säätäjänä perusteltiin parlamentaarisuudella, jossa hallitus ottaa sille kansan suoman vallan ja on valmis toimimaan tarvittaessa työmarkkinajärjestöjen. Sopimisen jälkeen diskurssi kääntyi suuntaan, joka korosti kolmikan sijaan ennemmin käytännössä kaksikantaa, jossa työmarkkinajärjestöt ovat päättäneen politiikasta ohi hallituksen (Wiberg 2014, 181). Tämä poistaa myös hallituksen selontekovelvollisuuden. Mahdolliset ratkaisut käännettiin jatkossakin alustavasti työmarkkinajärjestöjen suuntaan Orpon kommentoimissa, että asiaan voidaan hakea muutosta kuntasektorin neuvotteluissa. Tätä kautta muutosten epäoikeudenmukaisuus implisiittisesti legitimoidaan jälleen hallituksen toimijuuden pysyessä olemattomana.

Työmarkkinajärjestöt asemoitiin myös syylliseksi koko tilanteeseen, jossa julkisen sektorin lomarahaleikkauksia tarvittiin:

Ben Zyskowicz kok: Alun perin pääministeri Sipilä esitti osana yhteiskuntasopimusta, että työaikaa olisi pidennetty. Jos tämä noin 20 minuutin työajan pidennys päivässä olisi toteutettu, niin ei olisi tarvittu mitään lopulliseen kilpailukyky sopimukseen sisältyneitä lomarahaleikkauksia eikä myöskään näitä maksumuutoksia, mitä palkansaajien tappioksi tehtiin, jotka sitten taas valtiolta verovastaantulolla on kompensoinut. Mitä tulee julkisen sektorin lomarahaleikkaukseen, olen sanonut monta kertaa, mutta sanon uudelleen, että jos ja kun näihin lomarahaleikkauksiin mentiin, niin minun mielestäni oli epäoikeudenmukaista, että ne kohdennettiin vain julkisen sektorin usein aika pienipalkkaisille ja naisvaltaisille työntekijäryhmille. Jos ja kun lomarahoja leikattiin, olisi ollut reilua, että kautta linjan olisi lomarahoja leikattu, mutta eihän tämä tietystikään yksityisen sektorin palkansaajajärjestöille käynyt.

Ben Zyskowicz tuo esille näkökulman, että hyväksymällä hallituksen alkuperäinen esitys, kaikilta mahdollisilta vaikeuksilta olisi välttytty. Tässä tehdään paluuta välttämättömyyden retoriikkaan, jossa työmarkkinajärjestöt ajoivat hallituksen tilanteeseen, jossa eriarvoistava politiikka oli ainut vaihtoehto. Vastakkainasettelussa ovat poikkeuksellisesti yksityisen ja julkisen sektorin työmarkkinajärjestöt, ja ongelmaksi rakennetaan ensisijaisesti miesenemmistöinen yksityinen sektori, joka on asettanut julkisen sektorin maksajaksi. Samalla voidaan ilmaista jälleen henkilökohtaisesti näkemys siitä, että

valittu linja oli epäoikeudenmukainen. Hallitus ja hallituspuolueiden edustajat voivat siis ottaa moraalisesti kantaa lomarahaleikkauksiin, mutta näiden kannanottojen ei tarvitse muuttua kollektiiviseksi toiminnaksi tai konkreettiseksi politiikaksi.

Keskustelu työmarkkinajärjestöjen ja hallituksen vastuusta jumiutui nopeasti väittelyksi siitä, oliko EK:n toimitusjohtajan väite totuudenmukainen vai ei. Lisäksi hallitukselta vaadittiin yhteistoimia työmarkkinajärjestöjen kanssa lomarahojen leikkausten poistamiseksi, mutta tämä kysymys kuitattiin pääosin viittaamalla hallituksen kilpailukyky sopimusta kompensoiviin verokevennyksiin, joilla toki tilannetta oli hieman korjattukin – joskin potentiaalisesti kaikkein pienituloisimpien naisten kokiessa kokonaiskuvassa selvästi suurimmat menetykset. Verotulojen menetys toisaalta voi vaikuttaa ristiriitaiselta tilanteesta, jossa hyvinvointivaltion menojen tasapainotus on ollut kaikkein tärkeimmässä asemassa, sillä veronkevennykset vaikuttavat tietysti valtion varoihin ja sitä kautta mahdollisesti myös hyvinvointivaltion toimintoihin ja niitä käyttävien naisten mahdollisuuksiin. Tämä aihe jää kuitenkin keskusteluissa vaille käsittelyä.

Ylläolevan keskustelun suhteen on tärkeää pitää mielessä, että se jäsentyy pitkälti toimijoiden selonteokoina, puhuttiinpa sitten EK:n toimitusjohtajan tai hallituksen puheenvuoroista: arviota siitä, kuka teki ja mitä, ei voida tässä tutkielmassa antaa. Sen sijaan eduskuntakeskustelut tuovat hyvin esille sukupuolten tasa-arvon kohtaaman ongelman korporatistisessa päätöksenteossa – kukaan ei vaikuta olevan politiikasta vastuussa. Hallituksen interventio työmarkkinoille pakkolakiin ja kilpailukyky sopimuksen muodossa ei tarkoita, että eri toimijoiden vastuunpakoilu katoaisi mihinkään huolimatta hallituksen aiemmin omaksumasta parlamentaristista vastuuta korostavasta retoriikasta. Yhteisen ja yleisen hyvän eli kilpailukykyvyn eteen voidaan aivan perustellusti tehdä eriarvoistavaa politiikkaa, ja legitimoida sitä konsensuksen kautta.

8 Sukupuolten tasa-arvo legitiimiyden reunamailla

Tässä tutkielmassa olen tarkastellut sukupuolten tasa-arvon legitimeettii korporatistisen päätöksenteon kontekstissa tutkimalla kilpailukyky sopimusta ja pakkolakeja koskevaa keskustelua. Tarkoitukseni on ensin tehdä yhteenveto analyysilukujeni tuloksista, ja tämän jälkeen tehdä vielä yleistä pohdintaa korporatistisen muutoksista ja sukupuolten tasa-arvon roolista ja legitimeetistä. Aivan ensin pohdin kuitenkin vielä hieman tutkimukseni rajoitteita, jotka koskevat yhtäältä aineistoani ja toisaalta omaa tutkimusotettani.

Hyödyntämäni aineisto muodostaa ensisijaisen rajoitteen: kilpailukyky sopimuksen kannalta keskeinen työmarkkinajärjestöjen ääni ei varsinaisesti kuulu tutkimuksessani muutoin kuin välillisesti kansanedustajien puheenvuoroissa. Tämän vuoksi tutkielmani ei ole kattava katsaus kokonaisuudessaan sukupuolten tasa-arvon asemaan kilpailukyky sopimusta koskevissa neuvotteluissa. Tarkoitukseni on kuitenkin ollut keskittyä nimenomaan hallituksen toimintaan, sillä hallituksen rooli on ollut poikkeuksellinen ja keskeinen suhteessa tulopoliittisen sopimisen normeihin. Hallituksen toiminta on tässä mielessä ollut erityisen kiinnostavaa, samoin kuin hallituksen perustelut sen toimille. Näihin perusteluihin taas katsoin parhaiten pääseväni käsiksi eduskuntakeskustelujen kautta, sillä ne toimivat julkisena areenana politiikan legitimoimiseksi. On kuitenkin niin, että hallituksen argumentaatio rakentui vahvasti suhteessa työmarkkinajärjestöjen ja ammattiyhdistysliikkeen näkökulmiin, minkä vuoksi hallituksen selonteiden tilanteisuus ei välttämättä tule parhaalla mahdollisella tavalla esille. Tätä ongelmaa olen pyrkinyt korjaamaan taustoittamalla analyysia kilpailukyky sopimuksen eri vaiheiden esittelyllä.

Tutkielmani näkökulma on ollut toisellakin tavoin rajallinen. Tutkiessani sukupuolten tasa-arvoa, olen käytännössä erityisesti keskittynyt julkisen sektorin asemaan muiden alojen kustannuksella. Käsittelen myös naisia hyvin yhtenäisenä joukkona, enkä huomioi erityisesti esimerkiksi rodullistettuja tai muita vähemmistöjä. Sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta analyysini olisi siten voinut olla monipuolisempaa. Julkisen sektorin työntekijöiden asema oli kuitenkin lopulta kaikkein keskeisimmän kiistan kohteena kilpailukyky sopimusta ja pakkolakeja koskevissa keskusteluissa, mikä teki siitä mielekkään tarkastelun kohteen. Toisaalta tämän rajoitteen kautta voidaan nähdä myös eräs tutkimustulos: muita kategorioita ei käytännössä juuri eduskuntakeskusteluissa näkynyt. Sukupuolten tasa-arvo artikuloitui käytännössä vain yhden identiteettikategorian kautta, joka mahdollisesti nähtiin retorisesti tehokkaimpana. Ottaen huomioon hallituksen tendenssin vältellä sukupuolten tasa-arvoa koskevaa keskustelua, olisi tätä spesifimpien intressien esille tuominen voinut tulla helpommin sivuutetuksi.

8.1 Yhteenveto

Ensimmäisessä analyysiluvussa toin esille yleistä talouskuri/kilpailukyky diskurssin ja sukupuolten tasa-arvon välistä jännitettä. Julkisen sektorin työntekijät ovat analyysini perusteella haastavassa tilanteessa, sillä heille on tarjolla kaksi subjektipositiota: yhtäältä he voivat toimia jaloina uhrautujina, toisaalta ahneina kilpailukykyvyn edistämisen esteinä. Verrattuna muihin työntekijöihin, joilta myös vaaditaan uhrausta, asemoidaan julkisen sektorin työntekijät jokseenkin erilaiseen asemaan. Muut

työntekijät voivat tulla syyllistetyiksi, mutta he eivät ole sitä välttämättä vielä. Julkinen sektori itsessään on sen sijaan jo valmiiksi syyllisen penkillä, sillä sen suurten kulujen vuoksi Suomen kilpailukyky on kärsinyt. Julkisen sektorin työntekijän uhraus ei siten ole vain uhraus Suomen hyväksi, vaan myös perusteltua hyvitystä aiheutetusta haitasta. Siten hallituksen diskurssissa heidän intressinsä kategorisoituivat käytännössä aina jonnekin epälegitiimiyden tai illegitiimiyden välimaastoon.

Hallituksen diskurssissa korostui myös ordoliberaali näkemys valtion roolista, joka saa valtansa kansalta ja siten on oikeutettu toimimaan pitkälti omien halujensa mukaisesti. Valta palautuu tosin myös taloustieteelliseen asiantuntijuuteen, jossa poliittiset kysymykset taloudellistetaan ja siten niiltä riisutaan niiden poliittinen ulottuvuus. Hallitukselle ei siten ole muuta ideologiaa kuin ”Suomen pelastaminen”, jossa se noudattaa yksinkertaisesti sille selkeänä näkyviä askeleita. Tässä diskurssissa on läsnä melko tyypillinen vaihtoehdottomuuden retoriikka.

Toisessa analyysiluvussa nostin esille, että hallituksen diskurssista huolimatta julkisen sektorin pienipalkkaisen naisen kategoria saavutti jonkinasteisen legitimitetin. Vaikka julkinen sektori asemoitiin hallituksen toimesta yhdeksi syylliseksi lamaan, siihenkään ei voinut kohdistaa kohtuuttomia vaatimuksia tai rankaista sitä erikseen eriarvoistavalla lainsäädännöllä. Hallituksen peräännyttyä leikkauksista se pyrkiikin asemoimaan itseään tasa-arvotoimijaksi, joka oli työmarkkinajärjestöjen sopimishaluttomuuden vuoksi lähes ajautunut tekemään eriarvoistavaa politiikkaa.

Erityisen kiinnostavaa oli, miten hallitus asemoi itseään antamassaan selonteossa: syynä politiikanmuutokselle ei ollut tutkijoiden, opposition tai ay-liikkeen esille tuomat epäkohdat, vaan kahden kättilön kommentit pakkolaeista. Tätä kautta hallitus asemoi työmarkkinajärjestöt sukupuolten tasa-arvon ja kilpailukyvyn jarruksi, eikä hyväksynyt niiden kritiikin legitimitettiä. Kansan suorana kuuntelijana vuorostaan hallitus pystyi rakentamaan itsestään kuvaa tasa-arvotoimijana. Käytännössä kuitenkin naisten poliittinen osallistuminen delegitimoitiin, mikäli se tapahtuu järjestäytyneesti ay-liikkeen kautta. Lisäksi hallituksen tasa-arvotoimi, 2500 euron kertakorvaus, toimi lähinnä keskustelun suuntaamisessa vähemmän vaikeisiin aiheisiin.

Kolmannessa luvussa keskityin pakkolakeja koskeneeseen laillisuuskeskusteluun. Hallitusta oli kritisoitu muun muassa puuttuvista sukupuolivaikutusten arvioinneista ja pakkolakien kohtaamista lakiongelmista. Diskurssissa sukupuolten tasa-arvon legitimitetti oli sinänsä vahva, mutta se myös sulkeisti monet pakkolakeihin liittyvät kysymykset keskustelun ulkopuolelle, kuten sen, mitä sukupuolten tasa-arvon huomioimiseen tulisi kuulua. Myös tässä keskustelussa syyt politiikan ongelmista asetettiin pitkälti työmarkkinajärjestöjen niskoille.

Kilpailukyky sopimus ja pakkolait olivat melko poikkeuksellinen väliintulo työmarkkinoille hallituksen toimesta. Sukupuolten tasa-arvo ei ole edistynyt erityisen hyvin työmarkkinajärjestöjen keskeisessä sopimisessa tai aikaisemmassa tulopolitiikassa, jotka ovat olleet melko sukupuolisokeita tai joissa sukupuolten tasa-arvoon on suhtauduttu välinpitämättömästi. Hallituksen politiikka nojasi vahvasti hegemoniseen talouskuria korostavaan kilpailukykydiskurssiin, joka jatkoi tulopolitiikalle ominaista sukupuolisokeaa linjaa ja yhteisen hyvän korostamista yli eri ryhmien intressien. Onkin kiinnostavaa, että ryhmäintressit artikuloidaan usein yhteisen hyvän vastaiseksi, vaikka näin ei välttämättä tarvitsisi olla. Uusliberaali talouskuripolitiikka vaatii kuitenkin uhrauksia kansalaisilta, mikä heikentää mahdollisuuksia ajaa juuri mitään muita kuin kilpailukykyvyn edistäjinä nähtyjen yritysten intressejä.

Neljännessä analyysiluvussa käsittelin kilpailukyky sopimuksen sopimisen jälkeisiä eduskuntakeskusteluja. Sopimisen myötä aiheen poliittinen ajankohtaisuus väheni jossain määrin, ja siten sukupuolten tasa-arvo lopulta lähinnä hiipui agendalta. Diskurssi oli jälleen uhrausta korostavaa, joskin sopimuksen solmimisen myötä korostui hallituksen kiitollisuus ja arvonanto työntekijöitä kohtaan. Sopimuksen sukupuolistavien vaikutusten suhteen hallitus asemoi itseään myös jälleen voimattomaksi, mutta tiedostavaksi: kilpailukyky sopimuksen sukupuolistavat vaikutukset saivat melko yksipuolisen tuomion, mutta tämä ei tarkoittanut sitä, että tuomio muuttuisi toiminnaksi sopimuksen muuttamiseksi. Kun hallituksen mahdollinen osallisuus nostettiin esille, diskurssi muuttui lähinnä vastuuta pakoilevaksi. Korporatistiselle järjestelmälle ongelmallinen vastuun hämärtyminen ilmeni tässä diskurssissa hyvin selkeästi, sillä käytännössä suljettujen ovien takana käydyistä keskusteluista oli mahdollista sanoa mitä tahansa. Hallitus asemoiikin itseään lähinnä agendan asettajaksi, ja korosti työmarkkinajärjestöjen sopimukselle antamaa hyväksyntää.

Hallituksen diskurssissa sukupuolten tasa-arvon legitimizeetti on melko häilyväistä ja rajattua. Esimerkiksi julkisen sektorin pienipalkkainen nainen oli kategoria, josta puhumista hallitus aktiivisesti vältteli alkuun pakkolaeista puhuttaessa. Hallituksen selonteoissa keskityttiin tärkeämmiksi rakennettuihin teemoihin: kilpailukykyyn, talouskasvuun ja velkaan. Sukupuolten tasa-arvo jäi tässä hierarkiassa toissijaiseksi, minkä vuoksi se ei myöskään saanut hallituksen selonteoissa merkityksellistä asemaa. Silloin kun aiheesta puhutaan, vaikuttaa puheella olevan muita tarkoituksia kuin sukupuolten tasa-arvon edistäminen: sukupuolten tasa-arvoa hyödynnetäänkin pitkälti osana korporatististen toimijoiden valtakamppailua.

Tästä huolimatta hallitus on kategorisoinut itseään vastuunkantajaksi, joka tekee ikäviä päätöksiä silloin kuin tarvitsee. Hallituksen diskurssissa sen asema vaikuttaakin ristiriitaiselta, sillä se yhtäältä on

aktiivinen ja vastuullinen toimija, mutta samalla kuitenkin olosuhteiden armoilla. Pakkolakeja säädettyä hallitus asemoi itseään taloudellisten olosuhteiden ja työmarkkinajärjestöjen uhriksi. Kilpailukyky sopimuksen valmistuttua taas se oli omien sanojensa mukaan pysynyt erossa neuvotteluista ja jättänyt työmarkkinajärjestöt sopimaan keskenään. Hallituksen keskeisin tapa legitimoida tasa-arvopolitiikkansa puutteita käykin muiden vastuullistamisen kautta. Siten hallituksen itsensä toiminta näyttäytyy epäpoliittisena ja ideologiattomana. Pragmaattisuuden, taloudellisen pakon ja Suomen pelastamisen nimissä sukupuolten tasa-arvon legitimizeetti jää eduskuntakeskusteluissa tasaisesti epälegitiimiksi.

8.2 Päättävä tulopolitiikka ja politisoitunut sukupuolten tasa-arvo

Kilpailukyky sopimuksessa on havaittu monia yhtymäkohtia 1990-luvun laman aikaan esitettyyn yhteiskuntasopimukseen. 1990-luvun lama muodostikin yhden katkoskohdan niin valtion hallinnassa kuin korporatistisessa järjestelmässä. Silloisen laman jälkeen korporatistisen sopiminen kuitenkin muutti muotoaan ja jatkui. 2008 alkaneen talouskriisin ja laman jäljiltä tilanne vaikuttaa muuttuneen. Kuten aiemmin olen tuonut esille, Elinkeinoelämän Keskusliitto EK ilmoitti 2015, ettei se enää jatkossa tekisi keskitettyjä sopimuksia. Suomalaisen tulopolitiikan tulevaisuus vaikuttaa siten hyvin epäselvältä, mikäli sillä on tulevaisuutta lainkaan. Ristiriidat korporatistisessa sopimisessa ja vaikutamisessa ovat kuitenkin nousseet pintaan, ja voikin olla, että valtion rooli kasvaa entisestään.

Tämän kaltaisella mahdollisuudella voisi olla positiivisetkin puolensa: sukupuolten tasa-arvon säilyminen agendalla voisi varmistua, sikäli kuin sukupuolivaikutusten arviointeja tehdään perusteellisesti. Tämä vaatimus onkin nostettu esille valtioneuvoston tilaamassa tutkimuksessa (Elomäki ym. 2018). Kyseessä ei silti ole ratkaisu esimerkiksi sukupuolten välisiin palkkaeroihin, mitä tarvitsee jatkossa sopia työmarkkinoilla, ja myös sukupuolten tasa-arvoa hierarkiassa toissijaiseksi puskeva kilpailukyky politiikka tuskin katoaa sukupuolivaikutusten arviointeja tekemällä. Valtion roolin kasvun voidaan potentiaalisesti nähdä epäpolitisoivan, taloudellistavan ja teknistävän poliittisia kysymyksiä, kuten sukupuolten tasa-arvoa.

Aiempi tutkimus on korostanut yhtäältä Sipilän hallituksen politiikan heikkoutta sukupuolten tasa-arvon saralla, mutta myös tuonut esille, että kyseessä on paljolti myös hallinnollinen muutos. Aiemmassa tutkimuksessa tunnistettu uusliberaaliksi tai ordoliberaaliksi kutsuttava hallinta vaikuttaa kytkeytyvän vahvasti myös korporatististen toimijoiden valtasuhteisiin ja sukupuolten tasa-arvon legitimizeettiä koskeviin kamppailuihin. Tämän hetkisen kilpailuvaltion palkkakilpailukykyä korostavat tavoitteet eivät juuri mahdollista sukupuolten tasa-arvon aseman parantamista, varsinkaan mikäli eri

ryhmien intressit nähdään uhkana kilpailukyvyille. Kun kilpailuvaltion logiikkaa levitetään korporatistiseen järjestelmään, pusketaan sukupuolten tasa-arvoa koskevia vaatimuksia kohti epälegitiimiyttä ja marginaalia myös työmarkkinatoimijoiden toiminnassa.

Korporatistmin ja sukupuolten tasa-arvon tutkimuksessa on nostettu esiin korporatistista järjestelmää vaivaava haluttomuus tarttua sukupuolten tasa-arvoon tosissaan. Tähän on kilpailukykyso-
pimusprosessin myötä mahdollisesti tullut jonkinasteinen muutos (vrt. Elomäki ym. 2019). Aiemmin tulopoliitiikan jalkoihin jääneet sukupuolten tasa-arvoa koskevat kysymykset ovat kiinnostavaa kyllä politi-
soituneet kilpailukykyso-
pimuksen kohdalla, mutta on vaikea arvioida, kuinka pysyvä muutos on. Valtion toiminnassa vastuun välttely vaikuttaa kuitenkin jatkuvan, sillä vastuu päätöksenteosta suku-
puolten tasa-arvon saralla halutaan edelleen sysätä ennen kaikkea työmarkkinajärjestöjen vastuulle. Vahva valtio korporatistisessa järjestelmässä ei tarkoitaakaan välttämättä vahvaa tasa-arvopoliittikkaa. Ongelmana on, että vastuuta sukupuolten tasa-arvon edistämisestä voidaan siirtää yhä vahvemmin työmarkkinoille samalla, kun työmarkkinajärjestöjen toimintakenttä pienenee.

Koska kilpailukykyso-
pimuksen jälkeinen tilanne korporatistisen järjestelmän jatkoon kannalta on jää-
nyt jokseenkin avoimeksi, myös jatkotutkimuksen aiheet tällä saralla ovat melko avoimia. Erityisen keskeinen kysymys on kuitenkin se, minkälaiseksi julkisen sektorin asema jatkossa jäsennetään uus-
liberaalin kilpailuvaltion retoriikassa, ja hahmotetaanko julkiseen sektoriin kohdistuvia poliittisia muutoksia sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta. Myös valtasuhteiden muuttuminen on kiinnostava kysymys, samoin kuin sukupuolten tasa-arvon legitimizeetti eri toimijoiden poliittisessa retoriikassa. Politisoituuko sukupuolten tasa-arvo yhä enemmän, vai jääkö se edelleen tärkeämpinä nähtyjen asi-
oiden jalkoihin? Yksinkertaisesti jo se, että sukupuolten tasa-arvo otettaisiin vakavasti huomioon po-
liittisessa päätöksenteossa ja korporatistisessa sopimisessa, vaikuttaa tärkeältä – huolimatta kriitti-
sestä suhtautumisestani muun muassa sukupuolivaikutusten arviointien tekemiseen. Kilpailukykyso-
pimuksen tapauksessa sukupuolten tasa-arvoon ei suhtauduttu riittävän keskeisenä kysymyksenä hal-
lituksen toimesta, vaan sukupuolten tasa-arvosta vaikutti tulevan lähinnä poliittinen pelinappula.

9 Lähteet

- Addabbo, Tindara & Rodrigues-Modrono, Paula & Gálvez-Munos, Lina (2013) Gender and the great recession: changes in Labour Supply in Spain. DEMB Working Paper Series N. 10
- Adkins, Lisa & Kortesoja, Matti & Mannevu, Mona & Ylöstalo, Hanna (2017) Experimenting with price: Crafting the new social contract in Finland. Critical Sociology. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0896920517740614> Viitattu 30.11.2017.
- Ahmed, Sara (2010) Killing Joy: Feminism and the History of Happiness. Signs 35:3, 571–594.
- Akava (2015) Miksi Akava vastustaa hallituksen toimia kilpailukyvyn parantamiseksi? Viitattu 25.1.2019 https://www.akavalainen.fi/akavalainen/ajassa/artikkelit/artikkelit_2015/miksi_akava_vastustaa_hallituksen_toimia_kilpailukyvyn_parantamiseksi
- Alaja, Antti (2011) Tripartite political exchange and the Finnish social model. Teoksessa Ville-Pekka Sorsa (toim.) Rethinking social risk in the nordics. Brussels: Foundation for European Progressive Studies, 147–166.
- Anttonen, Anneli (1994) Hyvinvointivaltion naisystävälliset kasvot. Teoksessa Anneli Anttonen Lea, Henriksson & Nätkin, Ritva (toim.) Naisten hyvinvointivaltio. Tampere: Vastapaino.
- Berik, Günseli & van der Meulen Rodgers, Yana & Seguino, Stephanie (2009) Feminist Economics of Inequality, Development, and Growth, Feminist Economics 15:3, 1–33.
- Billig, Michael (2006) A Psychoanalytic Discursive Psychology: from consciousness to unconsciousness. Discourse Studies 8:1, 17–24.
- Blyth, Mark (2013) Austerity: The History of a Dangerous Idea. Oxford: Oxford University Press.
- Bonefeld, Werner (2012) Freedom and the strong state: on German ordoliberalism. New Political Economy 17:5, 633–656.
- Borchorst, Anette & Siim, Birte (2008) Woman-friendly policies and state feminism: Theorizing Scandinavian gender equality. Feminist Theory 9:2, 207–224.
- Brown, Wendy (2015) Undoing the demos: Neoliberalism's stealth revolution. New York: Zone Books.
- Caglar, Gülay (2013) Gender mainstreaming. Politics & Gender 9:3, 336–344.
- Dean, Mitchell (2014) Rethinking neoliberalism. Journal of Sociology 50:2, 150–163.

Dahlerup, Drude (1988) From a small to a large minority: women in Scandinavian politics. *Scandinavian Political Studies* 11:4, 275–297.

Elomäki, Anna (2015) The economic case for gender equality in the European Union: Selling gender equality to decision-makers and neoliberalism to women's organizations. *European Journal of Women's Studies* 22:3, 288–302.

Elomäki, Anna & Kantola, Johanna & Koivunen, Anu & Ylöstalo, Hanna (2016) Kamppailu tasa-arvosta: tunne, asiantuntijuus ja vastarinta strategisessa valtiossa. *Sosiologia* 53:4, 257–275.

Elomäki, Anna & Kantola, Johanna (2017) Austerity politics and feminist resistance in Finland: From established women's organizations to new feminist initiatives. Teoksessa Johanna Kantola & Emanuela Lombardo (toim.) *Gender and the economic crisis in Europe: Politics, institutions and intersectionality*. Palgrave MacMillan, Lontoo, 231–255.

Elomäki, Anna & Haataja, Anita & Kotamäki, Mauri & Kärkkäinen, Olli & Vaalavuo, Maria & Ylöstalo, Hanna (2018) Tasa-arvoa talousarvioon - talousarvion sukupuolivaikutusten arviointi ja sukupuolitietoinen budjetointi. Valtioneuvoston kanslia. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161000/52-2018-Tasa-arvoa%20talousarvioon.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Viitattu 1.1.2019.

Elomäki, Anna & Koskinen Sandberg Paula & Kantola, Johanna & Saari, Milja (2019) Työmarkkinajärjestöt valtiollisen tasa-arvopolitiikan tyhjiötä täyttämässä? Työmarkkinakeskusjärjestöjen tasa-arvoulostulot vuosina 2010-2016. *Sosiologia: tulossa*.

Eräsaari, Leena (2010) Miksi hyvinvointivaltio on tärkeä naisille? Teoksessa Tuija Saresma, & Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.) *Käsikirja Sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino, 210–223.

Fairclough, Norman & Ruth Wodak (1997) Critical Discourse Analysis. Teoksessa van Dijk, Teun (toim.) *Discourse as Social Interaction; Discourse Studies – A Multidisciplinary Introduction*. Lontoo: Sage, 258–284.

Fairclough, Norman (2013) Critical discourse analysis and critical policy studies. *Critical Policy Studies*, 7:2, 177–197.

Fraser, Nancy (1997) *Justice Interruptus: Critical Reflections on 'Postsocialist' Conditions*, New York ja Lontoo: Routledge.

Gill, Stephen (2017) Transnational Class Formations, European Crisis and the Silent Revolution. *Critical Sociology* 43(4–5): 635–651.

- Guerrina, Roberta (2017) Gendering European economic narratives: Assessing the costs of the crisis to gender equality. Teoksessa Johanna Kantola & Emanuela Lombardo (toim.) Gender and the economic crisis in Europe: Politics, institutions and intersectionality. Palgrave MacMillan, Lontoo 95–115.
- Hernes, Helga Maria (1987) Welfare state and women power. Essays in state feminism. Oslo: Norwegian University Press.
- Hirvola, Matti (2017) Luottamuksen loppu? Suomalainen sopimusyhteiskunta myllerryksessä 2015-2017. Kalevi Sorsa –säätio. <https://sorsaoundation.fi/wp-content/uploads/2017/10/Hirvola-luottamuksen-loppu-web-1.pdf> Viitattu 3.2.2018.
- Holli, Anne Maria (2012) Kriittisiä näkökulmia tasa-arvon tutkimukseen. Teoksessa Johanna Kantola, Kevät Nousiainen & Milja Saari: Tasa-arvo toisin nähtynä. Helsinki: Gaudeamus.
- Husa, Sari (1995) ”Foucault’lainen metodi.” Niin & Näin 3, 42–48.
- Häikiö, Liisa & Leino, Helena (2014) Tulkitsevan politiikka-analyysin lähtökohdat. Teoksessa Liisa Häikiö & Helena Leino (toim.) Tulkinnan mahti: Johdatus tulkitsevaan politiikka-analyysiin. Tampere: Tampere University Press, 9-32.
- Ilta-Sanomat (2015a) Tässä on kättilö, joka käänsi Sipilän pään: ”On hyvä merkki, että hän kuuntelee”. <https://www.is.fi/kotimaa/art-2000001000416.html> Viitattu 14.1.2018.
- Ilta-Sanomat (2015b) Tässä on SAK:n uusi esitys – nollaratkaisu palkkoihin 2017. <https://www.is.fi/kotimaa/art-2000000997843.html> Viitattu 11.1.2019.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2012) Kategoriat, kulttuuri ja moraalit. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2016) Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, Esa (2017) Coping with the crisis in Finland: Challenging times for social dialogue. Teoksessa Igor Guardiancich & Oscar Molina (toim.) Social dialogue and industrial relations trends in selected EU countries. Geneva: ILO, 83–106.
- Jonker-Hoffrén, Paul (2013) Finland: a tough Nordic accountant that is caught up by reality. LSE Blogs. <http://eprints.lse.ac.uk/78317/1/blogs.lse.ac.uk-Finland%20a%20tough%20Nordic%20accountant%20that%20is%20caught%20up%20by%20reality.pdf> Viitattu 11.2.2018.

- Jonker-Hoffrén, Paul (2017) Työmarkkinoiden Suomen malli ja sukupuolten tasa-arvo. Tasa-arvo-vaje. <http://www.tasaarvovaje.fi/?p=1178> Viitattu 17.12.2018.
- Julkunen, Raija (2010) Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit. Tampere: Vastapaino.
- Julkunen, Raija (2017) Muuttuvat hyvinvointivaltiot: Eurooppalaiset hyvinvointivaltiot reformoitavina. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/55748/978-951-39-7146-5.pdf?sequence=1> Viitattu 5.3.2018.
- Kaitila, Joel (2019) From innovation to labour costs: Change of emphasis in Finnish competitiveness policy ideas after the Eurocrisis. *Competition & Change* 23:1, 47–70.
- Kallioinen, Mika & Keskinen, Jarkko & Lähteenmäki, Liisa & Paavonen, Tapani & Teräs, Kari (2010) Kilpailun voittokulku: Kartelleista ja säännöstelystä globaaliin markkinatalouteen. Teoksessa Petteri Pietikäinen (toim.) *Valta Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus, 56–78.
- Kantola, Anu (2010) Kilpailukyky politiikan valtastrategiana. Teoksessa Jani Kaisto & Mika Pyykkö (toim.) *Hallintavalta*. Helsinki: Gaudeamus, 97–118.
- Kantola, Anu & Kananen, Johannes (2013) Seize the moment: Financial crisis and the making of the Finnish competition state. *New Political Economy* 18:6, 811–826.
- Kantola, Johanna & Kevät Nousiainen & Milja Saari (2012) Tasa-arvosta ja sen lukemisesta toisin. Teoksessa Johanna Kantola, Kevät Nousiainen & Milja Saari: *Tasa-arvo toisin nähtynä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kantola, Johanna & Lombardo, Emanuela (2017a) Gender and the Politics of the Economic Crisis in Europe. Teoksessa Johanna Kantola & Emanuela Lombardo (toim.) *Gender and the economic crisis in Europe: Politics, institutions and intersectionality*. Lontoo: Palgrave MacMillan, 1–25.
- Kantola, Johanna & Lombardo, Emanuela (2017b) *Gender and political analysis*. Lontoo: Palgrave MacMillan.
- Karamessini, Maria (2013) Introduction - Women's vulnerability to recession and austerity: A different crisis, a different context. Teoksessa Maria Karamessini & Jill Rubery (toim.) *Women and Austerity: The Economic Crisis and the Future of Gender Equality*. Abingdon & New York: Routledge, 3–16.

Kauppalehti (2016) Laskelma: Kiky ja veronkevennykset kasvattavat tuloeroja sekä tuloluokkien että sukupuolten välillä. <https://www.kauppalehti.fi/uutiset/laskelma-kiky-ja-veronkevennykset-kasvat-tavat-tuloeroja-seka-tuloluokkien-etta-sukupuolten-valilla/aab4ec4d-7dd8-3025-b72c-3cef89317933> Viitattu 6.2.2019.

Kauranen, Ralf & Lamberg, Emma (2016) Hyvinvointi, työ ja häivytetty luokka pääministeri Jyrki Kataisen puheissa. Teoksessa Anu-Hanna Anttila, Ralf Kauranen & Jussi Ojajarvi (toim.) Luokan ääni ja hiljaisuus. Yhteiskunnallinen luokkajärjestys 2000-luvun alun Suomessa. Tampere: Vastapaino, 205–246.

Kauppinen, Timo (2005) Suomen työmarkkinamalli. Helsinki: WSOY.

Keränen, Marja (2014) Onko politiikkaprosessi politiikkaa vai hallintoa? Teoksessa Liisa Häikiö & Helena Leino (toim.) Tulokinnan mahti: Johdatus tulkitsevaan politiikka-analyysiin. Tampere: Tampere University Press, 33–56.

Kiander, Jaakko & Sauramo, Pekka & Tanninen, Hannu (2011) Finnish incomes policy as corporatist political exchange: development of social capital and the social wage. *Transfer: European Review of Labour and Research*, 17:4, 515–531.

Kettunen, Pauli (2001) Kansallinen työ: Suomalaisen suorituskyvyn vaalimisesta. Helsinki: Helsinki University Press.

Kettunen, Pauli (2011): The Transnational Construction of National Challenges: The Ambiguous Nordic Model of Welfare and Competitiveness. Teoksessa Pauli Kettunen & Klaus Petersen. *Beyond Welfare State Models – Transnational Historical perspectives on Social Policy*. Cheltenham: Edward Elgar, 16–40.

Koskinen Sandberg, Paula (2016) The Politics of Gender Pay Equity: Policy Mechanisms, Institutionalised Undervaluation and Non-Decision Making. Helsinki: Juvenes Print, Publications of the Hanken School of Economics No. 305.

Koskinen Sandberg, Paula (2017) Palkkaeriarvoisuus on juurtunut sopimusjärjestelmäämme. Tasa-arvovaje. Viitattu 17.12.2018 <http://www.tasaarvovaje.fi/?p=1256>

Koskinen Sandberg, Paula & Törnroos, Maria & Kohvakka, Roosa (2018) The institutionalised undervaluation of women's work: The case of local government sector collective agreements. *Work, employment and society*, 32:4, 707–725.

- Koskinen Sandberg, Paula (2018) The Corporatist Regime, Welfare State Employment, and Gender Pay Inequity. *NORA-Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, 26:1, 36–52.
- Koskinen Sandberg, Paula & Saari, Milja (2018) Sisters (can't) unite! Wages as macro-political and the gendered power orders of corporatism. *Gender, Work & Organization*. 2018; 1–17.
- Koskinen Sandberg (tulossa) Korporatistinen järjestelmä ja samapalkkaisuuden politiikka. Artikkelikäsikirjoitus. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Korvela, Paul-Erik (2017) Polittisen vallan lyhyt historia. Teoksessa Paul-Erik Korvela & Johanna Vuorelma (toim.) Puhun niin totta kuin osaan: Poliitiikka faktojen jälkeen. Jyväskylä: Docendo.
- Korvela, Paul-Erik & Vuorelma, Johanna (2017) Teoista sanoihin – miktä faktat, mikä totuus? Teoksessa Paul-Erik Korvela & Johanna Vuorelma (toim.) Puhun niin totta kuin osaan: Poliitiikka faktojen jälkeen. Jyväskylä: Docendo, 7–24.
- Kuusisto, Aleksi (2010) Finland – four decades of incomes policy agreements coming to an end? Teoksessa Philippe Pochet, Maarten Keune & David Natali (toim.) After the euro enlargement: social pacts in the EU. Brussels: European Trade Union Institute, 223–247.
- Kyntäjä, Timo (1993) Tulopolitiikka Suomessa: Tulopoliittinen diskurssi ja instituution 1960-luvulta 1990-luvun kynnykselle. Helsinki: Gaudeamus.
- Lammi-Taskula, Johanna & Takala, Pentti (2009) Finland: negotiating tripartite compromises. Teoksessa Sheila Kamerman & Peter Moss (toim.) The Politics of Parental Leave Policies: Children, Parenting, Gender and the Labour Market. Bristol: Bristol University Press, 87–102.
- Lombardo, Emanuela & Meier, Petra & Verloo, Mieke (2009) Stretching and bending gender equality: a discursive politics approach. Teoksessa Emanuela Lombardo, Petra Meier & Mieke Verloo (toim.) The Discursive Politics of Gender Equality: Stretching, bending and policymaking. New York: Routledge, 1–19.
- Mazur, Amy & McBride, Dorothy (2008) State feminism. Teoksessa Gary Goertz & Amy Mazur (toim.) Politics, Gender and Concepts: Theory and Methodology. Cambridge: Cambridge University Press, 244–269.
- Miettinen, Timo (2014) Taantuma, sairaus, kriisi - talouden uusi anatomia. Teoksessa Uolevi Lehtinen (toim.) Kriisistä kriisiin: Monimuotoisen taantumailmiön monitieteistä tarkastelua. Aalto-yliopiston julkaisusarja Kauppa + Talous 2/2014.

- Mikola, Elina & Häikiö, Liisa (2014) Merkitysten muodostuminen politiikkaprosesseissa: Päästökaupan kansalliset kamppailut ja tarinalinjat. Teoksessa Liisa Häikiö & Helena Leino (toim.) Tulkinna mahti: Johdatus tulkitsevaan politiikka-analyysiin. Tampere: Tampere University Press, 56-83.
- Molina, Oscar & Rhodes, Martin (2002) Corporatism: The Past, Present and Future of a Concept. *Annual Review of Political Science* 5, 305–331.
- Miller, Peter & Rose, Nikolas (2010) Miten meitä hallitaan. Suomentanut Risto Suikkanen. Tampere: Vastapaino. Englanninkielinen alkuteos 2008.
- MTV (2016) Fist-bumpista tuli viikon kohutu in sana: Maailman kallein nyrkkitervehdys. Viitattu 17.1.2018 <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/fist-bumbista-tuli-viikon-kohutu-in-sana-maailman-kallein-nyrkkitervehdys/5773726#gs.hYcm9uzU>
- Nousiainen, Kevät (2012) Käsitteellisiä välineitä tasa-arvon erittelyyn. Teoksessa Johanna Kantola, Kevät Nousiainen & Milja Saari: Tasa-arvo toisin nähtynä. Helsinki: Gaudeamus.
- Nousiainen, Kevät & Holli, Anne Maria & Kantola, Johanna & Saari, Milja & Hart, Linda (2013) Theorizing gender equality: perspectives on power and legitimacy. *Social Politics: International Studies in Gender, State and Society* 20:1, 41–64.
- Ornston, Darius (2012) Creative Corporatism: The Politics of High-Technology Competition in Nordic Europe. *Comparative Political Studies* 46:6, 702-729
- Parker, Ian (1992) Discourse Dynamics. London: Routledge.
- Pekonen, Kyösti (2011) Puhe eduskunnassa. Tampere: Vastapaino.
- Pihlanto, Pekka (2014) Uusliberalismin arvostelu ei tarkoita liberalism in hylkäämistä. Teoksessa Uolevi Lehtinen (toim.) Kriisistä kriisiin: Monimuotoisen taantumailmiön monitieteistä tarkastelua. Aalto-yliopiston julkaisusarja Kauppa + Talous 2/2014, 49–53.
- Pylkkänen, Anu (2012) Muodollisen tasa-arvon pitkä historia ja sen sisäänrakennetut erot. Teoksessa Johanna Kantola, Kevät Nousiainen & Milja Saari: Tasa-arvo toisin nähtynä. Helsinki: Gaudeamus.
- Rommetvedt, Hilmar (2017) Scandinavian corporatism in decline? Teoksessa Knutsen Oddbjørn (toim.) The Nordic Models in Political Science. Bergen: Fagbokforlaget, 171–192.
- Rubery, Jill (2013) From 'women and recession' to 'women and austerity': A framework for analysis. Teoksessa Maria Karamessini & Jill Rubery (toim.) Women and Austerity: The Economic Crisis and the Future of Gender Equality. Abingdon & New York: Routledge, 17–36.

Ryner, Magnus (2015) Europe's ordoliberal iron cage: critical political economy, the euro area crisis and its management. *Journal of European Public Policy*, 22:2, 275–294.

SAK (2015) Työmarkkinoiden kriisisopimus. Viitattu 5.1.2019, <https://www.slideshare.net/SAKkal-vot/tymarkkinoiden-kriisisopimus>

Saari, Milja (2012) Sukupuolten palkkaeriarvoisuus tasa-arvon ikuisuuskysymyksenä. Teoksessa Johanna Kantola, Kevät Nousiainen & Milja Saari: Tasa-arvo toisin nähtynä. Helsinki: Gaudeamus.

Saari, Milja (2015) Symboliseksi sovittu – tasa-arvosuunnittelun ja palkkakartoituksen legitimitetti. *Oikeus* 44:1, 44–68.

Saari, Milja (2016). Samapalkkaisuus-neuvoteltu oikeus: Naisten ja miesten palkkaeriarvoisuus poliittisena ja oikeudellisena kysymyksenä korporatistisessa Suomessa. Helsinki: Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisuja.

Siim, Birte & Borchorst, Anette (2002) The women-friendly welfare states revisited. *NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 19:2, 90–98.

Sipilä, Jorma & Anttonen, Anneli & Kröger, Teppo (2009) A Nordic Welfare State in Post-industrial Society. Teoksessa Jason Power & Jon Hendricks (toim.) *The Welfare State in Post-industrial society. A Global Perspective*. Dordrecht: Springer, 181–200.

Sippola M. (2012), Local bargaining and codetermination: Finnish experience in comparative perspective, *European Journal of Industrial Relations*, 18:1, 53–69.

Skjeie, Hege & Teigen, Mari (2005) Political Constructions of Gender Equality: Travelling Towards ... a Gender Balanced Society? *Nordic Journal of Women's Studies* 13:03, 187–197.

Springer, Simon (2012) Neoliberalism as discourse: between Foucauldian political economy and Marxian poststructuralism, *Critical Discourse Studies*, 9:2, 133–147.

Steger, Manfred & Roy, Ravi (2010) *Neoliberalism: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.

Tehy (2016) Pakkolait nujerrettiin, hallitus kurittaa julkista sektoria. <https://www.tehy.fi/fi/blogi/pakkolait-nujerrettiin-hallitus-kurittaa-julkista-sektoria> Viitattu 8.2.2019

Teigen, Mari & Skjeie, Hege (2017) The Nordic Gender Equality Model. Teoksessa Knutsen Oddbjørn (toim.) *The Nordic Models in Political Science: Challenged, But Still Viable?* Bergen: Fagbokforlaget, 125–144.

- Tieto & Trendit (2017) Kikyn tuoma työajan lisäys jakautuu epätasaisesti. <https://web.archive.org/web/20170920205401/http://tietotrendit.stat.fi/mag/article/237/> Viitattu 5.5.2018.
- Tilli, Jouni (2015a) Pääministeri Sipilän pelastuskertomus. <https://politiikasta.fi/paaministeri-sipilan-pelastuskertomus/> Viitattu 7.12.2018.
- Tilli, Jouni (2015b) Alexander Stubb ja Narkissoksen apologia. <https://politiikasta.fi/alexander-stubb-ja-narkissoksen-apologia/> Viitattu 7.12.2018.
- Tuori, Annamari (2014) Doing Intersectional Identity Work. Social Categories, Inequalities, and Silences. Helsinki: Juvenes Print, Publications of Hanken School of Economics, No. 284.
- Urponen, Maija (2010) Kansalaisuus, kansallisuus ja sukupuoli. Teoksessa Tuija Saresma, & Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.) Käsikirja Sukupuoleen. Tampere: Vastapaino, 292–305.
- Uusisuomi (2018) Presidentti Niinistö vastaa paljastuskirjaan: ”Käsittämätön väite” Fortumista. Nou-detti 1.2.2019 <https://www.uusisuomi.fi/kotimaa/256187-presidentti-sauli-niinisto-vastaa-paljastus-kirjaan-kasittamaton-vaite>
- Valtioneuvoston kanslia (2015) Ratkaisujen Suomi: Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma. Hallituksen julkaisusarja 10/2015. Viitattu 6.1.2019 <https://www.tehy.fi/fi/blogi/pakkolait-nujerrettiin-hallitus-kurittaa-julkista-sektoria>
- Valtioneuvoston tiedonanto (2015) Valtioneuvoston tiedonanto eduskunnalle kustannuskilpailukykyä vahvistavista toimista. Viitattu 7.1.2019 https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMeta-tieto/Documents/VNT_2+2015.pdf
- Venugopal, Rajesh (2015) Neoliberalism as concept. *Economy and Society* 44:2, 165–187.
- Vesa, Juho & Kantola, Anu & Binderkrantz Skorkjær, Anne (2018) A Stronghold of Routine Corporatism? The Involvement of Interest Groups in Policy Making in Finland. *Scandinavian Political Studies* 41:4, 239–262.
- Villa, Paola & Smith, Mark (2013) Policy in the times of crisis: Employment policy and gender equality in Europe. Teoksessa Maria Karamessini & Jill Rubery (toim.) *Women and Austerity: The Economic Crisis and the Future of Gender Equality*. Abingdon & New York: Routledge, 273–294.
- Vuorelma, Johanna & Tilli, Jouni (2016) Pääministerin uskonnollinen johtajakäsitys. <https://politiikasta.fi/paaministerin-uskonnollinen-johtajakasitys/> Viitattu 7.11.2018.

- Vuorelma, Johanna (2017) Kun usko korvaa tiedon: uskopuheet eduskunnassa. Teoksessa Paul-Erik Korvela & Johanna Vuorelma (toim.) Puhun niin totta kuin osaan: Poliittikka faktojen jälkeen. Jyväskylä: Docendo, 148–170.
- Wiberg, Matti & Koura, Antti (1996) Kansanedustajat ovat kyselevinään ja ministerit ovat vastaavinaan: parlamenttikysymysten logiikka. Teoksessa Kari Palonen & Hilikka Summa (toim.) Pelkkää retoriikkaa. Tutkimuksen ja politiikan retoriikat. Tampere: Vastapaino, 197–220.
- Wiberg, Matti (2014) Puolueryhmät eduskunnassa. Teoksessa Tapio Raunio & Matti Wiberg (toim.) Eduskunta: Kansanvaltaa puolueiden ja hallituksen ehdoilla. Helsinki: Gaudeamus, 163–183.
- Yle (2016) Poliitikkojen fistbump puhuttaa edelleen – pääministeri Sipilä puolusteli tervehdystä Ylen Ykkösaamussa. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2016/03/05/poliitikkojen-fist-bump-puhuttaa-edelleen-paaministeri-sipila-puolusteli> Viitattu 20.1.2019.
- Yle (2017) SAK:n ex-puheenjohtaja Lyly: Kikyä ei olisi syntynyt, jos talouden oikea tila olisi tiedetty. <https://yle.fi/uutiset/3-9862353> Viitattu 2.1.2017.
- Yle (2018) Uutuuskirja: Sauli Niinistö toimi hallituksen kilpailukykysovimuksen takaajana – Presidentti käyttää valtaansa myös sisäpolitiikassa. <https://yle.fi/uutiset/3-10349925> Viitattu 20.1.2019.
- Ylöstalo, Hanna & Elomäki, Anna (2017) Tasa-arvopolitiikan U-käännös? Hallituksen tasa-arvo-ohjelmat hallinnan välineenä. Poliittikka 59:2, 82-95.
- Young, Brigitte (2000) Disciplinary neoliberalism in the European Union and gender politics. New Political Economy 5:1, 77–98.